

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Şahika TURAN

KÖTÜLÜK PROBLEMİNE KARŞI FELİX CULPA TEODİSESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2025

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Şahika TURAN

KÖTÜLÜK PROBLEMİNE KARŞI FELİX CULPA TEODİSESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YILDIZ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Rafiz MANOFOV
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi İsmail YALÇINTAŞ

MUŞ-2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖTÜLÜK PROBLEMİ

1.1. TANRI VARLIĞINA İKİ FARKLI YAKLAŞIM: TEİZM VE ATEİZM ..	12
1.2. KÖTÜLÜK KAVRAMI VE TÜRLERİ.....	13
1.3. KÖTÜLÜK PROBLEMİNİN TÜRLERİ	15
1.3.1. Mantıksal Kötülük Problemi	17
1.3.2. Delilci Kötülük Problemi	18
1.3.3. Varoluşsal Kötülük Problemi	19
1.4. KÖTÜLÜK PROBLEMİNE DAİR YANITLAR	20
1.4.1. Teodise	21
1.4.2. Savunma	22
1.4.3. Alvin Plantinga'nın Savunma ve Teodise Yaklaşımı	23

İKİNCİ BÖLÜM

FELİX CULPA: KUTSALIN RESTORASYONU

2.1. FELİX CULPA.....	26
2.2. SUPRALAPSARYANİZM YA DA O FELİX CULPA	29
2.2.1. Tanrı ve İnsan Acısı	35
2.2.2. Kötülük ve Acının Çokluğu	36
2.2.3. Kötülük ve Manipülasyon	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FELİX CULPA VE TEOLOJİK SORUNLAR

3.1. KÖTÜLÜĞÜN ARAÇSALLAŞTIRILMASI VE ETİK SORUNLARI	43
--	----

3.2. ENKARNASYON VE KEFARETİN TEOLOJİK İLİŞKİSİ.....	52
3.3. SONUÇSALCILIK İLKESİ	59
3.4. KORKUNÇ KÖTÜLÜKLER	63
3.5. DAHA BÜYÜK İYİLİK SAVUNUSU	65
3.6. DİRİLİŞ ANLATISI.....	68
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA	74

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÖTÜLÜK PROBLEMİNE KARŞI FELİX CULPA TEODİSESİ

Şahika TURAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YILDIZ

2025, 77 sayfa

Batı din felsefesinin önde gelen düşünürlerinden Alvin Plantinga, dinî epistemoloji alanında Tanrı inancının rasyonelliği üzerine yaptığı çalışmalar ve felsefeye sunduğu katkılarla öne çıkmış çağdaş bir isimdir. Bu çağdaş ismin felsefe dünyasında dikkat çeken temel düşüncelerinden biri, kötülük problemine dair ileri sürdüğü çalışmalardır. Plantinga, akademik kariyerinin ilk dönemlerinde mantıksal kötülük problemini ‘Özgür İrade Savunması’ çerçevesinde ele almış ve Tanrı’nın kötülüğe izin vermesini özgür iradeli varlıkları yaratmış olmasıyla açıklamıştır. Daha sonraki dönemde, Tanrı’nın dünyadaki kötülüğe izin vermesinin enkarnasyon ve kefaretin gerçekleşmesine olanak sağladığı fikrine dayanan bir teodise geliştirmiş ve bu teodiseyi, 2004 yılında kaleme aldığı “*Supralapsarianism or O Felix Culpa*” başlıklı makalesinde sistematik bir şekilde sunmuştur. Plantinga makalesinde kötülüğün Tanrı’nın nihai planının bir aracı olduğunu, varlığının rastlantısal olmadığını aksine belirli bir amaca hizmet ettiğini, enkarnasyon ve kefareten doğan iyiliklerin mevcut kötülükleri aştığını iddia etmiştir. Bu çalışmada, din felsefesinin temel sorunlarından biri olan kötülük problemine karşı sunulan Felix Culpa teodisesi ve bu teodiseye yöneltilen eleştiriler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Din Felsefesi, Kötülük Problemi, Teodise, Felix Culpa, Plantinga

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

FELIX CULPA THEODICY AGAINST THE PROBLEM OF EVIL

Şahika TURAN

Advisor: Assist. Prof. İbrahim YILDIZ

2025, Page: 77

Alvin Plantinga, one of the leading thinkers of Western philosophy of religion, is a contemporary figure who has come to the fore with his studies on the rationality of belief in God in religious epistemology and his contributions to philosophy. One of the fundamental ideas of this contemporary figure that draws attention to the world of philosophy is his work on the problem of evil. In the early stages of his academic career, Plantinga addressed the logical problem of evil within the framework of the 'Free Will Defense' and explained God's reason for not preventing evil by creating beings with free will. Later, he developed a theodicy based on the idea that God's permission for evil in the world enables the realization of incarnation and atonement. He systematically presented this theodicy in his article "Supralapsarianism or O Felix Culpa" in 2004. In his article, Plantinga claimed that evil is a tool in God's ultimate plan, that its existence is not random but serves a specific purpose and that the goodness resulting from incarnation and atonement surpasses existing evils. In this study, the Felix Culpa theodicy and the criticisms directed towards this theodicy are brought to the agenda.

Key Words: Philosophy of Religion, Problem of Evil, Theodicy, Felix Culpa, Plantinga

ÖN SÖZ

Etrafınızı bir gözlemleyin, günlük hayatın telaşlarına tanıklık edin, sosyal medyada yayılan haberlere bakın, tarih sayfalarında ve gazete arşivlerinde dolaşın, belgeselleri izleyin veya dünya genelindeki olaylara ilişkin analizlere kulak verin. Çoğunlukla göreceğiniz kötülük dolu bir dünyadır. Bu kötülüğün çoğu zaman nedeni ise, büyük ve önemli güç olarak nitelendirilebilecek özgür iradeye sahip bir varlık olarak yaratılan insandır. İnsan, özgür iradesi sayesinde yalnızca kötülüğe değil, aynı zamanda iyiliğe yönelme niteliğine de sahiptir. Bundan dolayı iyilik ve kötülük evrenin temel unsurları olarak birlikte varlık göstermektedir. İyilik, insanlığın entelektüel ve felsefi gündeminde bir sorgulama konusu olarak belirli bir gündem oluşturmamıştır. Buna karşılık kötülüğün çağları aşan köklü bir sorgulama tarihi bulunmaktadır. Kötülük sürekli olarak sorgulanmış ve bu durum, Tanrı'nın yokluğuna yönelik çeşitli argümanlar sunacak kadar güçlü bir nedene evrilmiştir. Tanrı'nın her şeyi nihai olarak kontrol eden, mutlak kudret ve sevgi sahibi olduğu inancıyla, dünyanın ihtiva ettiği acı ve ızdıraplar yan yana getirildiğinde böyle bir kontekst bazı bireyleri Tanrı'nın varlığını sorgulamaya yöneltmiştir. Bu sorgulamalar sonucunda kötülük problemi başlığı altında felsefi ve teolojik tartışmalara dair önemli bir literatür oluşmuştur. Kötülük problemi temel alınarak birbirinden farklı pek çok argüman geliştirilmiştir. Kötülüğe doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan bireyler için, kötülüğün dünyamızda neden var olduğu felsefi literatürün en temel konularından biri haline gelmiş ve bu alanda sürekli genişleyen akademik birikim ortaya çıkmıştır. Geçmişten bugüne kadar yapılan bu çalışmalar, problemi sonlandırmaktan ziyade, yeni sorgulamalara ve çözüm önerilerine kapı aralayarak tartışmayı aktif tutmuştur.

Kötülük probleminden hareketle ateistler tarafından yöneltilen sorulara teistler çeşitli yanıtlar vermiştir. Bu yanıtlar, mantıksal kötülük argümanlarına karşı savunma ve teodise etrafında şekillenirken, delilci kötülük argümanlarına karşı ise savunma ve teodiseye ek olarak reddiyeler çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Bu argümanlar arasında öne çıkanlardan birisi mantıksal kötülük problemine yönelik olarak Alvin Plantinga'nın geliştirdiği ve sistematik bir çerçeveye oturttuğu Özgür İrade Savunması'dır. Plantinga, bu savunmasıyla kötülük probleminin felsefi tartışmalarında merkezi ve belirleyici bir konumda yer alırken savunmanın ötesine geçerek teodise niteliğinde yeni bir içerik sunmuştur.

Bu çalışma, Alvin Plantinga'nın köklerini geleneksel Hıristiyan teolojisinden alan 'Felix Culpa' teodisesi ve bu teodise karşısında öne sürülen eleştirileri ele almaktadır. Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, önemi, amacı ve yöntemi ele alınmış; ayrıca Alvin Plantinga'nın din felsefesindeki öneminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde kötülük problemine ilişkin genel bir çerçeve sunulmuştur. İkinci bölümde Plantinga'nın Felix Culpa teodisesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise söz konusu teodise ile ilgili ileri sürülen eleştiriler incelenmiş hem teodise hem de bu eleştirilere yönelik bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç kısmında ise Felix Culpa teodisesi yapılan eleştiriler de dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Nihayete eren bu çalışma kendi içerisinde birçok kişinin katkısını almıştır. Tezi titizlikle okuyarak yapıcı düzeltmeleriyle olası hatalardan kaçınmamı, eksiklikleri fark etmemi ve tez konusunun Hıristiyan teolojisiyle ilgili bilgileri derlemeyi sağlamamda yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Arif GÖREN'e ve bir yıl danışmanlığımı yapan ve tezimi baştan sona okuyarak katkıda bulunan Doç. Dr. Teceli KARASU'ya teşekkürlerimi sunarım.

Sayfaların bir araya gelerek anlamlı bir bütün oluşturmasına kadar her aşamasında bilgi, tecrübe ve sabırla rehberlik ederek bu tezin sonuçlanmasına en büyük desteği sağlayan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YILDIZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Muş-2025

Şahika TURAN

KISALTMALAR DİZİNİ

bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum Tarihi
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
yy.	: Yer yok

GİRİŞ

İnsan evreni anlamlı bir bütün olarak görmek ister. Bu kozmosta insan, akıllı yetisiyle çevresindeki olguları bilişsel açıdan incelerken, evrendeki varlık ve olgular da insanı şekillendirir. Dış dünyanın öğelerine bir anlam yüklemek, olgulara bir sebep aramak veya bir başlangıç nedeni düşünmek insanın düşünce tarihindeki en önemli merakı olmuştur. İnsanın merakı, çeşitli metafizik konseptlerin gelişimine kaynaklık etmiştir. Bununla beraber insanın evrenin kaynağı ve düzeni hakkında sorular sorarak vardığı sonuçlardan birisi, evrenin mutlak bir ilkedен kaynaklı olduğu düşüncesidir. Varılan bu sonuç insanlığın en temel inancını yani Tanrı inancını oluşturmuştur. Bilişsel sürecin sonunda belirli bir form kazanan bu inanç, teizmin en temel inançlarından birisidir. Teistik dinler, evrenin Tanrı tarafından düzen içinde yaratıldığını ve nesnelere ezeli kaynağının salt yetkinlik olduğunu savunur.¹

Evrenin tam yetkin bir varlık tarafından yaratıldığı düşüncesi dünyamızda bulunan kötülüklerin bir sorun olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Uzak veya yakın çevremizde algılayıp şahit olduğumuz kötülükleri bir daha düşünün. Hastalıklar, ölümler, savaşlar, doğal afetler, kazalar ve pek çoğuna doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalmamak neredeyse imkânsızdır. Kötülük; her çağda inanan ya da inanmayan bütün insanların kendisini bir şekilde düşünürken bulunduğu, teistlerin Tanrı ile arasındaki anlamını bağdaştırmak, ateistlerin ise Tanrı'nın yokluğunu temellendirmek için kullandığı ciddi bir meseleye dönüşmüştür. Bu mesele karşısında kötülüğün kategorik bir sınıflandırmaya tabi tutulmasından ziyade, insan zihni tarafından algılanan ve anlamlandırılması gereken bir olgu olarak ele alınması gerekmektedir. Anlamlandırma sürecinde felsefi ve teolojik düzeyde cevabı kolay olmayan bir soru insanı beklemektedir: Tanrı mutlak iyi ve her şeye gücü yetiyorsa bütün bu kötülükler nasıl ortaya çıktı?²

¹ Zikri Yavuz, "Tanrı Tasavvurları", *Din Felsefesi*, ed. Recep Kılıç (Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013), 33.

² Bu sorulara cevap verme girişimi ülkemizde de önemli bir kötülük problemi literatürünün oluşmasına olanak sağlamıştır. Örnek çalışmalar için bk. Selahattin Akti, *İbn Arabî'de Varlık ve Kötülük Problemi* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019); Hulusi Arslan, *Mu'tezile'de İyilik ve Kötülük (Hüsün ve Kubuh) Problemi* (İstanbul: Endülüs, 2023); Nesim Aslantatar, "Paul Draper, Agnostisizm ve Kötülük Problemi", *Dini Araştırmalar* 25/62 (2022), 173-196; Salih Aydın, *İmam Matürîdî'de Kötülük Problemi ve İmtihan* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2024); Levent Bilgi, *Şer ve Kötülük Probleminde Tevhid Merkezli Yaklaşımlar* (İstanbul: Hiçbişey Yayınları, 2024); Lütfullah Cebeci, *Kur'an-ı Kerim Açısından Kötülük Problemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021); Yaşar Türkben, *İbn Sina ve Thomas Aquinas'ta Kötülük Problemi*

Felsefe ve din felsefesi tarihinde, Tanrı'nın varlığını kabul eden birçok filozof, kötülük problemini çözmek ve Tanrı'nın varlığına yönelik eleştirilere yanıt vermek amacıyla çeşitli çözüm önerileri geliştirmiştir.³ Kötülük argümanlarına karşı öne sürülen bu cevaplar literatürde savunma ve teodise şeklinde biçimlenmiş ve belirli bir disiplinin temelini oluşturmuştur. Bunlar arasında mantıksal kötülük argümanlarına karşı etkili bir savunma sunarak tartışmanın istikametini değiştiren Alvin Plantinga'dır. 2004 yılına kadar savunmanın yeterli olduğunu düşünmesine rağmen bu tarihte bir teodise sunmakla yeni bir yaklaşım geliştirmiştir.

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Teodise, Tanrı ve dünyadaki kötülük arasındaki bağı açıklamaya çalışan felsefi ve teolojik bir faaliyettir. Kötülük problemine dair savunma ve teodise literatürünün kahir ekseriyeti mantıksal değerlendirmelere dayanmaktadır. Teodiselerin, kötülük probleminin mantıksal veya delilci boyutlarına yanıt verme çabasıyla şekillenmiş olması, onların rasyonel formülasyonlarının canlılığını korumasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, teodiselerin yalnızca rasyonel formülasyonlarının öne çıkması, pratik, ahlaki ve dini bağlamlar içinde izah edilme girişimlerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Mantıksal çıkarımlar, kötülüğe dair bir yanıt sunabilse de fiziksel, duygusal ve bilişsel unsurların bütünlüğüyle şekillenen insan için yaşamda rehberlik etme noktasında yetersiz kalabilir. Kötülük problemini yalnızca mantıksal ve felsefi analizlerle değil, problemi duyuşsal, teolojik ve varoluşsal yönleriyle değerlendiren teodiseler çözüme olumlu katkı sağlayacaktır. İnsan yaşamında gözlemlenen pek çok olumlu etkinin ve işlevin var olduğu düşünüldüğünde bu anlam arayışına kuşatıcı cevabı sunan temel alanın teoloji olduğu belirtilebilir. Teoloji insan için sadece akademik bir disiplin değildir. İnsanın maruz kaldığı acıları ve karşılaştığı kötülükleri anlamlandırmasına destek olurken bireye manevi bir perspektif sunar. Bu bakış açısı ile teolojinin teodise içinde kullanımını kötülüğün dünyadaki varlığını yalnızca rasyonel bir açıklamanın ötesine taşır.

Plantinga, akademik felsefi kariyerinin ilk ve orta dönemlerinde, Tanrı'nın kötülüğe neden izin verdiğinin insan tarafından tam olarak bilinemeyeceğini düşünerek belirli bir süre teodise sunmayı anlamlı bulmamıştır. Yaklaşık on beş yıl boyunca kötülük

(Ankara: Elis Yayınları, 2013); Metin Özdemir, *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014).

³ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş* (Ankara: Adres Yayınları, 2021), 366.

problemine yönelik savunmanın yeterli olduğunu, teistin herhangi bir teodise geliştirme zorunluluğu olmadığını düşünmüştür.⁴ Ancak, Plantinga'nın Tanrı'nın yaşadığımız evrende kötülüğe müsaade etme sebeplerini anlama çabası 2004 yılında Peter Van Inwagen'in editörlüğünü yaptığı *Christian Faith and the Problem of Evil* adlı kitapta "Supralapsarianism or O Felix Culpa" başlıklı makalesi ile yeni bir içerik kazanmıştır. Felix Culpa teodisesi ile Hıristiyan teolojisinin öğretileri temelinde kötülüğün varlığına açıklama sunmuştur.

Plantinga, teodisesini teoloji ve felsefenin yöntemlerini sentezleyerek bu iki alan arasındaki sınırları yeniden şekillendirmiştir. Teoloji ve felsefenin bir teodisede birleştirilmesi, Felix Culpa teodisesini özellikle incelemeye değer kılmaktadır. Felix Culpa teodisesi dini öğretilerin kötülük probleminin çözüm sürecinde rol alabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Plantinga'nın, bağlı olduğu Hıristiyan bakış açısıyla bir teodise oluşturması ve mantıksal zemini gözeterek ikna edici bir yanıt sunma çabası dikkat edilmesi gereken bir ayrıntıdır.⁵ Bu teoloji içerikli yaklaşım sadece Batı felsefesine özgü değil, diğer coğrafi ve dini alanlarda da benzer tartışmalar yapılmaktadır. Nitekim ülkemizde de dini-pratik yaklaşımların mantıksal argümanlardan daha yol gösterici olduğuna dair iddialar bulunmaktadır.⁶

Çalışmamız Plantinga'nın söz konusu teodisesini ve buna karşı sunulan itirazları ele alacaktır. Bu yapılırken farklı bir dini gelenek temel alınarak sunulan bir teodisenin ve söz konusu teodisenin ne tür itirazlarla karşılaştığının betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma hem kötülük problemine kişinin sahip olduğu dini inançtan hareketle sunacağı bir itirazı anlamak hem de ne tür sorunlarla karşı karşıya kalacağını görmek açısından önemlidir. Ayrıca kendi dini inancımızdan hareketle kötülüklerle ne tür bir açıklama sunabileceğimizi ve bu açıklamada nelere dikkat etmemiz gerektiğini anlamak açısından da bu çalışma dikkate değerdir. Bu çalışmamız Plantinga'nın Felix Culpa teodisesinin literatüre kazandırarak bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

⁴ Alvin Plantinga, "Self-Profile," *Alvin Plantinga*, ed. James E. Tomberlin - Peter van Inwagen, Profiles 5 (Dordrecht: D. Reidel, 1985), 35.

⁵ Ferhat Akdemir, *Korkunç Kötülükler ve Tanrı* (Ankara: Elis Yayınları, 2014), 33.

⁶ Bk. Adnan Aslan, "Kötülük Problemi: Spekülatif-Teorik Yaklaşım Karşı Dinî-Pratik Yaklaşım", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 19 (2008), 115-122. Ayrıca bk. Bayram Çınar, *Teodise Kötülük Problemine Teolojik Bir Yorum* (Ankara: Feer Yayınevi, 2023).

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada literatür tarama ve analitik değerlendirme metotları temel alınmıştır. İlk aşamada, çalışmanın temel amacını ve araştırma sorularını destekleyecek nitelikteki kaynaklara ulaşmak için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu süreçte, Jstor, Academia, Google Scholar, İsam Tez, Makaleler Veri Tabanları ve Dergipark gibi akademik veri tabanlarından yararlanılmıştır.

Elde edilen temel kaynaklar, sistematik bir değerlendirme sürecine tabi tutulmuş, içerik analizi yöntemiyle sınıflandırılmış ve çalışma içeriğine uygun şekilde düzenlenmiştir. Bu aşamada, ilgili okumalardan da hareketle Alvin Plantinga'nın Felix Culpa teodisesi ve söz konusu teodiseye yönelik sunulan itirazlar ana hatlarıyla dikkate alınmıştır. Daha sonra, Felix Culpa teodisesi ve teodiseye sunulan itirazlar analitik bir değerlendirmeden geçirilmiş, teodise ve itirazlar arasındaki bağlantılar ortaya konulmuş ve çalışmanın ana çerçevesine katkı sağlayacak şekilde yorumlanmıştır. Bütün bu süreç içerisinde hem Plantinga'nın teodisesi hem de itirazları olabildiğince objektif bir şekilde değerlendirilmiş ve eleştirel bir şekilde ele alınmıştır. Bu cihetle Plantinga'nın doğrudan eserleri temel alınmıştır. Dahası konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalardan konunun anlaşılması noktasında istifade edilmiştir.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Kötülük problemi önemli bir felsefi ve teolojik tartışma alanıdır. Dolayısıyla hem bütün kötülük argümanlarını hem de bunlara sunulan itirazları ana hatlarıyla ortaya koymak tek bir çalışmada mümkün değildir. Bu çalışma daha ziyade Plantinga'nın teodisesi ve teodiseye karşı sunulan beş itiraz ve bir savunma ile sınırlıdır. Ayrıca bu çalışmada Felix Culpa teodisesine karşı sunulan bütün itirazlar ele alınamamıştır. Daha ziyade Plantinga'nın teodisesinin temel iddialarını hedef alan itirazlara yer verilmiştir. Felix Culpa teodisesine ilişkin yalnızca ana makaleye erişimin mümkün olması ve Plantinga'ya ait teodise lehine ek bir çalışmaya ulaşılamaması, teodisenin itirazlara karşı kapsamlı bir yanıt sunduğunu ifade etme imkanını kısıtlamaktadır.

Çalışmamızın bir diğer sınırlılığı tercüme metinlerdir. Bir filozofun argümanları ve düşünceleri üzerine çalışmak isteyen bir araştırmacı, eğer söz konusu filozof kendi anadilinde eser vermemişse, bu durum araştırmacı için pek çok zorluk oluşturacaktır. Orijinal kaynaklara erişim güclüğü, internet veya kütüphaneler aracılığıyla eser temin

etme zorluğu, filozof hakkında yapılan çalışmaların, çevirilerin sınırlı olması gibi faktörler araştırmacının kapsamını daraltan engellerden birkaçıdır. Dahası, çalışma sürecindeki en önemli sınırlılık, çeviri metinlerde meydana gelebilecek anlam kaymaları nedeniyle metinlerin açıklık ve etki gücünün zarar görmesidir. Metinlerin anlam bütünlüğünün korunması açısından ana kaynak “Supralapsarianism or O Felix Culpa” makalesinin çevirisi titizlikle yapılmaya özen gösterilmiştir.

Alvin Plantinga'nın Biyografisi

Alvin Plantinga (d. 15 Kasım 1932), analitik gelenek içinde çalışan çağdaş bir din felsefecisidir. İlk ve orta öğrenimini Jamestown, North Dakota'da tamamlamıştır. Babası Cornelius A. Plantinga, Latince ve Eski Yunanca felsefe profesörü olup, onun entelektüel gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ailesinin desteğiyle küçük yaşlardan itibaren Jamestown Presbyterian Kilisesi'ne devam eden Plantinga, dindar bir çevrede yetişmiştir. Onun felsefi düşüncelerinin temelinde Hıristiyan teizmine olan bağlılığı yer almaktadır. Eğitim hayatının ilk yıllarında şekillenen bu yönelim, 1980 yılında *TIME* dergisinin kendisini “Tanrı'nın önde gelen filozofu” olarak nitelendirmesinin başlangıcı olmuştur.⁷ Özellikle San Francisco Presbyterian Kilisesi papazı Robert McKenzie'nin düşüncelerinden etkilendiği bilinmektedir. Akademik eğitimine Michigan Üniversitesi'nde devam etti ve burada yüksek lisansını 1955 yılında tamamladı. 1958 yılında doktora eğitimini Yale Üniversitesinde tamamladı ve üniversitenin felsefe bölümünde öğretim görevlisi oldu. Ardından Wayne State Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdürdü. Wayne State Üniversitesi, Plantinga'nın felsefi fikirleri için önemli bir yer olup özellikle kötülük problemi ile ilgili felsefi görüşlerini burada oluşturdu. 1963 yılında Calvin Koleji'ne geçmek için Wayne'den ayrıldı. Akademik hayatının en önemli aşaması 19 yılını geçirdiği Calvin Koleji'dir. Plantinga eserlerinin büyük bir bölümünü burada yazdı. Metafizik ve modalite üzerine çalışmalarını da burada yürüttü. 1983 yılında Notre Dame Üniversitesi için Calvin Koleji'nden ayrıldı. 2010 yılında Notre Dame Üniversite'sinden emekli oldu.⁸

Metafizik, epistemoloji ve din felsefesi alanlarındaki katkılarıyla tanınan Plantinga 200'den fazla makale ve denemenin yazarıdır. *The Ontological Argument*

⁷ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, (Ankara, 2007), 19.

⁸ Alvin Plantinga, *Tanrı, Özgürlük ve Kötülük*, Çev. Musa Yanık (Ankara: Fol Yayınları, 2022), 7.

(1965), *God and Other Minds* (1967), *The Nature Of Necessity* (1974), *God, Freedom and Evil* (1974), *Does God Have A Nature* (1980) *Faith and Rationality* (1983), *Warrent and Proper Function* (1993), *Warrented Christian Belief* (2000) ve *Where the Conflict Really Lies* (2011) adlı eserleri Plantinga'nın öne çıkan bazı eserlerdir. Geçmişte Amerikan Felsefe Derneği ve Hıristiyan Filozoflar Derneği başkanı, Guggenheim üyesi, Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi üyesi olmuştur. Plantinga bir dizi prestijli ödülün sahibidir. Son olarak 2017 Templeton Ödülünü almıştır.⁹

Çağdaş felsefe üzerinde derin etkiye sahip olan Alvin Plantinga, analitik felsefe geleneğine bağlı kalarak, teizmin rasyonelliğini savunmakta ve ateistik itirazlara yine analitik felsefi yöntemlerle güçlü ve etkileyici yanıtlar vermektedir. Bu analitik filozofun çalışmaları birçok açıdan modal metafizik ve epistemoloji alanlarındaki tartışmaların tonunu belirlemiştir. Plantinga'nın doğal teoloji hakkındaki görüşleri, kötülük sorununa verdiği yanıtlar, ontolojik argüman, natüralizme karşı argümanları, epistemik garanti modeli ve epistemik yenilgi görüşü, dini çoğulculuğun meydan okumasına verdiği yanıt ve zihin-beden düalizmi üzerine dair pek çok alanda çalışmaları bulunmaktadır. Netice olarak Plantinga'nın günümüzün en önemli din felsefecilerinden birisi olduğu tartışmasız söylenebilir.

Analitik Din Felsefesinde Plantinga'nın Yeri

Çağdaş batı felsefesinde felsefi yöntem ve teknik olarak Ada Avrupa'sına ve Anglo-Amerikan dünyaya hâkim olan ana görüşlerden birisi analitik gelenektir.¹⁰ Analitik din felsefesi dini ifadeleri belirli bir inanç ve ahlaki değerler bütünü olarak değerlendirmekle sınırlı kalmayıp, analitik felsefenin yöntem ve ilkelerine dayalı olarak temel teistik iddiaların doğrulanabilirliğini ve rasyonelliğinin temellendirilebileceğini savunmaktadır. Dinin temel kavramlarını ve inanç sistemlerini, analitik felsefenin benimsediği yöntemlerle yani dilin kavramsal açıklık (*clarity*), kesinlik (*precision*), tamlık (*exactness*) ve tutarlılık (*coherence*) prensiplerini temel alarak irdelemektedir. Metafiziğin dogmacı ve mistik unsurlarına eleştirel bir tavır takınarak, dini kavramların dilsel ve kavramsal analizine odaklanan bir felsefe disiplindir.¹¹ Analitik din felsefesi bu anlayışa ulaşıncaya kadar şüphesiz tek bir düzlükte ilerlememiştir. Analitik felsefe

⁹ Alvin Plantinga, *Tanrı ve Diğer Zihinler*. Çev. Musa Yanık, (Ankara: Fol Yayınları, 2024), 7.

¹⁰ Ferhat Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi* 6.

¹¹ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 6-14.

geleneği, felsefe tarihinde teistik inançlara karşı eleştiri ve itiraz sunan anlayış olarak öne çıkarken, 1970'lerden itibaren tutum değişikliği oluşmuş ve bu gelenek içerisinde günümüzde teizmin ve teistik inancın rasyonelliğini savunanların sayısı artmıştır.¹² Bu yükselişte öncü bir rol üstlenen isimlerden biri şüphesiz Alvin Plantinga'dır. Plantinga'nın etkisiyle Tanrı'nın varlığı, felsefi tartışmalarda yeniden önemli bir yer edinmiştir. Dönemin nl ağdaş din felsefecisi William L. Craig (1949-)'in ifadesiyle de "dönüm noktası", Alvin Plantinga'nın 1967'de *God and Other Minds*'i yayımlaması olmuştur.¹³

Analitik din felsefesinde Plantinga'yı farklı kılan bir özellik de Hıristiyan teizminin rasyonelliğini savunmayı felsefi gayesi olarak benimsemesi ve analitik felsefenin yöntem ve teknikleriyle Hıristiyan felsefesini temellendirmeyi amaçlamasıdır.¹⁴ Hıristiyan Felsefeciler Topluluğu'nun kuruluşu, bu gelişmenin hem bir kanıtı hem de somut bir göstergesidir.¹⁵

Plantinga'nın Hıristiyan teizmine bir diğer katkısı pozitivizm ve rölativizm gibi dini inanca eleştirel, şüpheci yaklaşan felsefi akımlara karşı dini inancın rasyonelliğinin savunulabilir olduğunu göstermesidir. Pozitivizm ve rölativizm gibi yaklaşımlara karşı Hıristiyan teizmini ve rasyonelliğini savunmayı son derece önemli görmekte ancak bunu yeterli bulmamaktadır. Çağdaş Hıristiyan din felsefecilerine, savunmanın ilerisine adım atarak zgn ve bağımsız bir Hıristiyan felsefesi oluşturma sorumluluğu yüklemektedir. Plantinga, ateistik argümanlara karşı Hıristiyan teizminin, değerini ve güçlü yanlarının vurgulanması gerektiğini savunmaktadır. Plantinga'ya göre, Hıristiyan felsefe toplumu (*The Christian Philosophical Community*) ateistik iddiaları rrtmeye çalışırken yalnızca teist olmayanların kabul edeceği argümanlarla hareket etmek zorunda değildir. Yine de Plantinga için Hıristiyan felsefeciler genel anlamda sadece teist değil aynı zamanda Hıristiyan dinini benimseyen teistlerdir. Bu doğrultuda teslis, enkarnasyon, kefarete ve diriliş gibi Hıristiyan teolojisine özgü öğretilerine bağlı ie dönük, tutarlı bir Hıristiyan felsefesi yapılandırılmayı amaçlamaktadır.¹⁶

¹² Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 18.

¹³ Kemal Batak, *Tanrı'yı Bilmek Alvin Plantinga'nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2023), 4.

¹⁴ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 19.

¹⁵ Batak, *Tanrı'yı Bilmek Alvin Plantinga'nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji*, 4.

¹⁶ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 20-21.

Plantinga hakkında vurgulanması gereken başka bir nokta, felsefi dünya görüşünün ilk ve orta dönemlerinde Hıristiyan teizminin doğruluğunu varsayan ve Pavlus ile başladığı kabul edilen apolojeteğin güçlü, çağdaş bir temsilcisi ve uygulayıcısı olmasıdır.¹⁷ Plantinga'nın temel amacı, Hıristiyan bir filozof olarak Tanrı'nın varlığını reddeden şüphecileri ikna etmekten ziyade, Hıristiyanların epistemoloji, bilgi, rasyonalite, gerekçelendirme ve güvence gibi konularda nasıl düşünmeleri gerektiğini netleştirmektir. Bu bağlamda, Plantinga, teizm karşıtı argümanların Hıristiyan bireylerin inançlarını sarsma veya terk etmelerine yol açma gücüne sahip olup olmadığını Hıristiyan bireylere açıklamayı amaçlamaktadır.¹⁸ Bu yönüne özellikle değinmemizin nedeni, çalışmamızın konusu olan Felix Culpa teodisinin arka planında Plantinga'nın apolojik yaklaşımının teodiseyi oluşturmada belirleyici bir etkisi olduğunu düşünmemizdir.

Plantinga kısaca değinilen bu bilgilerin yanında felsefi literatüre birçok farklı konularda önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlar arasında en ünlüleri Reformcu Epistemoloji, Ontolojik Argüman, Özgür İrade Savunması ve diğer birçok konuda çeşitli çalışmalarıdır. Plantinga'nın çalışmalar içerisinde güncel olarak nitelendirilebilecek katkısı, kötülük probleminde karşı oluşturduğu Felix Culpa teodisesidir.

Felix Culpa Teodisesinin Kavramsal Çerçevesi

Hıristiyan teolojisindeki enkarnasyon ve kefarete öğretilerinin temel alınarak nasıl bir savunma geliştirildiğini ifade etmeden önce ilgili öğretileri kısaca açıklamak gerekmektedir.

Felix Culpa teodisesinin merkezinde yer alan öğretilerden ilki kefarettir (*atonement*). Hıristiyanlığın temel inanç öğretilerinden biri olan kefarete, insanlığın asli günahına bir karşılık olarak İsa Mesih'in çarmıha gerilerek kurban edilmesi yoluyla insanlığa arınma ve kurtuluş (*salvation*) sağladığını inancına dayanır.¹⁹ Hıristiyan teolojisine göre, Âdem, Tanrı ile yaptığı ahdi ihlal etmiş ve Tanrı'nın iradesine aykırı bir fiilde bulunarak insanlık ile Tanrı arasındaki ilişkinin bozulmasına yol açmıştır. Bu bozulmada İsa Mesih, Adem'in sergilediği itaatsizliğin bedelini kendi kanı aracılığıyla ödeyerek, Tanrı ile insanlık arasındaki uzlaşmayı sağlama ve Tanrı'nın insanlığa olan

¹⁷ Plantinga'nın dini epistemolojiye verdiği önemin bir göstergesi ve Hıristiyan teolojisini rasyonel bir savunuyla temellendirildiğini sunmak amacıyla *Warranted Christian Belief* adlı eserini kaleme almıştır.

¹⁸ Batak, *Tanrı'yı Bilmek Alvin Plantinga'nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji*, 13.

¹⁹ Gündüz vd., "Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları", 179.

sevgisinin yeniden inşa etme vazifesini üstlenmiştir.²⁰ Hıristiyan teolojisinde İsa'nın çarmıhta gerçekleştirdiği kefarete eylemi, insanlığın kurtuluşunun temel taşı olarak kabul edilmiştir.²¹ Bundan dolayı geleneksel Hıristiyanlık, büyük ölçüde insanlığın asli günahtan²² sonra Mesih'in kefarete oluşu üzerine temellendirilir.²³

Tanrı, insanları günahtan arındırmak amacıyla 'biricik oğlunu'²⁴ dünyaya göndermiştir. Oğul, İsa olarak enkarne olmakla insanın günahları için kefareti mümkün kılmış ve böylece İsa Mesih hem Tanrı'nın oğlu hem de insanlığın kurtarıcısı olmuştur.²⁵ İsa Mesih, ilahi planı gerçekleştirmek için önce çarmıha gerilmiş ve ardından Baba'nın yanındaki yerini almıştır.²⁶ Hıristiyan inancının merkezinde yer alan bu temel öğreti, Hıristiyan teolojisi içinde farklı yorum ve görüşlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Buna rağmen, İsa ve onun tebliğ ettiği inanan mesaj, tüm Hıristiyanları bir arada tutan ortak bir bağ olarak varlığını sürdürmüş ve Hıristiyanlığın temel inanç ve uygulamaları İsa merkeze alınarak oluşturulmuştur.²⁷

Felix Culpa teodisesinin temelini oluşturan ikinci kavram enkarnasyondur (*incarnation*). Hıristiyan teolojisinde enkarnasyon farklı manalar ifade edebilmekle birlikte temelde Tanrı'nın insanlığın kurtuluşu için insan bedeninde tezahür etmesini ifade eder.²⁸ Enkarnasyon, günah ve ölüm karşısında insanlığın kurtuluşu için ilahi bir müdahale olarak değerlendirilir.²⁹ Hıristiyanlar için Oğul olarak kabul edilen İsa'nın Baba tarafından yeryüzüne gönderilmesi, Tanrı'nın insanlığa yönelik kurtuluş planında sevgisinin ve merhametinin bir tezahürüdür. Enkarnasyon ve kefarete doktrinlerinden

²⁰ Bilal Doğan, *Pavlus ve Pagagius Bağlamında Hıristiyanlıkta Asli günah Doktrini*, (İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2018), 105-121.

²¹ Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), 97-98.

²² Hıristiyanlıkta asli günah teorisinin temel bir unsur olarak değerlendirilmesi İslamiyet ve Yahudilik dinlerinde bulunmayan tanımlayıcı bir unsur olmuştur. Baki Adam, "Din Hakkında Genel Bilgiler", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 51.

²³ Mahmut Aydın, *Hıristiyanlık Tarihi, İnanç ve Uygulama* (İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021), 319.

²⁴ Oğul, Teslis'in ikinci unsurudur ve Oğul'un cevher olarak Tanrıyla aynı tabiata olduğuna inanılır. Gündüz vd., "Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları", 175.

²⁵ Hıristiyanlık düşüş ve günah öğretileri üzerine kurulu bir yapıda olduğu için insanlar her fırsatta İsa'ya davet edilir. Aydın Topaloğlu, "Kötülük Problemi", *Din Felsefesi*, ed. Latif Tokat (Ankara: Bilay (bilimsel Araştırma Yayınları), 2018), 246.

²⁶ Arif Gören, *Erken Dönem Hıristiyanlıkta Mesih'in Dönüşü Beklentisi* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024), 64-66.

²⁷ Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Kasım 2024).

²⁸ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 135-140; İbrahim Yıldız, "Mutlak-Öznellik ve İslam", *Amasya İlahiyat Dergisi* 24 (30 Aralık 2024), 577.

²⁹ Gündüz vd., "Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları", 178.

kısaca anlaşılan Hıristiyanlıkta İsa Mesih'in yaşamı, ölümü ve dirilişi, Tanrı'nın insanla kurduğu bu bağın en belirgin ifadesidir.

Enkarnasyon ve kefarete hakkında Hıristiyanlıktaki genel tanımların yanında Plantinga'nın bu kavramlara yüklediği anlamların da sunulması konumuzun daha anlaşılır kılınmasını sağlayabilir. Plantinga, enkarnasyon ve kefaretle ilgili düşüncelerini diğer eserlerinde izah etmektedir. Plantinga'nın yaklaşımları, Hıristiyan teolojisinde bu kavramların yorumlanışına dair farklı bir izah sunmaktadır.

“Evrenin her şeye kadir ilk varlığı ve her şeyin yaratıcısı olan Tanrı, kendisine sırt çeviren yaratıkları günahlarından kurtarmak için çok büyük acılara katlanmaya hazırды. İnsanı yarattı; ona isyan ettiler ve sürekli onun iradesine aykırı davrandılar. Üçlü Birliğin ikinci kişisi olan Oğlu, Kelamı dünyaya gönderdi. Söz insan olup aramızda yaşadı. Alaylara, reddedilmelere ve en sonunda da zalim ve aşağılayıcı bir şekilde çarmıhta öldürülmesine maruz kaldı. Ne kadar dehşet verici olsa da Tanrı'nın Oğlu, Sözü olan İsa, çok daha korkunç bir şeyin acısını çekti: Tanrı tarafından terk edilmek, O'nun sevgisinden ve şefkatinden dışlanmak: “Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?” Bütün bunlar insanın Tanrı ile barışmasını ve sonsuz yaşama kavuşmasını sağlamak içindir. Bu ezici sevgi ve merhamet gösterisi yalnızca şimdiye kadar anlatılan en büyük hikâye değil; anlatılabilecek en büyük hikayedir.”³⁰

Plantinga'nın bu ifadelerinden anlaşıldığı üzere Felix Culpa teodisesinde enkarnasyon ve kefarete, dünyayı üstün nitelikle donatan temel unsurlar olarak tanımlamaktadır. Enkarnasyonun, yalnızca günah nedeniyle Tanrı ve insan arasında oluşan mesafenin giderilmesine yönelik bir vazifeyle sınırlı olmadığını belirtmektedir. Plantinga'ya göre, enkarnasyon aracılığıyla Tanrı ve insan arasında, insanın başka bir yolla ulaşmasının mümkün olmadığı bir yakınlık ve dostluk imkânı doğmaktadır. Enkarnasyon ve kefarete sürecini düşmüş insanın kurtuluş ve iyileşme amacını içeren ilahi lütfun bir tezahürü olarak değerlendirmektedir.

Alvin Plantinga, Hıristiyanlar için kötülük probleminde mantıksal bir yanıt sunmanın bir adım ötesinde Hıristiyan teistlerin bu meseleye hem entelektüel hem de teolojik düzlemde tatmin edici bir çözüm bulmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

³⁰ Alvin Plantinga, *Warranted Christian Belief* (New York: Oxford University Press, 2000), 395-397.

Plantinga, bu doğrultuda Hıristiyan teolojisinde hâlihazırda mevcut olan inanç ve öğretilerin tutarlı bir uzantısı niteliğinde bir çözümleme sunmayı amaçlamaktadır. Onun yaklaşımı, kötülüğün varlığına yalnızca rasyonel bir açıklama getirmekle kalmayıp, aynı zamanda teolojik derinliği olan bir çerçeve içinde meseleyi ele almaktadır. Bu bağlamda, Tanrı'nın sevgi dolu ve merhametli bir varlık olarak insanlığı neden kötülüğün bulunduğu bir dünyada yarattığını kavrama çabası, Hıristiyan inancının bütünlüğünü koruyarak şekillenmektedir. Plantinga'nın geliştirdiği bu çözüm de Hıristiyan teistlerin kendi inançlarının mantıksal tutarlılığını idrak etmelerine yardımcı olmak amacıyla kurgulanmıştır. Böylece, Tanrı'nın mutlak iyiliği, her şeye gücü yetmesi ve her şeyi bilmesi ile kötülük problemi arasında bir bağ kurulabileceği ve bu problemin Hıristiyan teolojisi çerçevesinde açıklanabilir olduğu gösterilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖTÜLÜK PROBLEMİ

1.1. TANRI VARLIĞINA İKİ FARKLI YAKLAŞIM: TEİZM VE ATEİZM

İnsan hem kendi yaşamında hem de toplumun geniş sahnelerinde kötülük ve acıların çeşitli biçimlerine maruz kalmaktadır. Yaşanan bu olumsuz deneyimler pratik/amelî yönü itibarıyla insanı duygusal yönden etkilerken; teorik/nazarî yönden kötülüğün doğasını kavrama açısından insan zihnini meşgul etmektedir. Filozoflar ve teologlar tarih boyunca kötülüğün kaynağını metafizik, etik ve teolojik açılardan değerlendirmiştir. “Evrende kötülüğün varlık sebebi nedir ve mutlak iyi bir Tanrı kötülüğe neden izin vermektedir?” gibi sorular bu noktada dikkat çekmektedir. Bu sorulara karşılık kötülük problemi, ‘her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak anlamda iyi olan bir Tanrı ile kötülüklerin bir arada nasıl mevcut olduğunu’ anlamlandırma sorunu olarak tanımlanabilir.³¹ Bu anlamlandırma girişimi kötülük problemini farklı argüman ve formülasyona taşıyarak önemli felsefî, teolojik ve akademik tartışmalara zemin oluşturmuştur. Yapılan tartışmalar aslında rasyonel ve epistemolojik ilkelerle Teizm ve Ateizm’in birbirlerine karşı geliştirdiği argümanların serüvenidir. Ateist felsefeciler, kötülük problemini Tanrı inancının karşısındaki en büyük engellerden biri olarak düşünürken bazı düşünürler ise kötülüğün, Tanrı kavramının daha derin ve kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi için kaçınılmaz bir unsur olduğunu savunmuş kötülüğü evrenin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmişlerdir.

Kötülük problemi özellikle Teizm için mesele olarak görülmektedir.³² Zira vahiy kaynaklı teolojik öğretilere sahip olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın Tanrı tasavvuru ile evrendeki kötülüklerin varlığı arasında bir çelişki olduğu yönündeki itirazlar teizme yöneltilmiştir. Deizm, panteizm ve pan-enteizm gibi düşünce sistemleri ile politeist ve düalist dinler için kötülük problemi teizmde olduğu kadar gündeme taşınmamaktadır.³³ Bu tartışmalara geçmeden önce kötülüğün bir kavram olarak ne ifade

³¹ Engin Erdem, “Kötülük Problemi”, *Din Felsefesi* (Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013), 305; İsmail Yalçıntaş, “Türkiye’deki Gençlerin Deizme ve Ateizme İlgi ve Merak Duyma Sebepleri”, *Din Felsefesi Perspektifinden Bazı Güncel Dini Meseleler ve Çözüm Önerileri*, ed. Coşkun Baba-Mehmet Büküm (Ankara: İlahiyat, 2024), 70.

³² Brian Davies, *Din Felsefesine Giriş*, çev. Fatih Taştan (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2011), 43.

³³ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 140.

ettiği üzerinde durmak hem argümanların hem de itirazların anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

1.2. KÖTÜLÜK KAVRAMI VE TÜRLERİ

Türk Dil Kurumu (TDK), “kötü” kavramını “istenilen ve beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri bulunan, zararlı ve tehlikeli” şeklinde tanımlamaktadır.³⁴ Bu tanım, kötünün birey ve toplum üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ve dışsal faktörler aracılığıyla etkisini gösteren bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. TDK’nın kullandığı ifadeler, kötünün insanın içsel dünyasından çok, dış dünyadan kaynaklanan olaylar ve olgular vasıtasıyla bireyi etkilediğine işaret etmektedir. Kötü kavramı yalnızca insan tercihleri dışında gelişen olayları değil, aynı zamanda bilinçli olarak gerçekleştirilen zararlı fiilleri de kapsayan geniş bir anlam sahasına sahiptir.³⁵ Bu anlamda, kötü toplumsal veya bireysel düzeyde hoşnutsuzluk yaratan, istenmeyen durumları ifade eden geniş bir çerçeve çizmektedir. Kötülük ise doğal afetler gibi doğadan kaynaklanan olaylar veya bilinçli insan eylemleri sonucunda ortaya çıkan ve insan yaşamına ciddi zarar veren bir olgu olarak değerlendirilmektedir.³⁶

Kötü ve kötülük kavramları felsefi literatürde faili ve muhatabı merkez alan bir yaklaşımla kötülüğün çıkış noktası ve etkilediği taraflar açısından temelde fiziksel ve ahlaki olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Bu ayrım kötülüğün ortaya çıkış kaynağını anlama açısından kavramsal bir işlev görmektedir. Sunulan bu iki türe ek olarak Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) metafiziksel kötülük olarak tanımladığı bir kötülük türünü de gündeme getirmiştir.

Doğal (fiziksel) kötülük dışsal olayların hissedebilen varlıklara doğrudan veya dolaylı olarak verdiği acıdır.³⁷ John Hick’in tanımına göre, “Doğal kötülük, hastalık yapan bakteriler, depremler, fırtınalar, kuraklıklar, kasırgalar ve benzeri durumlarda, insan eylemlerinden bağımsız olarak meydana gelen kötülüktür.”³⁸ Doğal kötülük hakkında filozofların farklı tanımlamaları olsa da buluştukları ortak nokta insan fiillerinin

³⁴ “kötü ne demek TDK Sözlük Anlamı” (Erişim 24 Şubat 2025).

³⁵ Metin Yasa, *Tanrı ve Kötülük* (Elis Yayınları, 2022), 18-19.

³⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 574.

³⁷ Jeffrey Burton Russell, *Kötülüğün Tarihi 1: Şeytan*, çev. Elif Çelik (Panama Yayınları, 2017), 297.

³⁸ Cafer Sadık Yaran, *Kötülük ve Teodise* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2021), 31.

dışında gerçekleşen ve kötü olanın bizatihi olayın kendisinin değil ortaya çıkan acı sonuç olduğudur. Doğal kötülük çoğunlukla insan iradesinden bağımsız olarak gerçekleştiğinden insan üzerinde oluşturduğu yıkıcı tahribatı tanımlamada ölçüt olarak ele alınır.

Genel doğal kötülük tanımlarından başka Alvin Plantinga ise doğal kötülükleri farklı bir şekilde tanımlamaktadır. Alvin Plantinga'ya göre, doğal kötülüklerin büyük bir kısmı, şeytan ve onun yandaşlarının eylemlerine dayanmaktadır.³⁹ Plantinga, şeytanın Tanrı'ya isyan eden güçlü bir ruh olarak dünyadaki yıkıcı etkilerden sorumlu olduğunu ve doğal kötülüğün, insan dışı ruhların özgür iradelerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadır.⁴⁰ Plantinga'ya göre ister basitçe şeytani güçlerin sebep olduğu belalar isterse günahlarımıza karşılık verilen cezalar olarak kabul edilsin ölüm, hastalık ve fırtına gibi doğal kötülükler kozmosun iblis tarafından bozulması ile ilişkilendirilebilir.⁴¹ Plantinga'ya göre özgür irade savunucusu elbette bunun doğru olduğunu iddia etmeyip yalnızca bunun mümkün olduğunu söyleyerek doğal kötülüğün önemli ölçüde özgür ancak insan olmayan varlıkların eylemlerinden kaynaklanma olasılığına işaret etmektedir.⁴²

Kötülüğün ikinci alt başlığında yer alan ahlaki kötülük en genel tanımıyla insanın iradesini kötüye kullanması sonucu ortaya çıkan hata ya da günah olarak tanımlanır.⁴³ Ahlaki kötülük özünde bir kişinin irade kullanım sahasında ahlaken anlamlı olabilecek eylem karşısında yanlış seçmesi ve uygulamasıdır. Plantinga bu genel tanımı daha belirli bir ifadeyle ele alarak ahlaki kötülüğü insanın özgür iradesini kötüye kullanarak gerçekleştirdiği somut eylemler üzerinden açıklamaktadır. Plantinga ahlaki kötülüğü ahlaki yükümlülüklerle ve özgürlüğe sahip insanın iradesini kötü olanı seçme yönünde

³⁹ Doğal kötülük hakkında bu düşünce Alvin Plantinga'dan başka filozoflarda da rastlanmaktadır. Aziz Augustine *The City of God* 2.Kitap ve C. S. Lewis'in *The Problem of Pain* adlı çalışmalarında da vardır. Davies, *Din Felsefesine Giriş*, 48.

⁴⁰ Alvin Plantinga, *God, Freedom and Evil* (New York: Harper & Row, 1974), 58.

⁴¹ Russell, *Kötülüğün Tarihi 1*, 326.

⁴² Plantinga, *God, Freedom and Evil*, 58.

⁴³ Metin Yasa, *Tanrı ve Kötülük* (Elis Yayınları, 2022), 20. İbrahim Yıldız, "Deprem Bir Kötülük Müdür?", *Dini İlimler Bağlamında Deprem*, ed. Teceli Karasu - Mahsum AYTEPE (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 331.

kullanması sonucu ortaya çıkan savaş, zulüm, haksızlık, adam öldürmek gibi eylemler şeklinde tanımlar.⁴⁴

Ahlaki kötülük yukarıda tanımı verilen doğal kötülüklerden önemli ölçüde ayrılır. Ahlaki kötülüklerin çıkış noktası düşünce ve eylemlerinde özgür irade sahibi insandır.⁴⁵ Ahlaki kötülüklerde tanım failden hareketle yapılmaktadır. Doğal kötülüklerin kaynağını sorgularken muhatap alınabilecek failin konumu somut olarak yokken ahlaki kötülüklerde fiillerin sorumlusu insandır ve eylemlerinin sonuçları hakkında yargılanabilme durumuna sahiptir. Bir diğer fark ise doğa olaylarının fiziksel değişim ve oluşumu tek tip belirli yasalar etrafında meydana gelirken insan için tek tip olay örgüsü söz konusu değildir.

Üçüncü kötülük türü ilk defa Leibniz tarafından tanımlanan Metafiziksel kötülüktür. Leibniz metafiziksel kötülüğü “yaratıklardaki asli kusurluluk” (*original imperfection*)⁴⁶ olarak tanımlar ve buna göre varlıkların doğasının zorunlu olarak eksiklik ve sınırlılık barındırdığını öne sürer. Leibniz, sonlu varlıkların bulunmadığı bir dünyanın tasavvur edilemeyeceğini ve bu nedenle yetkin olmayışın, varlıkların sonlu olmalarından kaynaklanan zorunlu bir öge olduğunu savunur. Sonlu varlıkların doğasında bulunan yetkinlik eksikliğini de “metafizik kötülük” olarak tanımlar.⁴⁷

1.3. KÖTÜLÜK PROBLEMİNİN TÜRLERİ

Kötülük, insanı muhtelif sorularla baş başa bıraktığı gibi aynı zamanda Tanrı'nın varlığına yönelik argümanlarda kullanılacak kadar ciddi bir konudur. Kötülük problemi, “teolojinin büyük bilmecesi”, “teistik inanca yönelik bir meydan okuma”⁴⁸ ve “ateizmin kayası”⁴⁹ olarak tanımlanacak kadar önemli bir felsefi kuramsal çerçeve oluşturmuştur. Bu ifadeler gösteriyor ki teizme dair çetin meselelerden biri olarak felsefi ve teolojik literatürde önemli bir başlık olarak yer tutmaktadır.

⁴⁴ Alvin Plantinga, *God and Other Minds: A Study of the Rational Justification of Belief in God* (Ithaca and London: Cornell Univ. Press, 1990), 132.

⁴⁵ Rafiz Manafov, *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise* (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 37-38.

⁴⁶ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 30.

⁴⁷ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 31.

⁴⁸ Metin Yasa, “Kötülük Sorunu”, *Din Felsefesi El Kitabı*, ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 193.

⁴⁹ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç / Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar (Küre Yayınları, 2019), 277.

Kötülük yalnızca Tanrı'nın varlığı aleyhine bir tartışma olmanın ötesinde insan özgürlüğü, adalet, ahlak ve varoluşun anlamı gibi pek çok alanda derin felsefi ve pratik çıkarımlara imkân tanımaktadır. Bu yüzden tarihsel arka planı incelendiğinde, bu meselenin antik çağlardan günümüze kadar güncelliğini her devirde önemle koruduğu görülmektedir. İlkçağ filozofları Platon ve Epikür'den, Orta Çağ'da Aziz Augustinus, İbn Meymun ve Aziz Thomas'a; 16. yüzyılda Luther ve Calvin'den, 17. yüzyılda Spinoza ve Leibniz'e; 18. yüzyılda David Hume'a kadar pek çok düşünür bu problemi çözmek adına birçok eser kaleme almış ve üzerine önemli zihinsel çaba göstermiştir. Çağdaş dönemde ise John L. Mackie'nin çalışmaları, bu tartışmanın günümüzde de önemini devam ettirdiğinin bir göstergesidir.⁵⁰

Kötülük problemi tarihsel sürecini yaşarken geliştirilen tartışmalar farklı değerlendirmeleri ortaya çıkarmış ve bu bağlamda ateolojik ve teolojik yaklaşımlar oluşmuştur. Ateolojik yaklaşım problemin önermeleri arasında bir çelişki olduğunu iddia ederken teolojik yaklaşım bu iddialara yanıt sunan tutum sergilemiştir. Ateolojik yaklaşım mantıksal, delilci ve varoluşsal problemler çerçevesinde ele alınırken, teolojik yaklaşım ise savunma ve teodise kavramları altında analiz edilmektedir.⁵¹ Bir teist Tanrı'nın iyiliğini ve adaletini savunma çabasıdaysa özellikle mantıksal ve delilci problemleri analiz etmesi ve çözümlemesi talep edilmektedir. Bu iki problem türü, doğrudan Tanrı'nın varlığına yönelik argümanlar içermekte ve teistik inancı rasyonel zeminde sorgulamaktadır.

Kötülük, mantıksal ve delilci problemlerinin yanında üçüncü bir kategori olarak varoluşsal açıdan da değerlendirilmektedir. Varoluşsal kötülük problemi, insanın kötülük karşısında yaşadığı psikolojik ve duygusal tepkiyi ele alır ve insanın dünyadaki acı, adaletsizlik ve ıstırap karşısında verdiği anlam arayışını konu edinir. Bu açıdan varoluşsal problem zaman zaman Tanrı'nın yokluğuna yönelik bir çıkarıma zemin hazırlayabilse de çoğunlukla bireyin kişisel yaşantıları doğrultusunda biçimlenen öznel bir tepkinin yansıması olarak değerlendirilmektedir.⁵²

⁵⁰ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 13-19.

⁵¹ Ferhat Akdemir, *Din Felsefesinde Çağdaş Tartışmalar* (Ankara, 2014), 150-157.

⁵² İbrahim Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2023), 21-22.

1.3.1. Mantıksal Kötülük Problemi

Mantıksal kötülük argümanı, Tanrı'nın her şeye gücü yeten ve mutlak iyi sıfatları ile kötülüğün varlığı arasında mantıksal bir çelişki olduğunu öne sürerek, bu uyumsuzluğun Tanrı'nın varlığına ilişkin yargıyı çürüttüğünü savunur.⁵³ Bu problem Epikür'ün düşünceleri aracılığıyla felsefi tartışmalara taşınmıştır. David Hume *Doğal Din Üstüne Diyaloglar* adlı eserinde aktardığı haliyle Epikür'ün konuya dair sorduğu sorular şu şekildedir:

“O Tanrı kötülüğü önlemek istiyor da önleyemiyor mu? O halde güçsüzdür. Gücü yetiyor ancak istemiyor mu? O halde kötücüdür.

Hem gücü yetiyor hem de istiyor mu? Öyleyse kötülük nereden gelmektedir.”⁵⁴

“Epikürosçu paradoks” olarak isimlendirilen bu ifadeler Tanrı'ya atfedilen belirli sıfatları kullanarak kötülüklerin kaynağı felsefi alanda sorgulamıştır. Epikür'ün bu soruları ateizm lehine güçlü bir argüman olan kötülük problemine kaynaklık etmiştir.⁵⁵

Hume'dan sonra, kötülüğün her şeye gücü yeten, mutlak iyi bir Tanrı tasavvuru ile çeliştiğini mantıksal olarak kanıtlama çabası 20. yy. ateist filozoflarından John L. Mackie tarafından devam ettirilmiştir. Mackie “Evil and Omnipotence” (Kötülük ve Mutlak Kudret) adlı eserinde, kötülüğün yalnızca her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı'ya inanan bir kişi için sorun olduğunu öne sürmüştür.⁵⁶ Her şeye gücü yeten, mutlak iyi ve kötülük kavramlarının bir arada bulunmasında bir çelişki olduğunu, bütünlük oluşturmayacağını dolayısıyla ilk ikisi doğruysa diğersinin yanlış olması gerektiğini iddia etmektedir.⁵⁷ Bu düşünceler öncüller halinde aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- 1) Tanrı her şeye gücü yetendir.
- 2) Tanrı mutlak iyidir.
- 3) Ancak yine de kötülük vardır.

⁵³ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 40.

⁵⁴ David Hume, *Din Üstüne* (Ankara, 2019), 68.

⁵⁵ Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi*, 19.

⁵⁶ Quirez, “A Theological Response to the Problem of Evil”, 6; J. L. Mackie, “Evil and Omnipotence”, *Mind* 64/254 (1955), 200-212.

⁵⁷ Mackie, “Evil and Omnipotence”, 200-201.

Mackie'ye göre bu üç önermeyi birlikte ele alan bir kişinin “üçüne de bağlı olması, ancak tutarlı bir şekilde bağlı olmaması” demektir. Bu üç öncül arasında çelişki olduğunu ve rasyonel bir insanın bu önermelerden en az birinden vazgeçmesi gerektiğini belirtir.⁵⁸ Bu argümanın başarılı olması için, kötülük hakkında doğal afetler gibi bilinen bir unsur ele alınmalıdır. Sunulan bu kötü unsurun ortaya çıkmasına Tanrı'nın izin vermesi için rasyonel veya ahlaki herhangi geçerli bir sebebe sahip olmasının mantıken imkânsız olduğunun gösterilmesi gerekir. Eğer Tanrı'nın böyle bir gerekçeye sahip olması mümkün değilse, yani kötülüğün varlığını mantıklı bir şekilde açıklamak imkânsızsa, o zaman Tanrı'nın var olduğu inancı çürütülmüş olur. Ancak bu da bugünlerde çoğu felsefecinin tam da gösteremeyeceğine inandıkları durumdur.⁵⁹ Ne var ki teistlerin Mackie'nin argümanına karşı sundukları itirazlar sebebiyle bu argümanın büyük ölçüde cevaplandırıldığı düşüncesi, bazı ateistleri kötülük üzerine yeni argüman sunmaya sevk etmiştir. Bu arayışlar da delilci kötülük argümanlarıyla sonuçlanmıştır.⁶⁰

1.3.2. Delilci Kötülük Problemi

Kötülük Probleminin ikinci türü mantıksal problemden bir dönüşün sonucu olarak geliştirilen delilci versiyondur. Bu versiyona göre Tanrı'nın kötülüğe müsaade etmek için nedenleri olabileceği kabul edilmekle birlikte dünyadaki kötülüklerin en azından bir kısmının gereksiz/anlamsız ya da karşılıksız olduğunu düşünmek insan için makuldür.⁶¹ Bu tür kötülüklerin de Tanrı'nın var olma ihtimalini düşürdüğü savunulmuştur.⁶²

Delilci argümanlar ile en çok ünlenen felsefecilerin başında William L. Rowe gelmektedir. Rowe daha büyük iyiye erişmek için her acının mutlaka gerekli olduğunu

⁵⁸ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 42.

⁵⁹ Chad Meister - Paul Copan, *Din Felsefesi Klasik ve Güncel Meseleler*, çev. Aydın Çavdar (Ayrıntı Yayınları, 2018), 204.

⁶⁰ Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi*, 21.

⁶¹ Quirez, “A Theological Response to the Problem of Evil”, 9.

⁶² Bu tür argümanlara dair daha detaylı bilgi için bk. Edward H. Madden - Peter H. Hare, *Evil and the Concept of God* (Illinois and Florida: Charles C. Thomas, 1968); James W. Cornman vd., *Philosophical Problems and Arguments: An Introduction* (Indianapolis: Hackett Publishing, 1992); William L. Rowe, “The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism”, *American Philosophical Quarterly* 16/4 (1979), 335-341; William L. Rowe, “Ruminations About Evil”, *Philosophical Perspectives* 5 (1991), 69-88; William L. Rowe, “Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil”, *International Journal for Philosophy of Religion* 59/2 (2006), 79-92; İbrahim Yıldız, “Tanrı, Olasılık ve Kötülük”, *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (17 Haziran 2021), 97-107; İbrahim Yıldız, “Mümkün En İyi Dünya ve Kötülük”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 32/3 (2021), 634-641; İsmail Şimşek, “William L. Rowe ve ‘Kötülüğün Anlamsızlığı’”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 1023-1040; İbrahim Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi* (Ankara: Elis Yayınları, 2023).

düşünmenin mümkün olmadığını ve bazı acı örneklerinin anlamsız olduğunu ileri sürer.⁶³ Delilci kötülük problemi, anlamsız kötülüklerin Tanrı'nın belirli sıfatlarıyla doğrudan uyumsuz olduğunu iddia etmez; ancak bunların Tanrı'nın varlığını zorunlu olarak çürütmese de O'nun varlığını son derece olanaksız hale getirdiğini savunur.⁶⁴ Burada anlamsız veya gereksiz kötülüklerin ateizmi teizmden çok daha makul kıldığı iddia edilir.

1.3.3. Varoluşsal Kötülük Problemi

Yukarıda değinilen kötülük argümanlarından başka her ne kadar analitik din felsefesinde kendine çok yer bulamasa da son olarak varoluşsal kötülük argümanları dikkate değerdir. Kötülük yalnızca bilişsel bakımdan konu edinilen bir fenomen değildir. Doğrudan veya dolaylı olarak algılanan acı ve ızdırabın hislerle duyumsandığı bir evrende kötülüğün varlığını anlamlandırmak için mantıksal analizlerin ötesinde bir açıklama gerektiği iddia edilmektedir. Mantıksal ve delilci kötülük argümanlarının ötesinde “Varlığımı duyumsuyorum öyleyse kötülük bana acı verir.” diyebilen insan için belirli önermelerin üstünde bir cevap gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kötülüğün varoluşsal bir problem olarak deneyimlenmesinin, insanın Tanrı'ya ve dünyaya yönelik tutumunu olumsuz manada şekillenmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar evrende madde olarak yer kaplamasa da kötülüğün gerçek hayatta somut bir şekilde hissedilmesi bazı insanlar için bir dini inancı kabul etmeyi güçleştirebilir.⁶⁵ Varoluşsal sorun Amerikalı din felsefecisi William Hasker tarafından “Teizmin ahlaki protesto ve bu dünyanın kötülüğüne duyulan öfke temelinde sorgulandığı ve/veya reddedildiği problem” olarak tanımlanmıştır.⁶⁶ Varoluşsal sorun, insanın en başta kötülük sorununu sorgulamasına neden olan hal olarak düşünülebilir. Dünyadaki tüm kötülöklere rağmen Tanrı'ya inanmak için belki de güçlü bir mantıksal gerekçe ifade edebiliriz ancak konu yalnızca akla hitap etmek için felsefe ve mantık kullanmak yerine kalbe hitap eden kişisel terimlerle nasıl ifade edilebilir.⁶⁷ Dolayısıyla bu sorun daha çok dünyada bulunan kötülüklerin çeşitliliği ve şiddeti bu türde bir dünyanın Tanrı tarafından yaratılmış

⁶³ Şimşek, “William L. Rowe ve ‘Kötülüğün Anlamsızlığı’”, 1031.

⁶⁴ Quirez, “A Theological Response to the Problem of Evil”, 9.

⁶⁵ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 39.

⁶⁶ William Hasker, “On Regretting the Evils Of This World”, *The Problem of Evil: Selected Readings*, ed. Michael L. Peterson (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016), 194.

⁶⁷ Quirez, “A Theological Response to the Problem of Evil”, 11.

olamayacağı sebebiyle bir isyan ya da Tanrı'nın var olmadığını temellendirme yolu olarak görülebilir.⁶⁸

Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi Tanrı'nın kötülöklere neden izin verdiği sorgusu mantıksal, delilci ve varoluşsal olarak üç başlık altında kategorize edilip açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3. KÖTÜLÜK PROBLEMİNE DAİR YANITLAR

Kötülük problemi tarih boyunca Tanrı'nın mutlak kudreti, bilgeliği ve iyiliği ile dünyadaki kötülüğün varlığı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan teistler için önemli bir mesele olmuştur. Bu problem, teistlerin kendi inançlarını daha net bir biçimde temellendirmeleri ve eleştirilere karşı makul yanıtlar sunmaları açısından derin bir felsefi ve teolojik alan teşkil etmektedir.⁶⁹ Kötülük, genel tanımlarının ötesinde, farklı düşünürler tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Kimi filozoflar kötülüğün pozitif bir gerçeklikten ziyade iyiliğin yokluğu olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuş, var olan her şeyin Tanrı'nın kudretinin ve iyiliğinin bir sonucu olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷⁰ Kimine göre ise kötülük, insanın olgunlaşması için bir araç niteliğindedir. Kötülüğün tanımındaki bu çeşitlilik, onun düşünce tarihinde yekpare bir yapıya sahip olmadığını ve farklı kontekslerde yorumlandığını göstermektedir.

Teistlerin kötülük problemine yönelik yanıtları, literatürde teodise ve savunma kavramları etrafında şekillenmiştir. Teodise, Tanrı'nın kötülöklere neden izin verdiğiine dair doğru, makul ve kapsamlı bir teistik açıklama sunmayı amaçlayan yanıtları içerir.⁷¹ Savunma ise kötülük probleminin herhangi bir versiyonunun, teizmin iddialarının tutarsız veya olasılık dışı olduğunu kanıtlamada başarısız olduğunu göstermeye yönelik mantıksal bir yaklaşımdır.⁷² Alvin Plantinga kötülük problemi literatürüne hem savunma hem de teodise niteliğindeki itirazlarla katkı sunmuştur. Bu nedenle, bu iki kavram arasındaki ayrımın doğru bir şekilde anlaşılması, çalışmamız açısından ayrıca önem arz etmektedir.

⁶⁸ Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi*, 21-22.

⁶⁹ Michael Peterson vd., *Din Felsefesi Seçme Metinler* (İstanbul: Küre, 2018), 361.

⁷⁰ İsmail Yalçıntaş, *İbn Sînâ'nın Tanrı Anlayışı* (Ankara: Elis Yayınları, 2023), 213-214; İzzet Gülaçar, *İbn Sînâ'nın Tabiat Felsefesinde Hareket* (Ankara: Elis Yayınları, 2022), 47-68.

⁷¹ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 169.

⁷² Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 157.

1.3.1. Teodise

Teodise, teist filozofların evrendeki kötülüğe rağmen Tanrı'nın adil olduğunu haklı çıkarma çabası olarak tanımlanır. Yunanca *theos* (Tanrı) ve *dike* (adalet/hüküm) kelimelerinin birleşiminden türetilen bu kavram, Tanrı'nın kötülöklere neden izin verdiğine dair rasyonel ve tutarlı bir açıklama sunmayı amaçlar.⁷³ Teist filozoflar, teodiseyi mantıksal ve delilci kötölük problemi argümanlarına bir yanıt olarak öne sürer ve Tanrı'nın kötölöklere müsaade etmesinin belirli bir amaca dayandığını savunurlar. Bu bağlamda, teodise evrende tanıklık edilen kötölöklere anlamlandırılarak, Tanrı'nın varlığını kabul eden birey için rasyonel düzlemde tatmin edici bir açıklama sunmayı hedefler.⁷⁴ Dünyada farklı türlerde kötölöklere varlığı ile mutlak iyilik ve sonsuz kudrete sahip bir Tanrı inancının birlikte var olup olamayacağı sorusuna karşılık Tanrı'nın kötölöğe neden izin verdiğine dair rasyonel ve tutarlı bir açıklama sunmayı amaçlayan teodise, bu soruna yönelik en sistematik çözüm önerilerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

18. yüzyılda Gottfried Leibniz'in "*Teodise Denemeleri*" (*Essais de Theodicée*) adlı çalışmasının yayımlanmasıyla "teodise" terimi literatürde yerini almıştır.⁷⁵ Teodise; Tanrı'nın kötölöklere neden engellemediğine dair bir gerekçe sunma çabası olarak tanımlandığında tarihteki yerini ilk defa Aziz Irenaeus'un *Ruh Gelişimi Teodisesini* sunması ile almıştır. Sonraki dönemlerde ise birçok teodise geliştirilmiştir. Bunlar arasında Augustinci Teodise, İyimserci Teodise, Süreç Teodisesi ve güncel olarak nitelendirilebilecek Felix Culpa teodisesini sayabiliriz.

Filozofların kötölük problemine yönelik yaklaşımlarında, Tanrı ve sıfatlarına dair düşünceleri, evrene ilişkin görüşleri, teolojik pozisyonları ve iyi ile kötüye atfettikleri anlamlar, farklı formülasyonların ortaya çıkmasında belirleyici rol oynar. Tanrı'nın kötölöğe neden izin verdiğine dair teodise niteliğindeki argümanlar, sorunu tamamen ortadan kaldırma veya kesin bir çözüm sunma iddiasında değildir; ancak kötölüğün varlığını anlamlandırmaya yönelik genel bir düzeyde de olsa belirli anlamlar sunarak bu konudaki kavrayışımıza katkıda bulunur. Plantinga, teodisesini sunarken bu anlayışa çok yakın bir anlayış benimser ve geliştirdiği teodisenin nihai bir çözüm olmadığını ifade eder. Ona göre teodise "Tanrı'nın kötölöklere izin vermek veya kötölük içeren bir dünya

⁷³ Yaran, *Kötölük ve Teodise*, 15.

⁷⁴ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 154.

⁷⁵ Sarp Erk Ulaş, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002), 1414.

yaratmak için makul bir nedenin olduğunu” açıklama biçimidir.⁷⁶ Plantinga bir teistin, “Kötülüğün kaynağı nedir?” ya da “Tanrı kötülöklere neden izin verir?” sorularına yanıt aradığı süreçte teodise ortaya koyduğunu düşünür. Plantinga ayrıca sunduğu düşüncelerinin, diğere yanıtları /teodiseleri destekleyici bir işlev göreceğini belirtir.⁷⁷

1.3.2. Savunma

Savunma (*defence*), 19. ve 20. yüzyıllarda pozitivist felsefecilerin ve ateistlerin, kötölük problemi üzerinden teizme yönelttiği eleştirilerin tutarsız ve olasılık dışı olduğunu kanıtlamak için teistlerin geliştirdiği bir cevap verme girişimidir.⁷⁸ Bir ateist, Tanrı’nın dünyadaki kötölüğe neden izin verdiğini sorgulayabilir; ancak, insanın sınırlı epistemik kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunun tam anlamıyla cevaplanmasını beklemek oldukça iddialı bir talep olduğu açıktır. Bununla birlikte, insanın bilişsel sınırlılıkları, teodise yapma çabasının gereksiz veya imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir.⁷⁹ Buna karşılık Tanrı’nın kötülöklere neden izin vermiş olabileceğine dair muhtemel sebeplerden birini dikkate sunarak, yani bir savunma ile mantıksal kötölük argümanları bertaraf edilebilir.⁸⁰ Bu tür bir cevap, kötölüğün sebebinin tam olarak ne olduğunu insana açıklama amacı taşımaz. Savunmada daha ziyade, Tanrı’nın kötölüğe izin vermesini haklılaştıracak muhtemel sebeplerden biri, mantıksal sistem çerçevesinde sunulmaktadır.

Savunma, düşünsel kökenlerini Augustinus’un teodise anlayışında (özellikle özgür irade teması çerçevesinde) bulmuştur. Çağdaş literatürde Richard Swinburne ve Michael Peterson gibi felsefeciler, özgür irade savunusunu özgürlükçü bir perspektiften ele alsalar da kötölük problemi bağlamında “savunma” kavramını sistematik olarak geliştiren düşünür Alvin Plantinga’dır.⁸¹ Özgür irade savunusu, Plantinga ile sistematik bir felsefi argüman haline gelmiştir.

⁷⁶ Plantinga, *God, Freedom and Evil*, 10.

⁷⁷ Plantinga, *God, Freedom and Evil*, 32.

⁷⁸ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 154.

⁷⁹ Richard B. Davis - W. Paul Franks, “Plantinga’s Defence and His Theodicy Are Incompatible”, *Does God Matter? Essays on the Axiological Consequences of Theism*, ed. Klaas Kraay (New York: Routledge, 2017), 204.

⁸⁰ Kevin Diller, “Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?”, *The Problem of Evil: Selected Readings*, ed. Michael L. Peterson (Notre Dame: Notre Dame University Press, 2016), 2.

⁸¹ Akdemir, *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*, 179.

Özgür irade savunması, “Her şeye gücü yeten (*omnipotent*), her şeyi bilen (*omniscient*) ve tamamıyla iyi olan (*wholly good*) bir Tanrı vardır.” önermesi ile “Kötülük vardır.” önermesi arasında mantıksal bir çelişki olmadığı tezine dayanmaktadır. İnsanın tercihlerinde her zaman doğruya yönelmesi Plantinga’ya göre Tanrı’nın insanın her zaman doğruyu yapmasını sağlaması, özgürlük kavramı ile uyumsuzdur.⁸² Buna göre eğer Tanrı özgür varlıkların bulunduğu bir dünya yaratacaksa o halde onların aynı zamanda sadece iyi olanı yapmalarını sağlayamaz. Yalnızca iyinin tercih edilmesi durumunda özgür varlıkların özgürlükleri de ortadan kalkacaktır. Özgür failerin tam anlamıyla özgür olabilmeleri kötü eylemlerde de bulunabilme imkanını da içerdiğinden ahlaki kötülüklerin kaynağı özgür irade sahibi varlıklardır.⁸³ Plantinga, özgür irade savunmasını belirli bir dini norm veya değer temeli üzerine kurmamış, bunun yerine insan için evrensel bir gerçeklik olan tercih hakkına dayandırmıştır.

Mantıksal kötülük probleminde karşı özgür irade savunusunun yeterli ve ikna edici bir yanıt olduğu genel olarak kabul edilir ve Plantinga’nın bu savunmasının mantıksal kötülük argümanlarına karşı başarılı olduğu düşünülmüştür. Van Inwagen’in: “Eskiden Tanrı ve kötülüğün her ikisini de içeren hiçbir olası dünyanın olmadığı yaygın olarak kabul ediliyordu. Bildiğim kadarıyla bu tez artık savunulmamaktadır.”⁸⁴ cümlesindeki Tanrı ve kötülük ayrılığının savunulmamasındaki etken kişi Plantinga’dır. Başta Plantinga olmak üzere bazı analitik din felsefecilerinin ortaya koyduğu analitik cevaplar, mantıksal kötülük probleminin etkisini ve kullanılabilirliğini azaltmış; bunun sonucunda, kötülük sorunu daha spesifik versiyonlarla ele alınmaya başlanmıştır.⁸⁵

1.3.3. Alvin Plantinga’nın Savunma ve Teodise Yaklaşımı

Plantinga’ya göre, teist birey Tanrı’nın kötülüğe izin vermesi sorusuyla karşılaştığında, “Teodise olmasını yani neden Tanrı’nın kötülüğe izin verdiği sorusuna bir cevap verebilmeyi isteyebilir.”⁸⁶ Tanrı’nın evrende kötülüğe ve acıya izin verme

⁸² Plantinga, *God, Freedom, and Evil*, 52-53.

⁸³ Yaran, *Kötülük ve Teodise*, 45.

⁸⁴ van Inwagen, Peter. 1991. “The Problem of Evil, the Problem of Air, and the Problem of Silence.” In *Philosophical Perspectives 5, Philosophy of Religion, 1991*, edited by James Tomberlin, 135–165. Atascadero, CA: Ridgeview Publishing.

⁸⁵ Akdemir, *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*, 51.

⁸⁶ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 364-65.

nedenini bilmek, insanın varoluşsal sınırlarını sorgulaması açısından doğal ve haklı bir taleptir.

Alvin Plantinga'nın Felix Culpa teodisesi geliştirme ya da genel anlamda bir teodise sunma düşüncesi, onun için nispeten yeni bir yaklaşımı temsil etmektedir. Plantinga, ortak insani deneyimleri ve mantıksal temelleri dikkate alarak felsefi kariyerinin ilk ve orta yıllarında teodise geliştirmeyi kötülük problemi hakkında gereğinden fazlasını yapmak olarak değerlendirmiş ve *Self-Profile* adlı eserinde ikna edici bir teodisenin mevcut olmadığını açıkça dile getirmiştir. Bu eserinde, "Bir Hıristiyan'ın, dünyada gözlemlenen kötülöklere Tanrı'nın neden izin verdiğini bilmemesinin"⁸⁷ doğal olduğunu ifade etmiştir. Plantinga, felsefi kariyerinin erken dönemlerinde teodise yanlısı bir düşünür olarak tanınmamıştır. Bu dönemde Tanrı'nın kötülöklere izin vermesi için makul bir sebebin var olabileceğini öne sürerek teist bireylerin Tanrı'ya inanmasının makul olduğunu savunma ile yeterli düzeyde temellendirilebileceğini savunmuştur.⁸⁸ Plantinga teodise ile savunma arasındaki farkı sadece teorik bir mesele olarak değerlendirmekle kalmamış aradaki farkı argümanlarında koruyup sürdürmüştür. Plantinga'nın bu ayırt edişi, kötülük problemine yönelik teistik yanıtların sınırlarını belirleme ve savunmanın teodiseden ayrımını gözetmesi daha belirgin bir felsefi zemin oluşturma çabasını da yansıtmaktadır. Bu açıdan apolojeteğin teorik çerçevesinin oluşumu ve uygulanmasında etkin bir rol oynayarak bu alandaki argümanları güçlendirmiş ve savunma stratejilerinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.⁸⁹

Tanrı'nın kötülöğe neden izin verdiğine dair bilinmezlik düşüncesi *Warranted Christian Belief* (2000) adlı eserinde teodise arayışına bırakmıştır.⁹⁰ Bu noktaya kadar Plantinga'nın teodiseye dair temel felsefi pozisyonunda kayda değer bir değişiklik gözlemlenmemektedir. *Warranted Christian Belief*'in sonuç bölümünde Felix

⁸⁷ Plantinga, "Self-Profile," 35.

⁸⁸ Plantinga, Reformcu Epistemolojik yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden biridir. Plantinga'nın belirli bir süre teodiseye mesafeli kalan ve savunma eksenli bir strateji izlemeyi tercih eden tutumu, Reformcu Epistemoloji görüşünden kaynaklıdır. Reformcu Epistemoloji, bireyin dini inancının herhangi bir kanıt veya delil gerekmeksizin akli ve gerekçelendirilmiş olabileceğini savunur. Eğer bu inanç, kötülük problemi gibi itirazlara karşı başarılı bir savunma sunabiliyorsa, kişinin aklen Tanrı'ya inanmasının makul olduğunu savunur; ayrıca, bireyin kötülük problemine karşı bir teodise geliştirme zorunluluğu olmadığını vurgular. Peterson vd., *Akl ve İnanç / Din Felsefesine Giriş*, 296.

⁸⁹ Marilyn McCord Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", *Faith and Philosophy* 25/2 (04 Ocak 2008), 123.

⁹⁰ Plantinga, *Warranted Christian Belief*, 395-398.

Culpa yaklaşımının izlerine rastlansa da Plantinga'nın esas amacının bir teodise inşa etmek değil, mantıksal kötülük problemine karşı bir savunma geliştirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Plantinga, Peter Van Inwagen'in editörlüğünü yaptığı *Christian Faith and the Problem of Evil* (2004) adlı eserde yayımlanan "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'" başlıklı makalesiyle bir teodise geliştirmeye yönelik net bir girişimde bulunmuştur. Plantinga makalesinde, apolojetik yönetime odaklanmayı tercih eden ve bir teodise geliştirme konusundaki düşüncesinden, "Hıristiyan filozofların farklı bir göreve yönelmesi gerektiğine; yani, dünyadaki kötülüğü Hıristiyan bir perspektiften anlama sorumluluğuna" yönelik bir düşünceye geçiş yapmıştır. Plantinga yalnızca kendisi görev edinmemiş aynı zamanda Hıristiyan filozoflara da bu yönde bir teşvik çağrısında bulunmuştur.⁹¹

Plantinga'nın sunduğu teodise, diğer teodiselerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Plantinga'nın teodisesi, Tanrı'nın kötülükler için izin verme gerekçesini Hıristiyan teolojisi temelinde anlamlandırmaya yönelik bir çabadır. Felix Culpa teodisesi, bir Hıristiyan olarak kötülüğün nasıl anlaşılması gerektiği sorununa çözüm arayan bir yaklaşım sergiler. Bu çabasıyla yalnızca kötülük problemini çürütmeye yönelik bir teodise geliştirmekle kalmamakta, aynı zamanda dünyadaki kötülüğün varlığını Hıristiyan perspektifinden anlamlandırma gibi daha özel bir felsefi sorumluluğu da üstlenmektedir. Bu noktada bir parantez açmakta fayda var; bir dine mensup teist bireylerin Tanrı'nın kötülükler için izin verdiği konusunda kesin bir iddiada bulunması makul değildir; ancak, bu durum anlama çabasını engellememektedir. Birçok teodise, farklı inançlara mensup kişiler tarafından, herhangi bir dini öğretiye bağlı kalmaksızın Tanrı'nın kötülükler için izin verdiğini açıklamak için kullanılabilir. Buna karşın, Plantinga'nın teodisesi Hıristiyanlığın temel inanç esaslarına dayandığı için farklı din mensupları tarafından doğrudan uygulanabilir nitelikte değildir. Ancak, bu teodisedeki temel yapı, diğer dini düşünce sistemleri tarafından kendi inanç esasları temel alınarak uyarlanabilir.

⁹¹ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 366.

İKİNCİ BÖLÜM

FELİX CULPA: KUTSALIN RESTORASYONU

2.1. FELİX CULPA

Latince kökenli bir kavram olan “Felix” kelimesi mutlu, şans veya kutsal anlamlarına gelirken; “Culpa” ise hata veya düşüş anlamını taşır. Roma Katolik Kilise geleneğine ait olan⁹² Felix Culpa (O Happy Fault/Oh Blessed Sin) ifadesi, “talihli düşüş” veya “kutlu günah” olarak çevrilir. Felix Culpa düşüncesi Tanrı’nın daha yüksek değer ve amaçlara ulaşmak için kötülüğü bir araç olarak kullanılabileceği fikrine dayanır.⁹³ Kavramsal açıdan değerlendirildiğinde “talih” veya “kutlu” ifadeleri genellikle olumlu bir anlam taşırken “düşüş” veya “hata” kavramları ise olumsuz bir çağrışım yapar. Ancak mutlu ve hata kavramlarının bir arada kullanılması Tanrı’nın insana yönelik bir tasarısı ya da ilahi bir planı ima eder.⁹⁴ Bu düşünce aslında Âdem ve Havva’nın, ilk günah sonrası cennetten kovulmasına dayanır. Günah insanın Tanrı’ya olan bağınyı kaybetmesine neden olsa da bu hata ilerleyen zamanda İsa’nın dirilişiyile insanlığın kurtuluşuna vesile olmuştur.⁹⁵ Bu nedenle düşüş daha büyük bir iyiliğe hizmet ettiği için “şanslı” ya da “mutlu” bir olay olarak kabul edilir. Başka bir ifade ile Adem’in düşüşü Mesih’in yaşamı, ölümü ve dirilişiyi için ön koşuldur yani kurtuluşun gerçekleşmesini sağlayan araçtır.

Felix Culpa ifadesi teolojide uzun zamandır bilinen bir kavram olup erken dönem felsefecilerin ve teologların yazılarında yer bulmuştur. Hıristiyan teolojisindeki gelişimi ise birkaç önemli teolog ve metinle ilişkilendirilmiştir. Bunlardan biri olan Augustinus (354-430) “O mutlu hata ki, böyle büyük bir kurtarıcı’yı hak etti” ifadesiyile Felix Culpa kavramını teolojik bir çerçeveye yerleştirmiştir.⁹⁶ Ayrıca Felix Culpa ifadesinin kökeni, Papa Büyük Gregory’ye (Gregory the Great 540-604) dayandığı ve Roma Katolik

⁹² Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık* (İstanbul: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 43.

⁹³ Echavarría, Agustín. “O Felix Culpa! The Fall The Incarnation and Greater Good Theodicies,” *TheoLogica: An International Journal for Philosophy of Religion and Philosophical Theology* 7/2 (2023), 176.

⁹⁴ Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık*, 43.

⁹⁵ Bilal Doğan, *Pavlus ve Pegagius Bağlamında Hıristiyanlıkta Asli Günah Doktrini* (İzmir: Birleşik Matbacılık, 2018), 121-124.

⁹⁶ Guy Axtell, “Felix Culpa: Luck in Ethics and Epistemology”. *Moral and Epistemic Virtues*. ed. Michael Brady - Duncan Pritchard. 235-257. (Blackwell Publishing, 2003). 235.

Paskalya⁹⁷ litürjisi (ayini) Exsultet 'te⁹⁸ de yer aldığı bilinmektedir.⁹⁹ Tanrı'ya sunulan bir övgü ilahisi olan Exsultet, Paskalya mumu standına yerleştirildikten sonra okunur ve bu ilahinin bölümlerinden biri şu ifadeyi içerir:

“O certe necessarium Adae peccatum quod Christi morte deletum est!
O felix culpa quae talem et tantum meruit habere redemptorem.”¹⁰⁰

Anlamı şu şekildedir: “*Ey kutlu günah, böyle büyük bir kurtarıcıyı hak etmiş olan. Ey, kesinlikle gerekli olan Âdem'in günahı, ki İsa'nın ölümü tarafından silinmiştir.*”¹⁰¹

Bu ilahide dikkat çekilmesi gereken iki temel husus “kutlu bir günah” (Felix Culpa) ve “kesinlikle gerekli” (*certe necessarium*) ifadeleridir. Her ne kadar metin doğrudan bir dini öğreti içermese de Felix Culpa kavramı teoloji ve felsefenin önemli bir konusu haline gelmiştir.¹⁰² Exsultet 'te okunan dizeler, günah, düşüş ve çarmıh gibi dini kavramlara atıfta bulunmanın ötesine geçerek, zamanla teolojik çıkarımlara zemin hazırlamıştır. Felix Culpa ifadesine atıfta bulunan pasaj yalnızca ilgili teolojik bağlamda ele almakla kalmamış aynı zamanda Tanrı'nın kötülüğün varlığına izin vermesinin sebepleri üzerine düşünmek için bir zemin olarak değerlendirmiştir.¹⁰³ Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Exsultet 'te asli günahın doğrudan daha büyük iyiliklerin zorunlu bir nedeni ya da aracı olduğu yönünde bir ima bulunmamasıdır.

⁹⁷ Hristiyan takviminde Paskalya Pazarı, Hz. İsa'nın insanlığın günahı için kendini feda ederek çarmıhta öldürüldüğü ve sonra yeniden dirildiği inancıyla özdeşleştirilerek bunun anısına yapılan kutlamayı ifade eder.

⁹⁸ Exsultet'in yazılma tarihi ve Paskalya Bildirisine dahil edilme tarihi yaklaşık olarak belirlenebilse de bazı ayın bilimcilerin iddia ettiği gibi muhtemelen beşinci yy. başlarında mevcuttu. Ancak söz konusu ilahiyi içeren bu ayinin en eski el yazması yedinci yüzyıla aittir. Arthur O. Lovejoy, *Essays in the History of Ideas* (Michigan: Johns Hopkins University Press, 1948), 286.

⁹⁹ Arthur O. Lovejoy, “Milton and the Paradox of the Fortunate Fall,” *ELH: A Journal of English Literary History* 4/3 (1937), 169.

¹⁰⁰ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Theodicee Ya da Tanrının Haklı Kılınması*, Çev. Levent Özşar, (İstanbul: Biblos Kitapevi, 2009), 118.

¹⁰¹ “Kesinlikle gerekliydi Adem'in günahı. Onu temizlemek için İsa'nın ölümünü aldı. Bunca güçlü bir kefaret ödeyicisinin erkini gerektiren bu suç kutsanmıştı.” Leibniz, *Theodicee Ya da Tanrının Haklı Kılınması*, 119.

¹⁰² Augustine ve Leibniz gibi birçok teoloğun eserlerinin yanı sıra John Milton'ın Kayıp Cennet'i (1667) gibi bazı popüler edebiyat eserlerinde de Felix Culpa kavramı yer almıştır.

¹⁰³ Sean A. Otto, “Felix Culpa: The Doctrine Of Original Sin As Doctrine Of Hope In Aquinas's Summa Contra Gentiles”, *The Hethrop Journal* 50/5 2009, 790.

Kökenini dinî bir bağlamdan alan Felix Culpa kavramı, geçmişten günümüze etkisini sürdürmektedir. Leibniz'e göre, Adem'in günahı ile ortaya çıkan düşüş zorunlu olarak bu dünyanın bir parçasıdır ve Hıristiyan teolojisindeki rolünün kutlu bir günah yani felix culpa olduğunu ifade etmiştir. Son yıllarda analitik filozoflar bu kavramı yeniden değerlendirerek teodise bağlamında tartışmaya açılmışlardır.¹⁰⁴

Felix Culpa düşüncesini çağdaş din felsefesinde kötülük problemini açıklamak için kullanan isim Alvin Plantinga'dır. Plantinga enkarnasyon ve kefaret öğretilerinin Hıristiyan teolojisinin merkezinde yer almasının yanı sıra kötülük problemiyle ilgili felsefi tartışmalarda da önemli bir konuma sahip olduğunu iddia eder. Onun iddiası Felix Culpa'nın, Hıristiyan teolojisinin kötülük problemi üzerine yapılan tartışmalarda hem teorik hem de pratik düzeyde rehberlik sunma gücüne sahip olduğudur. Felix Culpa düşüncesinin temelinde ise şu anlayış yer alır: Tanrı'nın sevgisi, enkarnasyon ve kefaret aracılığıyla açığa çıkmaktadır ve bu, günah ve kötülüğün varlığı olmadan gerçekleşemez.¹⁰⁵ Plantinga, Hıristiyan inanç ve öğretilerinden hareketle Tanrı'nın insanları neden mevcut dünya düzeninde yarattığına yönelik bir açıklama sunmayı hedeflemektedir. Bununla beraber onun yaklaşımı yalnızca bir teodise sunmakla kalmaz, aynı zamanda Hıristiyan teolojisinin sunduğu özel imkanları da vurgular. Plantinga literatürdeki çözüm önerilerinin yanında kendisinin de katkı sunacak başka bir yanıt sunmak istediğini şu sözlerinden anlaşılır:

“Uzun süredir bizimle olan bir yanıtı yeniden ele almayı öneriyorum. Bu yanıtın tüm sorularımıza cevap verdiğini ya da tüm şaşkınlığımızı giderdiğini iddia etmiyorum. Ancak, bu konuda bir katkı sağladığını düşünüyor ve bize neler sunabileceğini görmek adına onu keşfetmek istiyorum.”¹⁰⁶

Plantinga yeni bir perspektif sunmayı, mevcut teodise tartışmalarını zenginleştirmeyi ve çok yönlü bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.¹⁰⁷ Böylece kendisinden önceki kötülük problemi tartışmalarına farklı bir boyut kazandırmaktadır.

¹⁰⁴ Agustin Echavarria. “O Felix Culpa! The Fall The Incarnation and Greater Good Theodicies”. *TheoLogica: An International Journal for Philosophy of Religion and Philosophical Theology* 7/2 (2023), 177.

¹⁰⁵ Herbert Weisinger, *Tragedy and the Paradox of the Fortunate Fall* (London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1953), 19.

¹⁰⁶ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, *The Problem of Evil: Selected Readings*, ed. Michael L. Peterson (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016), 364.

¹⁰⁷ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 366.

Ancak Felix Culpa'nın kötülüğü açıklama gücüne yönelik girişim, Plantinga'nın çalışmalarıyla sınırlı değildir; bu yaklaşıma Leibniz, John Hick ve Paul Helm'in eserlerinde de rastlanmaktadır.¹⁰⁸ Ancak ciddi teolojik düşüncelere dayanan bir Felix Culpa teodisesi sunma girişimi Alvin Plantinga'nın "Supralapsarianism, or O Felix Culpa" başlıklı makalesinde görülmektedir.¹⁰⁹ Şimdi, bu makalenin içeriğini daha yakından inceleyelim.

2.2. SUPRALAPSARYANİZM YA DA O FELIX CULPA

Dünya yaşamı insana acı ve ızdırap verici pek çok kötülük örneğine sahne olmuştur. "Tanrı neden kötülüğe izin veriyor?" sorusunu ele alan Plantinga, kötülüğü yalnızca kapsamı, düzeyi ve çeşitliliği açısından teorik düzeyde incelemekle kalmaz; aynı zamanda, acı ve ızdırapla karşılaşan bir inananın, Tanrı'ya yönelik kuşku ve güvensizlik duygularına kapılabileceğini de vurgular.¹¹⁰ Plantinga'ya göre kötülük, temelde insan tercihinin bir sonucu olsa da, yaşanan pek çok trajik olay karşısında, Hıristiyanlar ve diğer inananlar arasında 'Tanrı kötülüğe neden izin veriyor?', 'Neden bu kadar çok kötülüğe izin veriyor?' ve 'Neden bu denli korkunç çeşitlerine izin veriyor?' gibi soruların derin bir anlam arayışıyla gündeme geldiği açıktır. Plantinga, bu soruları ele alırken kötülük problemini teistik inanç açısından hem felsefi hem de teolojik bir zeminde tartışmaya açmaktadır.

Plantinga, teodisesini kurmaya Supralapsaryanizm ve İnfalapsaryanizm arasındaki şu temel sorunsalla başlar: Tanrı, insanın düşüşünü telafi etmek için mi çarmıha hükmetmiştir yoksa çarmıhın gerçekleşmesi amacı için mi düşüşe izin vermiştir? Diğer bir ifadeyle Tanrı'nın insanlığın günaha düşmesine izin verme kararı mı yoksa bazı insanlara iyilikte bulunma kararı mı daha öncedir? Bu tartışma, Hıristiyan teolojisinde Tanrı'nın insanın düşüşüne ve kurtuluşuna ilişkin hükümler arasındaki sıralamayı anlama ve belirleme çabasını içerir. Supralapsaryanizm'e göre, Tanrı'nın bazı düşmüşleri kurtarma kararı, insanın günaha düşmesine izin verme kararından önce gelir. Buna karşın, İnfalapsaryanizm'de durum tam tersidir ve düşüşe izin verme kararının kurtarma kararından önce geldiği savunur.¹¹¹ Plantinga, kötülük problemi üzerinden bu meseleyi

¹⁰⁸ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 391.

¹⁰⁹ Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", 2.

¹¹⁰ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 365.

¹¹¹ İki görüş arasındaki temel ayrım Tanrı'nın kararı bilme durumu değildir. Her ikisine göre de Tanrı mutlak bilgi sahibi olduğu için ikisinde de gerçekleşecek durumları Tanrı bilir. Ayrım Tanrı'nın düşüş

ele alarak iki görüş arasında bir sonuca ulaşılabileceğini düşünür.¹¹² Böylece, kötülük problemini, Tanrı'nın eylemleri ve ilahi planına dair daha geniş teolojik sorunlarla ilişkilendirir. Tabii bu noktada daha önce kurguladığı özgür irade savunmasından ziyade Hıristiyanlığın iki temel öğretisini temel aldığı bir teodise kurgular.

Plantinga, “Mümkün bir dünyanın değeri nasıl düşünülmelidir?” sorusunu dikkate sunarak başlar. Tanrı yaratırken her zaman farklı derece ve değerde sayısız mümkün dünya arasından herhangi birini yaratma seçeneğine sahiptir. Plantinga, bu noktada mümkün en iyi dünyanın daha da iyisini düşünmek her zaman mümkün olduğundan imkânsız olduğunu dikkate sunmakla beraber yine de Tanrı'nın gerçekten iyi bir dünyayı gerçekleştirmeyi amaçladığını iddia eder.¹¹³ Buna karşılık Plantinga, mümkün dünyaların birçoğunun, onların zayıf bir şekilde gerçekleştirilmesinin bile Tanrı'nın gücü dahilinde olmadığı durumlar içerebileceğini ifade eder.¹¹⁴

Plantinga bu durumu aşağıdaki gibi açıklamaktadır: (“W” harfi ile ifade edilen herhangi bir mümkün dünyadır.)

“Eğer Tanrı $T(W)$ güçlü bir şekilde gerçekleştirirse o zaman W gerçek olurdu. Şimdi Tanrı aynı durumları W de W^ 'de güçlü bir şekilde gerçekleştirdiği olası dünyalar W ve W^* vardır. $T(W)=T(W^*)$ olduğunda elbette ki hem (1) hem de (2) ifadelerinin aynı anda doğru olması imkansızdır.*

*(1) Tanrı $T(W)$ 'yi güçlü bir şekilde gerçekleştirirse o zaman W gerçek olurdu.
(2) Tanrı $T(W^*)$ 'yi güçlü bir şekilde gerçekleştirirse o zaman W^* gerçek olurdu.”¹¹⁵*

Plantinga'nın sunduğu argümana göre W ve W^* aynı anda gerçek olabilecek dünyalar değildir.¹¹⁶ Bunlardan bir tanesinin gerçekleşmesi diğerini imkânsız kılar. Buradan hareketle Tanrı'nın gerçekleştirebileceği dünyaları Thomas Flint'e referansla “uygun dünyalar” olarak isimlendiren Plantinga, Tanrı'nın amacının son derece iyi

kararının günah ile olan mantıksal “önceliği” ve “sonralığı” ile ilgili ve daha ziyade yakın amacın aksine nihai amaç meselesidir. Michael L. Peterson, *The Problem of Evil: Selected Readings, Second Edition* (Notre Dame, 2016), 364.

¹¹² Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 364.

¹¹³ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 366.

¹¹⁴ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 367.

¹¹⁵ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 367.

¹¹⁶ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 367.

“uygun bir dünya” yaratmak olduğunu savunur. Peki sayısız uygun dünya olabildiğine göre “uygun dünyalar” arasında birini diğerine göre daha iyi kılan veya kötü yapan nitelikler bulunur mu? Eğer bu gibi nitelikler varsa bunlar nelerdir? Plantinga, mutluluk miktarı, adalet, iyi varlıkların bulunması vb. durumların bir dünyayı iyi kılan özellikler olmasına karşılık acı, nefret, günah ve Tanrı’nın varlığının reddi vb. durumların da bir dünyayı kötü kılan nitelikler olduğunu dikkate sunar. Bunlara karşılık Plantinga için bir dünyanın iyiliğinin önemli bir belirleyeni Tanrı’nın birini gerçekleştirmeyi seçmesidir. Yani W dünyasının, W* dünyasından daha iyi olmasının sebebi Tanrı’nın W* yerine W’nin gerçekliğini tercih etmesidir.¹¹⁷ Buna göre iyi kılma niteliklerinden birisi Tanrı’nın söz konusu dünyayı yaratma tercihidir.

Plantinga’ya göre dünyayı iyi kılan niteliklerin en temeli Tanrı’nın bir dünyadaki kaçınılmaz zorunlu varlığıdır.¹¹⁸ Tanrı’nın zorunlu varlık olması, Tanrı’nın her mümkün dünyada bulunmasını gerektirirken, varlığı aynı zamanda o dünyaların değerini de belirlemektedir. Plantinga, Tanrı’nın var olduğu bir dünyanın Tanrı’nın var olmadığı her dünyadan daha iyi olacağını da vurgulamaktadır. Bu görüşü açıklamak için Plantinga, “W” adını verdiği mümkün bir dünyayı ele alır. W dünyasının özgürlük ve özgürlüğü gerektiren diğer özelliklere sahip olduğunu varsayalım. Tanrı’nın varlığının zorunlu olmasına rağmen, W dünyasının Tanrı’yı içermediğini düşünelim. Bu durumda, W dünyasına yönelik tutumumuz şu şekilde olmalıdır: W dünyası, değeri sınırsız ve iyilik nitelikleri mükemmel olsa bile, Tanrı’nın varlığından kaynaklanan iyilik ile kıyaslanamaz. Bu bakış açısı kötülük içeren dünyalar için de geçerlidir. W dünyası, hangi derecede veya miktarda acı ve ızdırap barındırırsa barındırsın, Tanrı’nın iyiliği söz konusu acı ve ızdırapları her zaman aşar. Dolayısıyla, Plantinga’ya göre, her mümkün W dünyası, nihai anlamda Tanrı varlığını içerdiği için “çok iyi” bir dünya olarak değerlendirilmelidir.¹¹⁹

Plantinga, insan zihninin kavrayabileceği her mümkün dünyanın mutlak anlamda “çok iyi” olduğunu koşulsuz bir şekilde iddia etmemektedir. Örneğin, bireylerin sürekli acı çektiği dünyaların düşünülebileceğini kabul eder. Ancak, Tanrı’nın sınırsız iyilik, sevgi, bilgi ve güç niteliklerine sahip zorunlu bir varlık olduğu varsayıldığında, bu tür

¹¹⁷ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 368.

¹¹⁸ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 368.

¹¹⁹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 370.

dünyalar kavranamaz veya ihtimal dışı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Plantinga, “Hiçbir dünya yalnızca Tanrı ve şiddetli acı çeken varlıklar içermez; Tanrı böyle bir dünya yaratmazdı.”¹²⁰ ifadesiyle, Tanrı’nın varlığı ile sürekli acının bir arada olduğu bir dünyayı mantıksal olarak mümkün görmediğini belirtir.

Mümkün dünyaları iyi kılma niteliklerinde Tanrı’nın muhtemel bir dünyayı tercih etmesi, Tanrı’nın zorunlu varlığı, dünyanın içinde bulunduracağı adalet, yaratılanların iyiliği, güzellik miktarı vb. gibi özellikler sıralansa da Plantinga bu noktada Hıristiyan teolojisinin öğretilerini içeren bir açıklama ile önemli bir ayrıma gider. Hıristiyanlığın doğru olduğu iddiası temelinde Plantinga, mümkün bir dünyayı yüksek derecede iyi yapan ancak bütün mümkün dünyalarda bulunmadığını iddia ettiği her şeyden daha yüksek değere sahip iki iyilik daha bulunduğunu iddia eder. Bunlar enkarnasyon ve kefarettir.¹²¹ Plantinga insan ile Tanrı’ya bir araya getiren bir güç olarak enkarnasyon ve kefaretin muazzam birer iyilik kaynağı olduğunu ve bunların mümkün dünyaların iyilik potansiyelini de belirlediğini iddia etmektedir. Plantinga’ya göre Oğul’un, insanların tekrar Baba ile bir araya gelebilmeleri için bedenlenmesi ve bu süreç içerisinde çok derin acılara maruz kalmaya razı olması ve Baba’nın da bütün bunlara müsaade etmesi en azından bir Hıristiyan için eşsiz bir iyiliktir.¹²² Plantinga’ya göre, enkarnasyon ve kefarettir, Tanrı’nın dünyaya yönelttiği en üstün sevgi gösterisi olup, özgür iradenin değeri bu bağlamda sorgulanabilse de, hata yapan özgür varlıkların bulunduğu ve kefaretin yer almadığı dünyalar mümkün olsa da, günaha düşen varlıklara kurtuluş sunulan bir dünya kadar iyi olamaz. Plantinga’nın bu yönde düşünceleri doğrudan şu şekildedir:

“Enkarnasyon ve kefareti düşünün; bu durumun büyük iyiliği, Tanrı’nın varlığının kendisi gibi, yaratılmış iyilik ve kötülük içeren durumların değeriyle ölçülemeyecek kadar büyüktür. Bu nedenle, enkarnasyon ve kefaretin değeri, yaratılmış iyiliklerin herhangi bir toplamıyla karşılaştırılmaz. Bir dünyada ne kadar mükemmel varlık bulunursa bulunsun, yaşamları ne kadar zengin, güzel ve günahsız olursa olsun, bu yaşamların toplam değeri enkarnasyon ve kefareti aşamaz. Enkarnasyon ve kefareti içeren herhangi bir dünya, yine de daha iyi olacaktır; ayrıca, bir dünya ne kadar günah, kötülük ve acı içerirse içersin,

¹²⁰ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 369.

¹²¹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 368.

¹²² Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 369.

bunların tamamı enkarnasyon ve kefaretin iyiliği tarafından aşılır. Bu nedenle, böyle bir dünya çok iyi bir dünyadır. Bu anlamda, enkarnasyon ve kefareti içeren herhangi bir dünya, Tanrı'nın varlığı ile enkarnasyon ve kefaretin iki sınırsız değerini içerdiğinden, sonsuz bir değere sahiptir.”¹²³

Plantinga'nın ifadelerinden anlaşılana şudur ki eğer bir dünya, üstün bir dünya statüsüne ulaşmak için kefareti zorunlu olarak içermek durumundaysa, kefaretin en değerli özellik olduğu ve başka hiçbir unsurun bir dünyayı son derece iyi kılmak için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılır. Plantinga enkarnasyon ve kefarete yüce bir değer atfettikten sonra bunları içeren mümkün dünyalara “L seviyesi” olarak sınırladığı bir iyilik seviyesi çizer ve L seviyesi ve üstündeki tüm dünyalar enkarnasyon ve kefareti içerdiğini ileri sürer. Bunu da “güçlü değer varsayımı” (the strong value assumption) olarak adlandırır. Buna göre L seviyesindeki veya bunu aşan her dünya çok uygun (üstün) bir dünyadır. Plantinga, teodiseyi güçlü değer varsayımı üzerinden yürütebileceğini söyler ama orta ve zayıf değer varsayımı olarak isimlendirdiği iki tür mümkün dünyayı daha betimleyerek onlar üzerinden de teodiseyi savunabileceğini belirtir.¹²⁴

Plantinga'ya göre Tanrı, mümkün dünyalardan birini yaratmayı ve yüksek derecede uygun bir dünya gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Eğer Tanrı, değeri L seviyesini aşan bir mümkün dünyayı var etmeyi amaçlıyorsa, bu dünya enkarnasyon ve kefareti zorunlu olarak içerir. Kefaretin anlamlı olabilmesi için günah ve kötülüğün var olması zorunlu olduğundan, kişilerin günahlarının sonuçlarından kurtulması için gerekli bir şarttır. Günah ve kötülük olmaksızın kurtuluşa ulaşılmasının bir anlamı olmayacağından bu durumda kefarete gerekmez. Bundan dolayı günah, kötülük ve kurtuluş birbirini tamamlayan ve zorunlu kılan unsurlardır. Kötülüğün sebep olduğu acı ise kefarete sürecinin bir sonucudur. Felix Culpa – yani “kutlu günah” ifadesi – değeri L'yi aşan bir dünyanın mümkün olabilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Yüksek derecede uygun

¹²³ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 371.

¹²⁴ Orta değer varsayımı, enkarnasyon ve kefaretin bulunduğu her dünyanın belirli bir L değer seviyesi sınırına sahip olmasını gerektirmez. Yani, bir dünyada enkarnasyon ve kefaretin yer alması, o dünyanın mutlaka belirli bir yüksek iyilik seviyesine ulaşmasını zorunlu kılmaz. Plantinga, günaha düşen özgür varlıklara enkarnasyon ve kefarete yoluyla kurtuluş sunulan W* dünyasının, günah işlemeyen özgür varlıkların bulunduğu W dünyasından daha iyi olduğunu savunur. Zayıf değer varsayımı ise, iyi niteliklere sahip mümkün dünyalar arasında enkarnasyon ve kefareti içeren bazı dünyaların bulunabileceğini öne sürer. Güçlü değer varsayımında tüm en iyi dünyalar kefareti içermek zorundayken, zayıf değer varsayımı, en iyi dünyanın muhtemelen ilahi kefareti içereceğini söyler. Yani, bu varsayım, bazı mümkün dünyaların enkarnasyon ve kefareti içermesinin yeterli olduğunu kabul eder. Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 372.

tüm dünyalar günah, kötülük ve kefareti içerdiğinden, kötülükten bağımsız bir dünya mümkün değildir.¹²⁵ Plantinga burada sunduğu açıklamaları ile “Dünyada neden kötülük var?” sorusuna bir açıklama olduğunu ve bu açıklamanın soruya basit bir yanıt sağladığını ifade eder. Ona göre Tanrı’nın öncelikli ve temel amacı, değeri L’yi aşan bir mümkün dünyayı gerçekleştirme. L değer seviyesinin üstüne çıkan dünyaların hepsi enkarnasyon ve kefareti zorunlu olarak içerir. Bu kabule göre, Tanrı’nın dünyayı enkarnasyon ve kefareti içerecek şekilde yaratma kararı, yaratılmış varlıkların günaha düşmesine izin verme kararından önce gelir.¹²⁶ Tanrı insanlığı kurtarmayı amaçlamakta ve bu amaç doğrultusunda insanları kurtaracak bir düzen oluşturmaktadır. Bu yüzden ilk günahın işlenmesiyle düşüş gerçekleşmiştir. Tanrı insanların düşüşüne izin vermiş böylece kurtuluş için gerekli olan ilahi yardım “kefareti” gereksinimi ortaya çıkmıştır. Plantinga, bu düşünceler etrafında kötülüklerin nedenine dair bir açıklama bulunabileceğini öne sürmektedir. Buraya kadar sunulan düşünceler doğrultusunda Plantinga’nın teodisesi şu öncüller ile özetlenebilir:

- a) Tanrı son derece iyi mümkün bir dünya yaratmayı amaçlar.
- b) Tanrı’nın yarattığı dünyayı son derece iyi kılan unsurlar enkarnasyon ve kefarettir.
- c) Enkarnasyon ve kefaretin gerekli koşulları günah ve kötülüktür.

Plantinga’nın Hıristiyanlığın temel öğretileri ile teodise sunması kötülük problemini yalnızca rasyonel analizlerle sınırlı tutmadığını; problemi ayrıca teolojik yönden de aktive ettiğini gösterir. Teolojik çözümler inanan bireyde güven duygusunu destekleyebilir. Rasyonel olarak ölçülecek bir durum olmasa da dini inancın insana manevi ve psikolojik güç verdiği göz önüne alındığında kötülük problemine dair çözüm elde etmede önemli bir işlevi üstlenebileceği ve muhtemel bir cevap olarak ele alınabileceği düşünülebilir.

Plantinga, teodisenin temel argümanına yıkıcı eleştiriler gelmediği müddetçe başarılı olduğunu savunmuştur. Felix Culpa her ne kadar “Tanrı kötülöklere neden izin

¹²⁵ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 373.

¹²⁶ Plantinga buu sonuç ile çalışmasının girişinde değindiği Supra/İnfa tartışmasında Supralapsaryanizm’i haklı bulur. Kevin Diller “Plantinga’nın konuyu literatürde olandan farklı yorumladığı” şeklinde eleştiri sunarken Marlyn McCord Adams “Plantinga’nın Supra ve İnfa arasındaki görüş farkını yeniden formüle ettiğini” ifade etmektedir. Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 129.

veriyor?” sorusuna cevap niteliği taşıyan bir çözüm önerisi olsa da beraberinde başka sorular getirmiştir. Plantinga teodisesini sunarken muhtemel eleştirilere yanıt sunmuştur. Teodiseye yöneltilebilecek soruları üç başlık altında şu şekilde toplamıştır:

1. Tanrı neden günah ve kötülüğün yanı sıra acı çekmeye de izin verir?
2. Tanrı neden bu kadar çok acıya ve kötülüğe izin veriyor?
3. Eğer Tanrı Enkarnasyon ve Kefaretin olduğu bir dünyaya ulaşmak için insanların acı çekmesine ve kötülüğe izin verdiyse, yarattıklarına amaç yerine araç gibi davranarak manipülatif ve hesapçı davranmış olmaz mı?

2.2.1. Tanrı ve İnsan Acısı

Plantinga Felix Culpa teodisesine yöneltilebilecek eleştirilerden ilkinin Tanrı neden günah ve kötülüğün yanı sıra acı çekmeye de izin verir sorusu olduğunu düşünmektedir. Felix culpa kötülüklerin dünyamızda neden bulunduğu dair teolojik bir açıklama sunmakta ve bu açıklama en azından Hıristiyanların bir kısmı tarafından kabul edilebilir. Ancak bu teodisede neden kötülüklerle beraber acılara da izin verildiği noktasında nasıl bir açıklama sunduğu belirsiz gibi görünmektedir. Plantinga “Dünyamızda neden acı bulunur?” sorusuna yönelik iki farklı yanıtının olduğunu ileri sürer: Plantinga acıların çoğunu Tanrı’ya ve Tanrı’nın değer verdiği şeylere aktif olarak karşı çıkan özgür varlıkların özgür eylemlerinin sonucu olarak tanımlar.¹²⁷ Özgür varlıklar tercihlerini kötülükten yana kullanma özgürlüğüne sahiptir ve özgür varlıkların kimisi gerçekten kötülük yapar, sonucunda da acı çekilir.¹²⁸

İkinci olarak Felix Culpa teodisesinde acının kendisi araçsal bir değere sahiptir.¹²⁹ Ek olarak acı ve sıkıntıların Mesih ile birliktelik anlamı taşıdığını ve bu sayede insanın iyilik ve yücelik kazanmasına imkân sağlayabileceğini öne sürmektedir.¹³⁰ Plantinga’nın acının araçsal değerine dair ifadeleri şu şekildedir:

¹²⁷ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 376.

¹²⁸ Ahlaki kötülüklerin irade sonucu olduğu yargısı haklı bir çıkarım olarak değerlendirilebilirken insan iradesine bağlanamayan doğal kötülükler için aynı çıkarım geçerli midir? sorusu dikkate değerdir. Felix Culpa teodisesi doğal kötülük sorusuna bir yanıt oluşturmaz. Lakin Plantinga doğal kötülüklerin bir kısmını şeytana veya şeytana benzer varlıklara atfederek, dünyadaki doğal kötülüklerin insan olmayan ruhların özgür iradeleriyle gerçekleştirdikleri eylemler sonucu ortaya çıktığını savunur. Plantinga, *God, Freedom and Evil*, 58.

¹²⁹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 376.

¹³⁰ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 378.

“Üç şeyin önerildiğine inanıyorum. Birincisi, Mesih’in acılarını paylaşmanın “ölümden dirilişe”, yani kurtuluşa erişmek için bir araç olduğudur. İkincisi, Mesih’in takipçilerinin onun acılarını paylaşımları iyi bir şeydir çünkü bu, onunla çok derin bir düzeyde paydaşlık kurmanın ve onunla belirli bir tür dayanışma sağlamanın bir yoludur ve üçüncüsü, takipçileri onun acılarını paylaşarak, önemli bir açıdan Mesih’e benzemeye başlarlar ve böylece Tanrı’nın suretini tam olarak sergilerler.”¹³¹

Anlaşıldığı üzere Plantinga’ya göre acı sadece iradeli varlıkların davranışlarının sonucu değildir. Mesih ile dayanışma, Mesih’in faaliyetlerine katılma olarak değerlendirilerek acının değerini yükseltmiştir. Yüksek nitelikli bir dünyanın meydana gelmesi için de Mesih’in acısından daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle mümkün dünyalar kefaret ve onun getirdiği varlıkların acısını da içerir.¹³² Ona göre Mesih’in misyonunun kesinlikle merkezi bir parçası acı çekmesidir; bu acı sayesinde insan günahının kefareti ödenmekte ve insanların Tanrı’yla birleşmesi sağlanmaktadır. İnsanların Mesih’in faaliyetlerine katılması Tanrı ile bir arada olmayı sağladığından Tanrı sevgisinin en derin ifadesini de yansıtmaktadır. Plantinga insanların Mesih’e benzemesi bu yönden iyi bir hal ise acı yönünden de benzemelerini iyi olarak değerlendirmiştir.¹³³

Plantinga’nın acının İsa’ya dolayısıyla Tanrı’ya yakınlık sağladığı iddiası okuyan ve dinleyen kişilerin aklında şu sorunun oluşması muhtemeldir: Enkarnasyon ve kefaretin zorunlu bir koşulu olarak ortaya çıkan acı neden bu kadar çok olmak durumundadır?

2.2.2. Kötülük ve Acının Çokluğu

Felix Culpa teodisesi kötülüğün ilahi bir planın parçası olabileceğini savunarak insanın günahını ve acıyı yalnızca bir olumsuzluk olarak değil, Tanrı’nın nihai amacına vesile olan bir unsur olarak değerlendirilir. Peki bu değerlendirme içerisinde acı ve günah, daha yüce bir iyiliğin ortaya çıkmasına aracı oluyorsa dünyamızda var olan kötülüğün fazlalığı nasıl değerlendirilmelidir? Plantinga bu sorunun farkında olarak “Dünyamızdan daha az günah ve acı içeren bir dünya, yine de hem enkarnasyonu hem kefareti içerse hem

¹³¹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 379.

¹³² Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 375.

¹³³ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 379.

de az miktarda günah ve acı içerse yine de iyi bir dünya olmaz mıydı?”¹³⁴ gibi sorularla da kötülüğün miktarına dair soruları da gündeme getirir.

Plantinga iki muhtemel açıklamanın bu eleştiriye yanıt olacağını düşünür. Birincisi özgürlük, insanın bilemeyeceği şekilde dünyamızda daha az acı ve ızdırap içermemesini gerektirir. İkincisi, uygun bir dünyanın ne kadar acı ve kötülük içermesi gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır.¹³⁵ Plantinga, enkarnasyon ve kefareti içeren son derece iyi bir dünyanın içerdiği acı ve kötülüğün ölçülebilir ya da net olarak belirlenebilir olmadığını savunur. Ona göre, her mümkün dünya belirli bir kötülük derecesi içerebilir ve bu derecenin daha fazla ya da daha az olduğu başka bir mümkün dünya da düşünülebilir. Dolayısıyla, en uygun dünyanın içermesi gereken kötülük miktarını belirlemek olanaksızdır. Bunun yanı sıra, mümkün dünyalar arasında minimum acı ve kötülük miktarının zorunlu olup olmadığı da belirsizdir.¹³⁶ Acı ve kötülüğün ölçülemez oluşu, onların net bir miktarının bilinmesini ve dolayısıyla farklı dünyalar arasında karşılaştırma yapılmasını da engellemektedir. Plantinga acı ve günah içeren alt ve üst seviyeyi şu şekilde açıklar:

“Belki de her son derece uygun dünyanın en azından bu kadar acı ve kötülük içerdiği A seviyesi ve son derece uygun hiçbir dünyanın daha fazla acı ve kötülük içermediği A seviyesi vardır. Ardından herhangi bir kötülük için Tanrı o kötülüğe izin vermeden son derece uygun bir dünyayı gerçekleştirebilirdi; bu O'nun izin verme kararında haklı olmayacağı anlamına gelmez. Ayrıca Tanrı, gerçek dünyadan daha iyi bir dünyayı gerçekleştirebilirdi. Bununla birlikte belki her mümkün dünyadan daha iyi bir dünya gerçekleştirebileceği için bunu yapması gerekmezdi.”¹³⁷*

Mümkün dünyaların acı ve günah miktarından daha zor olan soru ise enkarnasyon ve kefaret için ne kadar günah gerekli olduğudur. Plantinga'nın bu soruya cevabı net değildir. Yalnızca düşmüş kurtarılan varlıkların Tanrı ile daha yakın bağ kuracağı kabul edilirse uygun dünyaların acı ve kötülük içereceği kaçınılmazdır. Görüldüğü üzere

¹³⁴ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 380.

¹³⁵ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 380.

¹³⁶ Acının minimum bir miktarının olup olmayacağına dair diğer tartışmalar için bk. Peter Van Inwagen, “The Problem of Evil, The Problem of Air, and the Problem of Silence”, *Philosophical Perspectives* 5 (1991), 100-101; Yıldız, *Delilci Kötülük Problemi*, 184-193.

¹³⁷ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 381.

Plantinga acının araçsal değerini ön plana çıkarmakla birlikte mümkün dünyaların barındırması gereken günah ve kötülük hakkındaki soruya tam bir açıklama sunmamaktadır.¹³⁸

2.2.3. Kötülük ve Manipülasyon

Onun kendisine yönelttiği diğer bir soru şudur: Felix Culpa teodisesine göre Tanrı, insanları bir amaç olarak mı, yoksa yalnızca bir araç olarak mı konumlandırmaktadır? Eğer Tanrı, en uygun dünyayı yaratmayı amaçlıyorsa, bu durum insanların acı ve kötülüklere maruz kalmasını gerektirir mi? Dahası, yaratılmış varlıkların acı ve ıstırap çekmesi, Tanrı açısından adil ya da doğru kabul edilebilir mi? Daha da önemlisi, acı ve ıstırabın bulunduğu bir dünya düzeni, Tanrı'nın sevgisiyle bağdaşır mı? Hıristiyan teolojisine göre sevgi dolu bir Tanrı, yarattıklarına acı çektirerek mi muamele eder? Plantinga, bu sorulara yanıt ararken, Tanrı'nın adaletini ve sevgisini nasıl temellendirdiğini açıklamaya çalışır.¹³⁹

Alvin Plantinga, bu muhtemel sorulara “Munchausen by Proxy Sendromu”na benzeterek yanıtlamaktadır. Bu sendromda bir birey, başkasına yönelik zarar verici davranışlar sergiler ve sonra onların kurtarıcısı rolüne bürünür. Plantinga da bu benzerliğin farkında olarak, ‘Bir baba çocuklarını nehre atıp sonra onları kahramanca kurtardığında ya da bir doktor önce korkunç bir hastalığı yayıp ardından onu iyileştirdiğinde olduğu gibi değil mi?’¹⁴⁰ diyerek durumu sorgular. Kötülüğün araçsallığına bu yönden bir eleştiri sunanlar Tanrı'nın da benzer bir şekilde, insanları önce acı ve ızdıraba maruz bırakıp sonra onları kurtararak sevgisini göstermeye çalıştığını iddia edebilir. Bu durumda şu sorular akla gelebilir: Özgürce günah işleyen mümkün bir dünya sisteminde acı ve ızdırabı onları kurtarıp sevgisini ortaya çıkartmak için kullanmış olabilir mi? Tanrı bununla manipülatif ve hesaplı davranan bir yaratıcı olur mu?¹⁴¹ Bu sorulara Plantinga manipülasyon ve hesaplı olma kavramlarına yüklenen anlamların açıklaması ile cevap vermektedir. Manipülasyon kavramını “Haksız, entrikacı veya ahlaki olmayan yöntemlerle birini yönlendirmek”; Hesaplı davranış kavramını ise, “Kendi çıkarımı en çok destekleyecek seçeneği, sevgisiz bir hesaplamayla belirleme”

¹³⁸ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 382.

¹³⁹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 382.

¹⁴⁰ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 382.

¹⁴¹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 382.

olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle, manipülasyon Tanrı'nın kendi çıkarı için insanları haksız bir şekilde yönlendirmesi, hesaplı davranış Tanrı'nın sevgisiz olması durumunda geçerli olmaktadır. Ancak Plantinga'ya göre, bu tanımlardaki olumsuz anlamlar Tanrı'ya atfedilemez çünkü Tanrı'nın amacı insanları sevgiye yönlendirmektir. Yani, Tanrı'nın insanlara acı ve ızdırap vermesi, onların özgür iradelerini koruyarak sevgisini göstermesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir, ancak bu onu manipülatif ya da hesapçı yapmaz.¹⁴²

Munchausen by Proxy Sendromu benzetmesinden sonra Tanrı'nın haksızlık yaptığı yönünde bir eleştiri de gündeme gelmektedir. Bu eleştiriye karşılık Plantinga "Tanrı'nın yarattıklarına böyle davranması neden haksızlıktır?" sorusu ile konuya açıklık getirmeye çalışır. Plantinga Tanrı'nın adil olmadığı yönündeki bu soruların iki gerekçeye dayandığını düşünmektedir. Birincisi Tanrı'nın amaçlarına ulaşmak için dünya düzenini bu şekilde kurması, yaratılmış varlıkların acı çekmesini zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, yaratılanların iyiliğini değil, Tanrı'nın kendi amaçlarını ön planda tuttuğu anlamına geldiği için eleştiri almaktadır ve böyle bir yaklaşım Tanrı'nın adaletiyle uyumsuzdur. İkinci olarak Tanrı'nın yarattıklarını acı ve ızdıraba maruz bırakarak onları birer araç olarak kullanması, onların doğasına ve haklarına saygısızlık anlamına gelir. Bu yaklaşım, yaratılanların benliğini göz ardı ederek yaratılanları kendi içlerinde bir amaç olarak değil, belli bir amaca ulaşmak için kullanılan araçlar olarak görme sonucunu oluşturur. Plantinga'nın belirttiği her iki gerekçede Tanrı'nın insanları yalnızca kendi planları yönünde hizmet eden varlıklar olarak konumlandığı, dolayısıyla insanları ahlaki özne olarak değil, birer araç olarak kullandığı yönündeki eleştiriye aslında desteklemektedir.¹⁴³

Eleştirilere karşılık Plantinga insanın bazı zamanlar araç olarak kullanılmasının yanlış olmadığını savunmaktadır. Bu savunusunu günlük hayattan verdiği örnekle desteklemektedir. Buna göre bahçeyi temizleyen veya arabayı tamir eden birinin işe alınmasını işe alınan kişiye araçsal muamele olarak değerlendirmekte ve araçsallığın her durumda yanlış olmadığını ispatlamaya çalışmaktadır.¹⁴⁴ Plantinga'nın sunmuş olduğu analogide insan ile mutlak sevgi sahibi bir Tanrı denk tutulmaktadır. İnsanın mutlak sevgi

¹⁴² Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 382.

¹⁴³ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

¹⁴⁴ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

sahibi olmaması sebebiyle birilerini araç olarak kullanması makul karşılanabilir. Buna karşılık mutlak sevgi sahibi olduğuna inanılan bir varlığın benzer bir davranışta bulunduğunu düşünmek güçtür.

Burada cevaplanması gereken soru şudur: Mutlak sevgi sahibi bir Tanrı'nın yarattıklarına karşı araçsal muamelesi onun Tanrısal özellikleri ile neden uyuşmaz? Plantinga asıl sorunun ilişkinin teklif ve zorunluluk yönünden kaynaklanacağını düşünerek yanıt sunar. Örnekte sunduğu gibi bahçesini temizleyen birisi temizliğin aracı olarak konumlandırılrsa da temizlik yapacak kişi teklifi kabul etme veya reddetme hakkına sahiptir. Tanrı tarafından insana sunulan böyle bir seçenek yoktur. Tanrı mümkün dünyayı var etmeden önce buna benzer bir şekilde insana seçenek sunmamaktadır. İnsan bu denklemde acıyı gönüllü kabul eden veya reddeden değildir. Tanrı'nın dünyayı gerçekleştirmeden önce insana seçenek sunmaması insanın bu dünyada acı çekmesini zorunlu kıldığı düşünülmektedir.¹⁴⁵

Yaratılanların araçsallaştırılmasına yönelik itirazın ikinci bölümü şudur: Tanrı'nın mutlak sevgisi ile yarattıklarına acı ve ıstırapı zorunlu kılması veya onların iyiliği ve refahını geliştirmeyen veya gözetmeyen amaçlara maruz bırakması uyumsuzluk içermektedir. İtiraz edilen nokta, mutlak sevgi dolu bir Tanrı'nın yarattıklarına zorunlu olarak acı ve ızdırap çektirmesiyle bu sevginin bağdaşmamasıdır.¹⁴⁶

Plantinga, Tanrı'nın sıfatları ile insanın araçsallaştırılmasına yönelik uyumsuzluk iddiasına karşı Marilyn Adams ve Eleonore Stump'ın "Fail odaklı kısıtlamalar"¹⁴⁷ olarak adlandırdığı yaklaşımlardan destek alarak yanıt sunmaktadır. Stump adil ve mutlak sevgi sahibi Tanrı'nın insana dair muamelesinde şu şekilde düşünmemiz gerektiğini belirtir:

"Hıristiyan filozoflar Tanrı'nın mutlak iyi olduğunu ve her bir varlığa sevgi beslediğini kabul etmelidir. Eğer öyleyse bir kişinin (S) başka birinin iyiliği için acı çekmesine izin verir miydi (veya daha soyut bir şekilde ifade edersek S'nin acı çekmesine Tanrı'nın gerçekleştirebileceği en iyi dünyanın bir parçası olduğu için izin verir miydi)? Tanrı yarattıklarını mükemmel bir şekilde seviyorsa

¹⁴⁵ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

¹⁴⁶ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

¹⁴⁷ Adams, Marilyn McCord. "Horrendous Evils and the Goodness of God". Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes 63, (1989), 297-323; Eleonore Stump, "Aquinas on the Sufferings of Job", *The Evidential Argument from Evil*, ed. Daniel Howard-Snyder (Bloomington: Indiana University Press, 1996), 51-52.

onlardan birinin kendi refahıyla doğrudan bağlantılı olmayan bir son veya amaç için acı çekmesini zorunlu kılmazdı."¹⁴⁸

Stump'ın düşüncesi, Tanrı'nın bireyin kendi faydası dışındaki başka herhangi bir kişinin veya şeyin faydası için bireyin acı çekmesini zorunlu kılmayacağı yönündedir. Burada Tanrı'nın insandan acı çekmesini kendi iyiliği için faydalı değilse mümkün en iyi dünya için bile olsa talep etmeyeceği düşüncesi vardır.¹⁴⁹ İnsanın yaşadığı bazı acılarda doğrudan bireyin faydasına etki ettiği düşünülebilir ancak yaşanan her acı bireyin faydasına yönelik midir?¹⁵⁰ Plantinga fail odaklı fayda düşüncesinde bazı ayrımlar yapılması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre birey özgürce rıza gösterirse Tanrı sevgisi ile uyumlu şekilde son derece uygun mümkün dünyayı gerçekleştirmek için veya başkasının yararı için Tanrı acı yaşanmasına müsaade edebilir. Ancak her insan acılara gönüllü bir şekilde razı olacağı düşünülemez. Plantinga bu noktada kişinin acıyı kabul etmemesinin bilgisizlikten kaynaklı olacağını ve Tanrı'nın mükemmel sevgisinin insanın acı çekmesine izin vermesini engellemediğini savunur. Plantinga için insan doğru eğilimlere (affections) sahip olduğu zaman acıyı reddetmeyecektir. Kişinin doğru eğilimlere sahip olduğunda acıyı kabul edeceğini ve dolayısıyla Tanrı'nın bu durumda da acıları engellemesinin gerekmeyeceğini savunur. Sonuç olarak Tanrı'nın sevgisinin insanın acı çekmesine yine engel olmayacağını ve belirli şartlar altında Tanrı sevgisi ile acının uyumlu olacağını ileri sürer.¹⁵¹

Plantinga'ya göre Tanrı, varlıkların faydası dışında bir amaç için acıya izin vermesi ancak söz konusu kötülükten insan için de bir iyilik yahut fayda çıkması durumunda müsaade eder. Acı, insanın faydasına dönüşmeyen bir deneyim veya insanın gelişimine katkı sağlamayan bir durum olsaydı Tanrı insana bu acıyı yaşatmazdı. Yine de Tanrı'nın içinde acı, ızdırıp ve kötülük içeren bir dünya var etmesindeki amaç acı çeken insanın yalnızca herhangi bir şekilde fayda sağlaması değildir. Acı çeken insanlar Plantinga'nın ifadesi ile büyümlü bir çembere katılmaya yani Tanrı ile yakın ilişki kurmaya

¹⁴⁸ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 384.

¹⁴⁹ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 384.

¹⁵⁰ Bu aslında teodik bireycilik olarak da bilinen bir düşünce yapısını ifade etmektedir. Bu düşünceye dair daha detaylı bilgi için bk. Nesim Aslantatar - İbrahim Yıldız, "Teodik Bireyciliğe Karşı İvaz Teorisi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 33/2 (2022), 423-433; İbrahim Yıldız, "Theory of Iwad as an Explanation for Gratuitous and Pointless Evils", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (15 Aralık 2023), 513-527.

¹⁵¹ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 384-385.

davet edilirler. Ona göre Tanrı bu yakınlığı enkarnasyon ve kefaretin değeri ile gerçekleştirmek istemektedir. Dolayısıyla Tanrı'nın insan ile yakınlık kurma isteğinin gerçekleşmesi acının var olduğu bir dünyayı gerekli kılmıştır.¹⁵²

Plantinga'nın bu açıklaması, sanki acı çeken herkesin kurtuluşa ereceği imasını barındırmaktadır. Ancak Hıristiyanlıkta durum tam olarak böyle değildir. Özellikle kimi Hıristiyan mezhebine göre insanın kurtuluşa ermesi yalnızca Tanrı'nın inayetine bağlıdır; insan, kendi iradesiyle veya çabasıyla kurtuluşa ulaşamaz.¹⁵³ Bu durumda, acıya maruz kalan herkesin kurtuluşa ereceğini düşünmek makul değildir. Dahası, Hıristiyanlığın en büyük mezhebi olan Katoliklik ise insanın yalnızca Tanrı'nın inayeti ile değil, aynı zamanda amelleri vasıtasıyla da kurtuluşa erişebileceğini savunur.¹⁵⁴ Bu noktada, Plantinga'nın açıklamalarında ele alınması gereken kritik bir soru ortaya çıkmaktadır: “Tanrı'nın inayeti veya kişinin amelleri olmadan kurtuluşa ermeyecek bir kişi, Tanrı'nın amaçlarına araç olmak için acı çekmeye razı olur mu?” Eğer bir insanın çektiği acı, onun kurtuluşuna hizmet etmeyecekse, bu acıya rıza göstermesi nasıl beklenebilir? Plantinga'nın asıl yanıtlaması gereken sorunun bu olduğu görünmektedir. Eğer acı, yalnızca Tanrı ile yakınlık kurmaya ve kurtuluşa hizmet ediyorsa, ancak bazıları yine de bu kurtuluşa ulaşamayacaksa, o zaman Tanrı'nın sevgisi ve adaletiyle acının varlığı nasıl bağdaştırılabilir? Bu mesele, Plantinga'nın teodisinin tamamlanması ve eleştirilerden korunması açısından önemli bir noktadır.

Sonuç olarak Felix Culpa teodisesi, dünyada var olan kötülük ve acının ilahi bir plan doğrultusunda anlam kazandığını savunmaktadır. Amacı açıkça kötülüğün ilahi amaç içerisindeki yerini zihinsel olarak anlamaya yaklaşmak olsa da teodisesi felsefi ve teolojik yönlerden itirazlardan muaf kalmamıştır. Özellikle, kötülüğün zorunluluğu, insanın iradesi ve Tanrı'nın sevgisi ile kötülüğün varlığı arasındaki ilişki gibi farklı konular üzerine eleştiriler yöneltilmiştir. Felix Culpa teodisesinin karşılaştığı bazı zorluklar önümüzdeki bölümde incelenecektir.

¹⁵² Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 386.

¹⁵³ Arif Gören, *God's Grace and Free Will According to Saint Augustine*, (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024), 54-57.

¹⁵⁴ Hakan Olgun, *Sekülerliği Teolojik Kurgusu Protestanlık*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 159-180; Ahmet Hikmet Eroğlu, “Hıristiyanlık”, *Dinler Tarihi*, ed. Baki Adam, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 194.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FELIX CULPA VE TEOLOJİK SORUNLAR

Felix culpa teodisesi Hıristiyan teologlarca ilgiyle karşılanmış ve bu teodisenin önemli birçok iddiası eleştirilmiştir. Yapılan eleştirilerden en önemlileri; kötülüklerin daha büyük bir iyilik için bile olsa araç olarak kullanımının etik sorunlara sebep olacağı, enkarnasyon ve kefaretin zorunlu olarak birbirini gerektirmediği, Felix Culpa’da dünya her ne kadar bir bütün olarak iyi bir yer olsa da bireysel iyilikleri göz ardı ettiği, korkunç kötülükleri açıklama noktasında başarısız olduğu dikkate sunulmuştur. Bunların dışında Felix Culpa’nın aslında güçlü bir teodise olduğunu ancak onun aynı zamanda diriliş teolojisiyle daha sağlam bir hal alacağını ileri sürenler olmuştur. Elbette Plantinga’nın teodisesine karşı sunulan itirazlar bu bölümde betimlenenlerle sınırlı değildir. Diğer birçok itiraz bulunmakla beraber burada daha çok teodisenin temel iddialarına yoğunlaşanlar sunulmuştur.

3.1. KÖTÜLÜĞÜN ARAÇSALLAŞTIRILMASI VE ETİK SORUNLARI

Felix Culpa teodisesinde kötülük, Tanrı’nın son derece iyi (uygun) bir dünya amacını gerçekleştirmek ve insanlığın kurtuluşunu sağlamak için araçsal bir değere sahiptir. Teodisede; günah, acı ve kötülük, enkarnasyon ve kefaretin değerine dayanarak, Tanrı’nın sevgisinin yüksek düzeyde tezahür etmesini sağlayan, daha yüksek bir amaca ulaşmak için gerekli ve anlamlı araçlardır.¹⁵⁵ Daha açık bir ifadeyle, Tanrı’nın amaçladığı son derece iyi bir dünyayı (L seviyesi veya üzeri) gerçekleştirmek için kötülük ve acı gerekli unsurlardır.¹⁵⁶

Mutlak güç, kudret ve bilgi sahibi mükemmel bir Tanrı’nın, daha üstün bir değer seviyesine ulaşmak veya daha büyük bir iyilik için zorunlu olmadıkça kötülüğe müsaade etmeyeceği veya nedensel durumlar yaratmayacağı yönündeki görüş, belirli bir kesim tarafından genel kabul gören bir kanaattir.¹⁵⁷ Bu düşünce üstün bir değer için belirli

¹⁵⁵ Melville Y. Stewart, *The Greater-Good Defence: An Essay on the Rationality of Faith* (London: Palgrave Macmillan, 1992), 152.

¹⁵⁶ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, ts., 373.

¹⁵⁷ Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 143.

durumların araçsallaştırılması noktasında Felix Culpa teodisesine karşı bir eleştiri olarak sunulmuştur.

Plantinga'nın kötülük ve acıların araçsal değerine yönelik savunuları ciddi eleştirilerin konusu olmuştur. Mevzubahis itirazlara geçmeden önce, teodise içerisinde eleştirinin tam olarak hangi noktaya yöneltildiğini belirtmek adına, öncelikle teodisedeki araçsallığı ifade eden bölüme kısaca değinmek gerekmektedir.

Alvin Plantinga, teodisesini mümkün dünyaların karşılaştırmalı değerini analiz ederek başlar. Plantinga'ya göre bir mümkün dünyanın değeri veya değersizliği, o dünyada meydana gelen iyi ve kötü olayların göreceli değerlerine dayanarak hesaplanabilir. Karşılaştırma sonucu Plantinga, enkarnasyon ve kefaretin gerçekleştiği mümkün dünyaların son derece yüksek bir değere sahip olduğu sonucuna varmaktadır.¹⁵⁸ Enkarnasyon ve kefaretin gerçekleşmesine olanak sağlayan unsur olarak düşüş, son derece yüksek bir değer gerçekleştirilmesine yönelik daha geniş bir planın parçası olup, bu anlamda mantıksal olarak öncelikli bir kararın aracı ve zorunlu bir unsurudur. Bu düşüncelerden ulaşılan sonuç şudur ki; Felix Culpa teodisinde Tanrı, kötülüğü iyi amaçlarına ulaşmanın bir aracı olarak istemektedir. İtirazlar da bu noktada ortaya çıkmaktadır; çünkü kötülüğün iyi amaçlara ulaşmanın bir aracı olarak ele alınması, çeşitli teolojik ve düşünsel tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalar da şu sorular çerçevesinde şekillenmektedir; “Tanrı yarattığı varlıklara araçsal muamele etmiş olmuyor mu?”, “Tanrı'nın yarattığı varlıklara araçsal bir şekilde muamele etmesi, deontolojik etik açısından nasıl değerlendirilmelidir?”, “Kötülük işlevsel olarak makul hale mi getirilmektedir?”

Bu noktada ileri sürülen itirazların ilki Kevin Diller tarafından sunulmuştur. Felix Culpa teodisinde, kötülüğün daha büyük bir iyiliğin gerçekleşmesi için zorunlu bir araç olarak görüldüğünü ifade eden Diller, bu açıdan kötülüğün, işlevsel bir iyilik olarak meşrulaştırıldığını vurgulamaktadır. Ona göre Tanrı'nın mutlak iyiliği kabul edilse de bu meşruluk teolojik düzlemde ahlaki bir paradoks ve epistemolojik bir belirsizlik yaratmaktadır.¹⁵⁹ Plantinga teodiseye yöneltilecek bu eleştirinin farkındadır ve insanların birbirini amaçtan ziyade araç olarak kullanmasını her koşulda yanlış bulmamaktadır.

¹⁵⁸ Felix Culpa teodisi, düşmüş bir dünyanın düşüş olmayan bir dünyadan daha iyi olduğunu iddia ederken bir soru daha akla gelmektedir “Kimin için daha iyi?”

¹⁵⁹ Diller, “Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?”, 402.

Plantinga şu ifadesiyle bu durumu açıklamaktadır: “*Bunun neresi yanlış? İnsanların birbirlerine araç olarak davranması her zaman yanlış değildir: İşverenler, çalışanlarına işlerini yapmaları için bir araç olarak davranır; çalışanlar da işverenlerine, yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir araç olarak davranır. Tanrı, dünya düzeninin sahibidir. Tanrı neden yarattığı insanlara bir işverenin çalışanlarına davrandığı gibi davranmasın?*”¹⁶⁰

Belirli koşullar altında insanların herhangi bir işi için örneğin araba tamiri için tamirciye, bahçe düzenlemesi için bahçivana veya eğitim alınması için öğretmene veya kuruma para ödenmesi gibi durumlara bakıldığı zaman kişi belirli bir hizmeti alması karşılığında muhatabını araçsal olarak kullanır.¹⁶¹ Bu noktada Plantinga, insanların belirli durumlarda birbirlerini araçsal şekilde kullanmasının kaçınılmaz olabileceği konusunda tamamen haksız sayılmaz. İnsanların, belirli amaçlara ulaşmak için hem diğer insanları hem de nesneleri araçsallaştırması olağan bir durumdur. Bu nedenle, araçsallık eleştirisinde hangi bağlamların ele alındığının net bir şekilde ayrıştırılması önemlidir. Bu ayrım, bizi Felix Culpa teodisesinin hangi tür acılara yanıt verdiği sorusuna yöneltir. Öte yandan, insanların hissettiği acıyı bir alışveriş ilişkisine benzetmek, kötülüğün etkisini hafifletmeyecektir. Bu anlamda, Plantinga’nın savunduğu araçsallık durumlarının yalnızca belirli bağlamlarda geçerli olduğu ifade edilebilir.

Yine de Plantinga’nın sunduğu analogide birtakım epistemolojik ve ahlaki problemler bulunmaktadır. Bir insan olarak mutlak sevgi sahibi olmamam nedeniyle başka insanları araç olarak kullanmam belirli açılardan makul görülebilir. Buna karşılık, mutlak sevgi ve merhamet sahibi olduğu kabul edilen bir varlık için aynı durumun makuliyetini savunmak oldukça güçtür. Analogide verilen örnekler incelendiğinde, dünya hayatındaki yaşamsal işleyişin bir gereği olarak insanların birbirlerini birer araç olarak kullanmasının herhangi bir yanlışlık içermediği anlaşılabilir. Ancak sunulan analogilerde mutlak sevgi sahibi bir Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin denk tutulması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bahçe sahibi analogisi üzerinden değerlendirecek olursak burada insanın bir amaç değil, araç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak, bu analogi yalnızca tek taraflı bir kullanım ilişkisine değil, karşılıklı bir ilişkiye dayanmaktadır. Çalışan kişi işi karşılığında elde edeceği mal ve ürün hakkında doğrudan bilgi sahibidir. Buna karşılık kefaretin acısını Mesih’le paylaşmış Tanrı’ya yaklaşma konusunda arada bir

¹⁶⁰ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 22.

¹⁶¹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 383.

süreç vardır. Kişi Mesih'le paydaşlığının karşılığını hangi zaman diliminde alacağını bilememektedir. Bununla beraber karşılığını alıp almayacağı da meçhuldür.

Ek olarak bahçe sahibi analogisinde ahlaki bir zarar içermeyen ve karşılıklı faydanın bulunduğu durumlarda olumsuz bir durumdan söz edilmemesi doğaldır. Ancak, bir tarafın diğerine psiko-sosyal, bedensel veya psikolojik zarar verdiği koşullarda, Plantinga'nın örneği geçerliliğini yitirmektedir. Bireyler arası ilişkilerde araçsal olarak kullanılan kişilerin en azından emeklerinin karşılığı tam olmasa da verilmektedir. Acılara maruz kalan günahkârlar ise hem acılarının karşılıklarını almamakta hem de cehennemle cezalandırılabilirler. Bu durum, insanın yaşadığı kötülükler karşısında anlamlandırma ve bilme süreçlerinde önemli bir fark yaratmaktadır. Dolayısıyla, Plantinga'nın analogisinde Tanrı ve insan arasındaki ilişkinin farklılığı yeterince açıklığa kavuşturulmadan kurulan analogilerin, ele alınan teodiseye karşı ileri sürülen itiraza yönelik tam anlamıyla tatmin edici bir çözüm sunduğunu söylemek güçtür.

İkinci ve daha önemli bir sorun birer araç olarak kullanılmalarında rızalarının alınmamasıdır. İnsanlar kendi kararları dışında Tanrı'nın planında birer araç olarak kullanılmaktadırlar. Ancak insan için bir fayda yoksa veya sadece zarar varsa Tanrı'nın insan için karar vermesi ne kadar uygundur? Ahlaki bir muhakeme sırasında failin seçime bizzat katılacağı noktada rızasının alınması olanaklıdır. Halbuki insanların birer araç olarak kullanılmasındaki ilahi kararda insana seçenek hakkı sunulmamaktadır.¹⁶² Bu durumda Tanrı, insanın özerkliğine aykırı mı davranmaktadır? Bahçıvan olarak işe alınan kişi gönüllü olarak bu işi tercih etme hakkına sahiptir ve iş sonucu elde edeceği karşılık bellidir. Tanrı ile insan arasındaki ilişki söz konusu olduğunda durum elbette oldukça farklıdır. Tanrı, insanları yaratmadan önce yaratılanların rızasını almamaktadır. Plantinga için bu durum aslında açıktır; Tanrı'nın yarattığı varlıklardan izin isteme gibi veya yarattıklarını kullanmama gibi bir zorunluluk atfedilemez.¹⁶³ Tanrı'nın mutlak bilgiye sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bizim "araçsallaştırma" olarak nitelendirdiğimiz durumların, insan yaşamının bütünlüğü açısından faydalı olabileceği yorumu da bu tartışmaya bir çözüm önerisi olarak sunulabilir. Tanrı'nın mutlak bilgi ve güç sahibi olduğu düşünüldüğünde Tanrı'nın kararlarının hikmetine erişilemeyeceği anlaşılabilir bir cevaptır. Bu hususta meselenin doğru anlaşılması gerekmektedir. Ancak

¹⁶² Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

¹⁶³ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 383.

yine de insanların birer araç olarak kullanılması insan merkezli iyilik anlayışıyla çelişir.¹⁶⁴ Çünkü bireylerin yaşadığı acılar, onların rızası alınmaksızın deneyimlenmektedir. Buradaki asıl mesele de insanın araçsallaştırılmasından öte Tanrı insanın rızası olmadan insana fayda sağlamayan kötü deneyimler yani acı yaşatarak insana sevgisiz veya merhametsiz davranıp davranmayacağıdır.¹⁶⁵ Plantinga'nın analojisinde insanların birbirini araç olarak kullanmasında "ahlaki kısıtlamalar" söz konusudur. İnsanların birbirini araçsal olarak kullanması ancak birbirinin kişiliğine, bedenine, değerine, zihinsel veya psiko-ruhsal olarak zarar verilmediği müddetçe izin verilebilir. Ancak Tanrı yarattıklarını araç olarak kullanması için ahlaki açıdan kısıtlamalara tabi olmadığı kabul edilse bile kişilerin maruz kaldığı kimi acı ve ızdıraplarda onların onurları zedelenmektedir. Bu durumda Adams'ın ifade ettiği şekilde; Tanrı bu şekilde davrandığı kişilere karşı nasıl sevgi dolu ve merhametli olur?¹⁶⁶

Bu konuda Plantinga da Tanrı yarattıklarına karşı sevgi doluyorsa O, failin faydasıyla doğrudan bağlantılı olmayan durumlarda acı çekmesini istemeyeceğini kabul eder.¹⁶⁷ Diller ve Adams da kötülük yoluyla elde edilen iyiliklerin bireysel fayda ile dengelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, Adams'ın bu konudaki itirazları Diller'in itirazından farklılaşmaktadır. Adams, Tanrı'nın son derece iyi bir dünyanın değerini artırmak amacıyla yaratılmış varlıkları kullanırken, bireylerin aşırı ve karşılıksız bir kişisel değer kaybına uğramasını göze alsın bile herhangi bir ahlaki yükümlülüğü ihlal etmeyeceği konusunda Plantinga ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Bununla birlikte, Adams, kötülüğün araçsallaştırılmasına yönelik daha derin bir eleştiri getirmektedir.

Adams'a göre, bireylere zarar veren kötülüklerin yol açtığı büyük iyilikler, bu kötülüklerin neden olduğu kişisel acı ve kayıpları telafi etmelidir.¹⁶⁸ Bu noktada Plantinga'nın kötülükten elde edilen iyiliğin bireysel fayda ile nasıl dengelenmesi gerektiğini açıklaması gerektiğini vurgulamaktadır. Adams'ın eleştirileri Plantinga'nın

¹⁶⁴ Marilyn Adams, "Problems of Evil: More Advice to Christian Philosophers", *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers* 5/2 (01 Nisan 1988), 131.

¹⁶⁵ Adams, "Problems of Evil", 131.

¹⁶⁶ Adams, "Problems of Evil", 133.

¹⁶⁷ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 385. Alvin Plantinga'nın bu düşüncesi "Teodik Bireyselcilik" şeklinde adlandırılmıştır. Teodik bireyselcilikçe göre; Tanrı'nın acı ve ızdıraplara izin vermesinin haklı bir gerekçesi olduğu kabul edilir ve bu gerekçede ızdırapa maruz kalan bireyin merkeze alınacağı kabulü vardır. Buna göre bireyin maruz kaldığı kötülük doğrudan bireye fayda sağlamalıdır. Konuya dair daha detaylı bilgi için bk. Aslantatar - Yıldız, "Teodik Bireyselcilik Karşı İvaz Teorisi", 425.

¹⁶⁸ Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 137-138.

teodisesinin yalnızca ilahi amaçların başarısını değil, bireylerin bu süreçte yaşadığı kayıpların nasıl anlamlandırılabilirliğini ve karşılığın nasıl verileceğini de içermesi gerektiğini ve Tanrı'nın bireylere yönelik muamelesinin bu süreçte belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Felix Culpa teodisesinin kötülöklere maruz kalan kişilerin bireysel iyiliğini yüzeysel ve sınırlı bir şekilde ele aldığı dikkate alınırca doğrudan kötülüğe maruz kalanın acısının telafisinin (karşılığının verilmesinin) Felix Culpa çerçevesinde daha derin bir inceleme ve formülasyona ihtiyaç duyduğu ifade edilebilir. İnsana zarar veren kötölüklerin büyük bir iyilikle sonuçlanması durumunda bile, Tanrı'nın mutlak sevgi ve merhamet niteliğine yönelik eleştirilerin azalabilmesi için acıya maruz kalan bireye yönelik açıklamaların genişletilmesi gerekmektedir. Daha büyük bir iyiliğe hizmet etme noktasında sunulan açıklama yeterli olsa da bireysel düzeyde de kötülüğün anlamlandırılması ve telafî edilmesi gerektiğini açıklamak Felix Culpa'ya önemli bir katkı sunacaktır. Ancak bu yapılsa bile kimi bireylerin maruz kaldıkları kötölüklerin karşılıklarını hiç alamayacakları, hatta kimilerinin sonsuz cehennem ile cezalandırılacağı gerçeği bu noktada sunulacak bir açıklamanın da önemli güçlüklerle karşı karşıya kalacağını göstermektedir.¹⁶⁹

Hatırlanacağı üzere Plantinga yüksek nitelikli ve son derece uygun bir dünyanın hem Mesih'in acısını hem de yaratılmışların acısını içermesi gerektiğini savunmaktaydı.¹⁷⁰ Acı yalnızca kurtuluşun bir parçası olarak değil, aynı zamanda Hıristiyanların Tanrı ile dayanışma sağlayarak kurtuluşa ulaşmalarının ve Mesih'e benzemek için – dolaylı olarak da Tanrı'ya benzemek için – bir dönüşüm geçirmelerinin aracı olarak değerlendirilmiştir.¹⁷¹ Bu noktada araçsallık eleştirilerinde dikkat edilmesi gereken temel bir ayırım göz önünde bulundurulmalıdır. Bir şeyin özsel doğasını tanımlamak ile onun belirli bir amaca hizmet etme işlevi arasında fark vardır. Tanrı'nın daha büyük bir iyilik adına kötülüğe müsaade etmesi, amaca hizmet ettiği için makul

¹⁶⁹ Plantinga, acının enstrümantal değerini savunurken teolojik kaynaklara dayanmaktadır. Papa II. John Paul'un *Salvifici Doloris* adlı apostolik mektubunda acının Hıristiyan anlamına ilişkin vurguları ve Pavlus'un Koloseliler 1:24'te dile getirdiği ifadeler, Plantinga'nın düşünce dünyasında bir yer tutar. Plantinga, bu metinleri değerlendirerek, insanların acılarını paylaşarak, insanlığın kurtuluşuna yönelik Tanrısal acıya katkıda bulunabileceği ve bu sürece ortak olabileceği inancına ulaşır. Onun için acının birçok açıdan enstrümantal bir değere sahip olması günah işleyen varlıkların bulunduğu bir dünyayı daha iyi bir seçenek haline getirir. Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 374-376.

¹⁷⁰ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", ts., 375.

¹⁷¹ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", ts., 378.

bulunması kötülüğün yine de doğası gereği az kötü olduğu anlamına gelmemektedir.¹⁷² Kötülüğün araçsal olarak gerekli olması kötülüğün özsel olumsuzluğunu hafifletmemektedir. Plantinga'ya göre, acı ve kötülük münferit varlıklarıyla içsel bir değere sahip değildir. Değerli olan, enkarnasyon, kefaret ve düşünüş ile acının oluşturduğu nedensel yakınlıktır. Plantinga'nın Felix Culpa diyerek “düşüşü olumlama” ifadesi, düşüşün kendisinin olumlandığı anlamına gelmez. Aksine Plantinga, düşüşle zorunlu olarak gelen kefaretin, Mesih aracılığıyla Tanrı ile daha yakın bir birliktelik getirdiği inancını savunur ve bu durumun ahlaki ve teolojik bir değer taşıdığına inanır.

Acının, yüksek değerler elde edilmesini sağladığını öne sürse de bu yüksek değer, insanın karakterini geliştirirken hangi yollarla elde edileceğini net bir şekilde açıklanmaz. Plantinga “Mesih'in acılarındaki kardeşlik fikrini düşünün.” diyerek okuyucusuna teorik bir çerçeve sunar; ancak bu kardeşlik fikrinin pratikte nasıl hayata geçirileceğini okuyucunun yorumuna bırakır. Acının insan karakterine nasıl olanaklar sunduğu da tartışmaya açıktır. Adil bir Tanrı'dan, karakter gelişimine yönelik imkanların adil bir şekilde dağıtılması beklenirken, dünyada gözlemlenen acı ve ızdırapların bu beklentiyi karşılamadığı görülmektedir. Her insanın farklı miktarlardaki acılara maruz kalması onlar arasındaki acı dağılımının da adaletsizliğine işaret etmektedir. Biri ilahi plana sadece ayakkabısını kaybetmenin acısıyla katkı sunuyorken neden bir başkası bütün ailesini elim bir hastalık sonucu kaybetmenin acısıyla katkı sunsun.

Plantinga'nın bu itirazlara insanın bazen bilgisizlik veya bozuk/düzensiz duygular/eğilimler (affections) sebebiyle Tanrı'nın planındaki acılara rıza göstermeye isteksiz olabileceğini belirtir.¹⁷³ Ancak düzenli eğilimlere ve yeterli bilgiye sahip olduğu zaman insanın acı çekmeye razı olacağını iddia eder. Görüleceği üzere burada acılar Tanrı'nın merhamet ve sevgi dolu olmasıyla değil, insanın bilişsel ve ahlaki yeterliliği ile değerlendirilir. Burada önemli olan insanın neyi kabul edip etmeyeceği değil, bilişsel ve ahlaki yeterliliğe tam anlamıyla sahip olan “ideal bir rıza gösterenin” neyi tercih edip etmeyeceğidir.¹⁷⁴ Plantinga, rıza gösterenin ideal bir durumunda insanın

¹⁷² Ian Spencer, “A Mea Culpa for The Felix Culpa? A Greater Goods Response to the Problems of Evil and Hell”, 2008, 23.

¹⁷³ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 384.

¹⁷⁴ Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 131.

her zaman acı çekmeyi özgürce tercih edeceğini Tanrı'nın bildiğini, bu sebeple de Tanrı'nın insan yerine bu önemli kararı verdiğini düşünür.¹⁷⁵

Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin derinlemesine kavranabilmesi için insanlığın ve dünyanın, doğrudan ya da dolaylı olarak, acı doğuran eylemlere maruz kalmasının anlaşılmasında zorluklar yaşanması doğaldır. Mükemmel sevgi ve merhamet sahibi bir Tanrı'nın, bu tür zorluklara gerek duymaksızın¹⁷⁶ amaçlarını gerçekleştirebileceği savı, bu bağlamda makul bir itiraz olarak öne sürülebilir. Ancak, bu itirazın kendisi de Tanrı'nın sevgisinin belirli koşullara bağlanmasının nasıl doğru bir şekilde tanımlanıp açıklanabileceği sorusunu beraberinde getirir. Plantinga bu konuda tek cevap olduğunu düşünmez. Onun için enkarnasyon ve kefaretle Tanrı'nın mükemmel sevgisini sunacağı tek yol değil sadece en uygun yollardan biridir. Tanrı'nın bu yollardan biriyle ilahi amacını gerçekleştirmeyi tercih etmesi ise mümkündür.

Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, acıya bir yanıt sunulmaktadır; ancak bu yanıtın varlığı, tek başına yeterli değildir. Kâinatın kurtuluşu için insanın ilahi sistem içinde bir görev üstlenmesi ve bu görev aracılığıyla evrene aktif bir katkıda bulunarak eksiklikleri tamamlayacağı inancı, makul ve kabul edilebilir bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, insana yüklenen bu görevin, duygusal olarak zorluklara neden olabilecek ve hatta zaman zaman insanı geriletebilecek acılar içermesi, eleştirilerin odağı olmuştur

Felix Culpa teodisesinde kötülük, daha üstün bir iyinin elde edilmesi için gerekli bir unsur olarak görülmektedir. Bu unsur kötülüğe bir amaç atfeder ve bu amaç, kötülüğü gerekli olan bir unsur konumuna yerleştirir. Felix Culpa'ya yönelik sorgulanan yer kötülüğün neden ve nasıl bir şekilde araçsal olarak izin verilmeye değer görüldüğü ve bunun hangi süreçlerle ortaya çıktığıdır. Bu açıdan Tanrı'nın kötülüğe neden müsaade ettiğinin tartışılmasından öte kötülüğün var olması gereken bir şey olarak nasıl şekillendiği sorgulanmaktadır. Diller'in itirazına göre de Tanrı'nın kötülüğe neden izin verdiğini anlamak bir meseleyken, kötülüğün izin verilebilir bir olgu olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamak tamamen farklı bir meseledir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 2016, 384.

¹⁷⁶ Hud Hudson, "The Argument From Evil Felix Culpa", *Two Dozen (or so) Arguments for God: The Plantinga Project*, ed. Jerry L. Walls - Trent Dougherty (New York: Oxford University Press, 2018), 284.

¹⁷⁷ Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", 95.

Kötülüğün, insanın özgür iradesini kullanımıyla nasıl ortaya çıktığını açıklayan bir çerçevenin sunulması araçsallık itirazını çözümlediği belki ileri sürülebilir. Ancak özgür irade açısından kötülük araç değil sonuçtur. Özgür iradeli varlıkların yaratılmış olması, sonuç olarak kötülüklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla özgür irade, kötülüklerin Tanrı'nın bir amacı için bir araç olarak kullanılabileceği noktasında bir açıklama sunmakta yardımcı olmayacaktır. Ancak yine de özgür irade Tanrı'nın nihai amacını gerçekleştirmesini mümkün kıldığı savunulabilir. Tanrı'nın en uygun dünyayı yaratma amacı doğrultusunda insan, özgür iradesiyle bizzat acı ve ızdıraba sebep olmakta ve böylece enkarnasyon ve kefaretin meydana gelmesine imkân sağlamaktadır. Bu anlamda insanın özgür iradesi, Tanrı'nın son derece uygun bir dünya yaratma amacıyla uyumlu bir işlev görmektedir. Ancak yine de yukarıdaki itirazda ve Plantinga'nın teodisesindeki asıl sorun Tanrı'nın belirli amaçları için diğer bazı olgu ve olayları araç olarak kullanmasının beis olup olmadığıdır. Eğer bunda bir beis olmadığı mantıklı bir şekilde ortaya konulabilirse bu durumda da Tanrı'nın neden kötülükleri bir araç olarak kullandığı sorusu kendiliğinden cevaplanmış olacaktır.

Araçsallık mevzusunda başka önemli bir konuda araçsallığın deontolojik yönüdür. Bu noktada Diller, kötülüğün ilahi bir amaç doğrultusunda araçsallaştırılmasının, kötülüğün kınanması gereken bir durum olduğu fikrini zayıflattığını ve bunun teodise için etik bir sorun oluşturduğunu dikkate sunar.¹⁷⁸ Diller'e göre, kötülük aracılığıyla daha büyük bir iyiliğe kavuşulacağı düşüncesi, kötülüğü meşru bir araç olarak görmeye yol açabilir. Burada akla şöyle bir soru gelmektedir. "Eğer kötülükler Tanrı'nın planında önemliyse, kötülükleri önlemek planı da bozmak anlamına gelmez mi?" Bu sorudan hareketle aslında bütün iyi insanların Tanrı'nın planının başarısız olması için çaba gösteren kişiler olarak anlamak gerekecektir. Hatta bu durumda "Tanrı için kötülük yap." gibi absürt bir slogan çok makul bir hal alacaktır. Ek olarak Tanrı'yla ilişkileri bozulan ve kurtuluşa erme olanağı olmayan insanlar için düşüşün olduğu bir dünya elbette iyi olmayacaktır. Nihayetinde eğer düşüş olmasaydı insanların hem Tanrıyla ilişkileri bozulmayacak hem de sonsuz cehennem azabına maruz kalmayacaklardı. Dolayısıyla Diller'in bu eleştirisi oldukça makul görünmektedir.

¹⁷⁸ Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", 96.

3.2. ENKARNASYON VE KEFARETİN TEOLOJİK İLİŞKİSİ

Alvin Plantinga, Felix Culpa teodisesini kefarete ve enkarnasyon öğretileri temelinde inşa eder. Bu iki temel teolojik öğretiyi, teodise boyunca birlikte sunar. Plantinga'ya göre, Tanrı'nın bir kötülüğe izin vermesinin açıklamalarından biri, söz konusu kötülüğün kefarete ve enkarnasyon üzerinden anlam taşıması dolayısıyla. Plantinga kötülüğü enkarnasyon ve kefarete sürecinin gerekli bir koşulu olarak nitelendirir ve nihai olarak iyi bir amaca hizmet ettiğini öne sürer. Bu noktada kefarete öğretisinin dünyamızda kötülüğün bulunmasını gerektirebileceği ancak enkarnasyon öğretisinin başlı başına Tanrı'nın sevgi ve merhametini sergilemesi için yeterli olduğu yönünde bir eleştiri sunulmuştur. Bu düşünceyi savunan Kevin Diller, enkarnasyonun teolojik açıdan taşıdığı değeri kabul etmekle birlikte, enkarnasyonun dünyadaki kötülüğün zorunlu bir ön koşulu olduğunu kabul etmemektedir.¹⁷⁹

Diller'e göre kefarete, kefarete ihtiyaç duyulan kötülüğü gerekli kılabilir çünkü kefarete mana olarak günahın varlığını ve bu günahın telafisine dayanır. Ancak enkarnasyon, dolayısıyla dünyanın zorunlu olarak kötülük barındırması gerekliliği düşüncesini tartışmalı bulmaktadır. Buradan hareketle Diller, enkarnasyonu içeren bir dünyanın kötülüğü de gerekli kıldığı sonucuna varmanın mantıklı bir zorunluluk olmadığını iddia eder. Buna karşılık enkarnasyonun "İsa'nın kendisini kurban etme sevgisindeki mükemmel iradeye katkıda bulunan" ilahi lütuf olarak teolojik konumunu kabul eder. Yeni Ahit'in sunduğu gibi Tanrı enkarnasyonla insanlarla başka türlü mümkün olmayan bir yakınlık fırsatı sağlar. Enkarnasyon sadece kendi başına Tanrı ile ilişkilerimizi dönüştürecek ve samimiyet yolu oluşturacak teolojik yeterliliğe sahiptir. Bu öğretinin "Teslis'in büyüğü çemberine katılmaya davet" olarak nitelendirildiğini kabul etmektedir. Diller de Plantinga gibi enkarnasyonun yalnızca teolojik bir olgu değil, aynı zamanda insan ve Tanrı arasındaki ilişkinin derinleştirilmesi açısından vazgeçilmez bir değer taşıdığını ifade etmektedir. Diller kötülükten meydana gelen acılarla İsa'nın acılarına katılma imkânı anlaşılır olabileceğini ancak kefarete olmaksızın yalnızca enkarnasyon yoluyla Tanrı ile samimiyet kurulamayacağı anlayışına karşı çıkmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", 92. Marlyn MacCord Adams'da benzer bir itirazda bulunmaktadır. Ona göre de enkarnasyon ve kefarete mantıksal olarak birbirinden bağımsızdır. Daha detaylı bilgi için bk. Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 134.

¹⁸⁰ Kevin Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", *The Problem of Evil: Selected Readings*, ed. Michael L. Peterson (Notre Dame: Notre Dame University Press, 2016), 395.

Diller, yalnızca enkarnasyonu içeren bir dünyanın mümkün dünyalar içerisinde daha üstün olup olamayacağını sorgularken, Tanrı'nın yaratılış üzerindeki sevgisinin tam anlamıyla anlaşılması ve insanlarla olan ilişkisinin en yüksek düzeye ulaşabilmesi için düşünüş ve günahın varlığını gerekli görüp görmediğimizi de sorgular.

Yukarıdaki düşünceler temelinde bu itirazın temel soruları aşağıdaki gibidir: Tanrı kefaret olmadan yalnızca enkarnasyon aracılığı ile bu yakınlığı sağlayamaz mıydı? Enkarnasyon ve kefaretin varlığı ile Tanrı'nın sevgisinin ve adaletinin en üst seviyede görünür hale geldiği iddiasına karşılık kefaret olmaksızın yalnızca enkarnasyonun olduğu bir dünyada, Tanrı'nın yaratılışa olan sevgisinin derinliklerini yeterince ifade edilemez miydi? Dönüştürücü ve kurtarıcı bir Tanrısal ilişki enkarnasyon ve kefaret olmaksızın gerçekleşemez miydi? Bu noktada Plantinga'nın enkarnasyon ve kefareti birlikte sunmasının teolojik ve felsefi öneminin güçlü bir şekilde temellendirip temellendirmediğine bakılmalıdır. Plantinga, enkarnasyon ve kefaret öğretilerinin Hıristiyanlar arasında tartışmaya yol açmayacağını düşündüğü için, bu iki öğretinin neden birlikte kullanılması gerektiği yönünde açıklamalara yer vermemektedir. Doğrusu Plantinga bunu makalesinde tamamen cevapsız bırakmamaktadır. Ona göre kefaret yalnızca Tanrı'nın sevgisinin algılanması veya gösterilmesiyle sınırlı değildir, aynı zamanda *“Tanrı'nın enkarnasyon yoluyla insanların yaşamı elde etmeleri ve Baba'yla barışmaları için acı çekmeye ve ölmeye razı olması”* gerçeğine dayanır. Plantinga, Tanrı'nın insanlara olan sevgisini nasıl algıladığımız ve bu sevginin derinliğini kavrayışımız üzerinde düşünmemizi ister. Enkarnasyon ve kefaretin varlığını kabul etmek Tanrı'nın, insanların kendisini reddetmelerine ve günah işlemelerine rağmen, yarattıklarına yönelik barışçıl bir ilişki arzusunda olduğunu göstermektedir. Plantinga, Tanrı'nın, yarattığı varlıkların kurtuluşunu sağlamak adına kendisinin de acı çekmeyi göze almasının, bu dünyayı benzersiz bir şekilde iyi kıldığını savunur. Tanrı'nın, yaratılmışların kötülük yapma potansiyeline rağmen insanla yakınlık kurma iradesi, dünyayı iyi bir yer yapma yönünde belirleyici bir denge sağlamaktadır.

Kefaret doktrini *“İsa Mesih'in çarmıha gerilerek kurban edilmesinin insanların günahına bir kefaret olduğu inancı”*¹⁸¹ olduğuna göre kefarete olumsuz bir davranışın telafisi söz konusudur. Buna karşın enkarnasyon var olan ilişkiyi daha samimi bir hale

¹⁸¹ Gündüz vd., “Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları”, 179.

getirirken Tanrı ile ilişkisel bağın dönüşüm yaşandığı asıl yer kefarettir. “*Bu nedenle belki de enkarnasyon sonuçta kefareten ayrılmaz ve günah, acı enkarnasyon ve kefaret için ön koşuldur.*”¹⁸² Hıristiyan teolojisi Tanrı’nın sevgi ve merhametine yaslanırken Hıristiyan’ın kurtuluşu en nihayetinde kefarete bağlı olduğu¹⁸³ düşünüldüğünde Plantinga’nın teodisesinde kefarete doktrinini ayırmaması olması gerektirir. Belki kefaret olmadan da yalnızca enkarnasyon ile Tanrı ve insan arasındaki yakınlık yüksek düzeyde olabilirdi. Ancak kefaretle birlikte daha yüksek bir yakınlığın mümkün olduğu savunulabilir. Dahası eğer kefarete enkarnasyonun gerçekleşmesinin ön koşulu ise kefaret olmaksızın enkarnasyon temelinde bir Felix Culpa ileri sürmek zaten mümkün olmayacaktır.

Plantinga’nın, Felix Culpa teodisesine yönelik bu itirazlara karşı, Tanrı sevgisinin kefarete tezahür eden doğasının başka türlü elde edilemeyeceğini açıklayan güçlü bir argüman sunması gerekmektedir. Hıristiyan teolojisinde “*Pavlus’un Romalılara Mektubu’nda (3: 25-26), çarmıh teolojisi kapsamında, Tanrı tarafından insanların günahlarının bağışlanması için bir kurban olarak sunulduğu ve bununla Tanrı’nın adaletini gösterdiği belirtilir. Buna göre İsa, insanların suçları için, buna bir kefaret olarak ölmüş, İsa Mesih’in insanlık için ölmesi, Tanrı’nın insanlığa olan sevgisinin bir kanıtıdır.*”¹⁸⁴ ifadesinin olduğu yerde kefaretin değerini açıklamak Felix Culpa savunucusu için zor değildir. Felix Culpa teodisesini savunan bir kişi kefaretin, yalnızca Tanrı’nın sevgisini açığa çıkartmakla kalmayıp insana da bir şeyler öğrettiğini (epistemik iyilikler – bilgi ve anlayış kazandırması) de sunabilir.¹⁸⁵ Bununla beraber itiraz sahibi eğer kefaretin gerekli olmadığını düşünüyorsa, Tanrı’nın sevgisini daha eşsiz ve büyük bir şekilde nasıl gösterebileceğini açıkça tanımlamak zorundadır. Felix Culpa, Hıristiyan teolojisine dayalı bir teodise olduğundan, Hıristiyan dünya görüşü çerçevesinde enkarnasyon ve kefaretin üstün iyiliğine karşı başka bir teolojik kavram temelinde savunulabilecek bir argüman gereklidir. Kefaret olmadan nasıl olurdu sorusunun cevabı başka güçlü bir teolojik kavramla verilmelidir.

¹⁸² Elizabeth D. Burns, “Where the Conflict Really Lies: Plantinga, the Challenge of Evil, and Religious Naturalism”, *Philosophia Reformata* 79/1 (2014), 6.

¹⁸³ Gündüz vd., “Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları”, 169.

¹⁸⁴ Gündüz vd., “Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları”, 179.

¹⁸⁵ Richard Klaus, “Alvin Plantinga’s Felix Culpa Theodicy And The Atonement: Defense And Fortification” 1-13 (14 Aralık 2021), 7.

Bu noktada Diller, açıklığa kavuşturulması gereken bir başka önemli soruyu gündeme getirmektedir: “Tanrı’nın varlığa olan sevgisi, günah ve kötülük dünyaya girmemiş olsaydı daha mı az olurdu?”¹⁸⁶ Hıristiyanlıkta Tanrı sevgisi en temel nitelik ve sevgisi mutlak ise, bu sevginin kötülük olmaksızın da yaratılıştta tam anlamıyla aracı olmadan bu sevginin ifade edilebilmesi beklenir. Hıristiyan teolojisinin, Tanrı’yı mutlak sevgi sahibi olarak tanımlayan anlayışı göz önünde bulundurulduğunda, bu soruya “hayır” yanıtı verilmesi kaçınılmazdır. Günah ve kötülüğü içermeyen mümkün dünyaların ihtimali kabul edilse dahi, Tanrı’nın sevgisinin olgusal koşullardan bağımsız olarak her dünyada aynı kalacağı Hıristiyan teistler tarafından kabul edilecek bir görüştür. Plantinga da Tanrı’nın hiçbir şey yaratmasa dahi Tanrı’nın varlığını içeren mümkün dünyaların çok iyi olacağını belirtmektedir. Onun için Tanrı sevgisinin engellendiği mümkün dünyalar sınıfı boştur. Her dünya Tanrı’nın iyiliğinin ve sevgisinin ortaya çıkmasına elverişli olan dünyalar olacaktır.¹⁸⁷

Bu itiraz Ian Spencer tarafından cevaplanmıştır. O, kefaretin yokluğunda Tanrı’nın sevgisinin eksileceğini değil, bu sevginin insan algısında farklı bir şekilde tecrübe edileceğini savunmaktadır.¹⁸⁸ Plantinga için kefaretle meydana gelen Tanrı sevgisi, başka bir yolla ulaşılamayacak bir sevgi seviyesi olabilir. Plantinga, Tanrı sevgisinin algılanmasında kefaretin konumunu önemli bulmakla birlikte, Tanrı sevgisini daha üstün bir şekilde deneyimlemeye yönelik alternatifleri de dışlamaz ve eleştirmenlere, “Buna rakip olabilecek bir sevgi gösterisi olabilir mi?” sorusunu yönelterek, enkarnasyon ve kefareten daha üstün bir değer kıyaslamasına gidilebileceğini ama Hıristiyan teolojisine göre en üst değer bu iki kavram olduğunu değerlendirir. Plantinga’ya göre insanın düşüşü, Mesih’in yaşamında, ölümünde ve dirilişinde tezahür eden ilahi sevginin ortaya çıkması için en uygun yol olarak değerlendirilir.¹⁸⁹ Kefareti barındıran ve barındırmayan bir dünyada insan deneyimleri farklı olacaktır. Kefaretin olduğu dünya, Tanrı sevgisinin daha iyi bir şekilde tezahür etmesine imkân tanıyan bir unsur olarak

¹⁸⁶ Diller, “Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?”, 397.

¹⁸⁷ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 369.

¹⁸⁸ Ian Spencer’da destekleyici bir görüşe sahiptir. Ona göre günah olmadan da ilahi sevgi kesinlikle tezahür eder. Ancak eğer Felix Culpa anlatılan şekilde olmasaydı bu kadar değerli olmazdı. Spencer, “A Mea Culpa for The Felix Culpa? A Greater Goods Response to the Problems of Evil and Hell”, 21.

¹⁸⁹ Benzer bir görüş, Melville Y. Stewart tarafından da dile getirilmiştir. Stewart, Tanrı’nın kefarete gerek olmaksızın günahları bağışlayabileceği ve kurtuluş sağlayabileceğini, ancak kefaretin, en fazla sayıda nimetin sunulmasını mümkün kılan bir yol olduğunu ve bu yolla Tanrı’nın lütfunun en görkemli şekilde sergilendiğini belirtir. Stewart, *The Greater-Good Defence*, 147.

değerlendirilmektedir. Tanrı sevgisi veya Tanrısal herhangi bir özellik elbette bir koşula bağlı olmamaktadır. Lakin Tanrı enkarnasyon ve kefareten doğan iyiliklerle insanın aktif olarak katılacağı bir dünya planlamış olabilir. Dolayısıyla Plantinga'nın Felix Culpa'da enkarnasyon ve kefareti birleşik bir iyilik olarak ele alarak sunması Hıristiyan teolojisinin bütünlüğü açısından daha yerindedir.

İnsan aklı, yaşamın bütünlüğü içindeki iyiliği ve kötülüğü belirli bir sınıra kadar kavrayabilir. Bu zihinsel sınır nedeniyle, Tanrı'nın enkarnasyon ve kefarete benzer farklı bir eylemde bulunma ihtimalini hayal etmekte ve kavramakta zorlanabilir. Başka bir ifadeyle sınırlı bir varlığın tahayyül gücü ile Tanrı'nın sonsuz seçeneklerini ve farklı tercihlerini anlamaya çalışırken bir sınır oluşması doğaldır.

Enkarnasyon ve kefaretle değer açısından karşılaştırılabilir olacağını düşündüğümüz şey hakkında bilgi sahibi olabilir miyiz? Enkarnasyon ve kefarete denk sayılabilecek değerleri içeren olası dünyaların olmadığının güvencesi var mıdır? Bunların olmadığına dair güvence sunmadan oluşturulan teodise Hıristiyanlık açısından dünyadaki günah, kötülük ve acının varlığına dair tatmin ve ikna edici bir açıklama sunmada alenen yetersiz kalacağı düşünülebilir.¹⁹⁰ Teodisenin merkezi argümanını yeterince desteklenmeden, Felix Culpa teodisesi bağlamında tatmin edici bir yanıt sunmada eksik kalabilir. Enkarnasyon ve kefaretin her seçenek göz önüne alındığında dünyaya kattığı sonsuz değer ve bu değerlerin yaratılmışlar arasında benzersiz olduğu iddiasını kabul etmek için sağlam gerekçeler sunulmadıkça, bu tez üzerine inşa edilen güçlü değer varsayımını doğru kabul etmek rasyonel bir tavır olmayacaktır.¹⁹¹ Benzer şekilde, bu değerlerin benzersizliğini ve katkısını destekleyen bu nitelendirmeyi güçlü gerekçeler olmaksızın reddetmek de aynı derecede rasyonel olmayacaktır.¹⁹² Bu noktada, teodise değerlendirilirken önemli bir ilke öne çıkmaktadır: Herhangi bir teodisenin iddiaları, yalnızca doğru kabul edilmesine değil, aynı zamanda yanlış kabul edilmesine de eleştirel bir içerikle yanıt verebilmelidir.

Plantinga, Tanrı'nın yaratabileceği, günah, kötülük veya acı içermeyen ve bizim dünyamızla aynı değerde olan olası dünyaların varlığını göz ardı etmeyi önermektedir.

¹⁹⁰ Jerry Walls - Trent Dougherty (ed.), *Two Dozen (or so) Arguments for God: The Plantinga Project* (New York: Oxford University Press, 2018), 285.

¹⁹¹ Walls - Dougherty, *Two Dozen (or so) Arguments for God*, 287.

¹⁹² Walls - Dougherty, *Two Dozen (or so) Arguments for God*, 287.

Göz ardı etme teklifi, böyle bir dünyayla karşılaştırılabilir başka bir şeyin olmadığı fikrini yeniden vurgularken tekrara düşen bir pozisyon sergilemektedir.¹⁹³ Felix Culpa okuyucusu, Plantinga'nın yok sayma (ignorance) tavrını neden kabul etmelidir? Bu kabulün gerekçesi, enkarnasyon ve kefaretin değerine kıyaslanabilecek alternatif olgular hakkında bilgi sahibi olmayışımız mıdır?¹⁹⁴ Bilinmezliğin kabul edilmesi durumunda bile, bu mesele tamamen çözülmemektedir. Enkarnasyon ve kefaretin değerine denk dünyaların mevcut olmadığına dair bir hüküm vermek için güvenilir bir temele ihtiyaç duyulmaktadır. Plantinga, enkarnasyon ve kefaretin yerine geçecek benzer değerlere sahip dünyaların bulunmadığını doğrudan kabul etmemiz gerektiğini iddia etmez.¹⁹⁵ Ancak ona göre tüm mümkün dünyaların değerlerini tam anlamıyla kavrayıp bilebileceğimize dair elimizde güçlü bir gerekçe bulunmamaktadır.

Plantinga'nın, değer açısından karşılaştırılabilir derecede yüksek nitelikli dünyaların varlığını yok saymayı önermesi, aslında belirli bir akıl yürütme çizgisine dayanır: *Noseum Çıkarımı*. Noseum çıkarımı teolojik ve felsefi açıdan mevcut dünyanın iyiliğine dair bir rasyonel kabulü temel alır ve bilinmezliği bir açıklama aracı olarak kullanır. Bu çıkarım, Felix Culpa teodisesinin karşılaştırmalı değerini vurgular ve başka bir sonuca ulaşılmayacağını savunur. Buradaki “karşılaştırmalı değer” ifadesinden anlaşılana, Felix Culpa teodisesinin, kötülüğün varlığının daha büyük bir iyiliğe hizmet ettiği fikrini desteklediğini belirtir. Noseum çıkarımı, Felix Culpa teodisesinin sunduğu “daha iyi bir alternatifin bilinmediği” düşüncesine dayanarak, kötülüğün varlığına açıklama sunar. Bu noktada, bir farkındalık karşılaştırması yapılabilir. Mevcut şartlar altında, enkarnasyon ve kefaretin bulunmadığı ancak yine de son derece iyi olarak nitelendirilebilecek mümkün dünyaların var olup olmadığını bilmiyoruz. Enkarnasyon ve kefaretin bulunmadığı ancak yine de son derece iyi dünyalar elbette zihinsel evren/senaryo açısından mümkündür. Tanrı enkarnasyon ve kefaretin bulunmadığı iyi bir dünyanın gerçekliğini tercih etseydi bu dünya elbette gerçek olurdu. Ancak buna karşın, enkarnasyon ve kefaretin yüce iyiliğine şahit olunan bir dünyanın içinde yaşıyor olmak, bu dünyayı rasyonel bir zeminde anlamlandırmamızı sağlar. Bu durumdan hareketle, varlığını bilemediğimiz ya da anlayamadığımız alternatif mümkün dünyalar hakkında

¹⁹³ Walls - Dougherty, *Two Dozen (or so) Arguments for God*, 285.

¹⁹⁴ Hudson, “The Argument From Evil Felix Culpa”, 285.

¹⁹⁵ Hudson, “The Argument From Evil Felix Culpa”, 285.

çıkarımlar yaparak içinde yaşadığımız dünyanın kötülük sorununun çözümlenemeyeceği kanaatindeyiz.

Plantinga'nın göz ardı etme yaklaşımı iki farklı şekilde de değerlendirilebilir. İlk olarak, bu yaklaşımın, yorumlamaya bir sınır getirme biçiminde anlaşılması mümkündür. Ancak, böyle bir sınırlamanın, yanlış bir değerlendirme olacağı düşüncesindeyiz. İkinci bir değerlendirme ise şu şekilde yapılabilir: Mümkün dünyalar teorisinde, seçeneklerin sınırı veya mutlak bir duruş noktası bulunmamaktadır. Her bir önerme karşısında, başka önermeler sunulabilir ve bu durum, felsefi tartışmaların sonsuz bir döngüye girmesine yol açabilir. Ancak, felsefi düşüncenin ilerleyebilmesi için, belirli bir noktada durulması ve bir sınırın çizilmesi gereklidir.

Plantinga'nın iddiasını farklı bir düşünce çerçevesinde ele aldığımızda, argümanının temelini oluşturan enkarnasyon ve kefaretin değer öğretisinin, yalnızca mantıksal çıkarımlarla değil, ilahi vahiy yoluyla aktarıldığına inanılan teolojik öğretilerle şekillendiği söylenebilir. Ancak, teolojik kaynakların değer öğretisinin tartışmalı bir konu olduğu da genel kabul görmüş bir husustur.¹⁹⁶ Güçlü bir değer varsayımı olmaksızın, Felix Culpa teodisesinin argüman yapısı zayıflayacaktır. Bununla birlikte, Felix Culpa'nın temel dayanağı olan enkarnasyon ve kefaretin sonsuz değerine destek sağlayacak bir yolun bulunması gerektiği yönündeki itirazlar kabul edilebilir. Bununla birlikte, güçlü bir değer varsayımını sağlam bir gerekçe olmaksızın geçersiz sayarak eleştirmek, felsefi açıdan problemlidir.¹⁹⁷ Hıristiyan öğretilerine dayalı tutarlı bir yaklaşım, enkarnasyon ve kefaretin birbirine bağlı olduğu kutsal kitap öğretisini dikkate almayı gerektirir.¹⁹⁸ Bu iki öğretinin birlikte meydana getirdiği sonuçlardan farklı sonuçlar üzerinden ilerlemek yerine ayrı ayrı sonuçlar üzerinden değerini tartışmaya açmak düşünce çeşitliliği açısından olumlu değerlendirilebilir. Ancak bu düşünce çeşitliliği kutsal kitap merkezli bir iç tutarlılık vermeyebilir. Dolayısıyla Hıristiyan teolojisinin merkezinde yer alan enkarnasyon ve kefarete öğretilerinin bütünlüğün korunmasına hizmet edebilmek adına teodise kurgusunda birlikte ele alınması daha uygun olduğu söylenebilir.

¹⁹⁶ Hudson, "The Argument From Evil Felix Culpa", 286.

¹⁹⁷ Hudson, "The Argument From Evil Felix Culpa", 287.

¹⁹⁸ Klaus, "Alvin Plantinga's Felix Culpa Theodicy And The Atonement: Defense And Fortification", 8.

3.3. SONUÇSALCILIK İLKESİ

Felix Culpa teodisesine karşı yapılan eleştirilerden bir diğeri de teodisede Tanrı'nın acı çeken bireylerle karşı ahlaki olarak yeterince açıklayıcı argümanlar sunmadığı yönündedir. Kişi odaklı ahlaki prensipleri içermeye noktasında teodisenin zayıflığı kabul edilebilir bir durumdur. Plantinga, Tanrı'nın kötülöklere, onlar aracılığıyla elde edilebilecek bir iyiliğı sağlamak için izin verdiğini iddia ediyorsa bu iyiliğın yaşanan acılarla nasıl bağdaştırılması gerektiğini açıklaması gerektiğı düşünölebilir.

Felix Culpa teodisesine göre Tanrı son derece uygun mümkün bir dünya için enkarnasyon ve kefarettten doğan günah ve acıya izin vermek durumundaysa, dünyanın bütönsel değerini sonsuz değerli hale getirmek için kötölöğöe izin vermekte haklı olduğı düşünölebilir. Bu haklılık durumunda belki de teodiseyi destekleyecek ilkelere en önemlisi sonuççuluk (*consequentialism*) ilkesidir. Bu nedenle Tanrı'nın günah ve acıya izin vermesini haklı çıkaran husus sonucundaki durum yani özellikle güçlü değer varsayımında vurguladığı son derece iyi bir dünya fikridir. Bu şekilde çözümlendiğinde bu gerekçelendirme açıkça sonuç odaklı bir temele dayanmaktadır.¹⁹⁹ Sonuç odaklılık doğru olarak nitelendirilen eylemin, herkese karşı eşit yaklaşım zorunluluğı gözetmeksizin kişisel olmayan bakış açısından değerlendirildiğinde en iyi genel sonuca odaklı ahlaki öğretilerdir.²⁰⁰ Tanımdan anlaşıldığı üzere bu düşünöcedede bir durumu iyi veya kötü olarak değerlendirmek eylemin sonucuna göre nitelendirilmektedir. Sonuççuluk varsayımı temelinde Felix Culpa teodisesine Tanrı'nın günah ve acıya izin vermesini haklı çıkaran etkili bir neden sunulabilir. Plantinga'nın teodisesinin sonuç odaklılığına dayandığını iddia eden Gyuha Choi bu sebeple Tanrı'nın günah ve acıya neden izin verdiğinin makul bir şekilde ortaya konmadığını savunur. Buna göre sonuççuluk yalnızca dünyanın bir bütün olarak sonsuz iyiliğı açısından günah ve acıya izin vermek konusunda Tanrı için gerekçe sunabilir ancak Tanrı'nın bireysel acılara neden izin verdiğiyile ilgili olan kritik ahlaki sorunları cevaplama da başarısızdır.²⁰¹

Diller'in da dikkate sunduğı üzere "Eğer faile özgü kısıtlamalar ciddiye alınacaksa bunlar en azından birey için kötölöklük sonucunda elde edilen iyiliğın, kişisel acıyı telafi

¹⁹⁹ Gyuha Choi, "A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument", *The Society of Theology and Thought* 83 (31 Temmuz 2019), 182.

²⁰⁰ Choi, "A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument", 182.

²⁰¹ Choi, "A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument", 184.

edecek kadar değerli olması gerekmez mi?”²⁰² sorusu Felix Culpa teodisesinde bireysel açıdan izah edilmesi gereken bir noktadır. Örneğin, kefareten doğan değerın evladını yangında kaybeden bir annenin acısına karşılık gelen daha büyük iyi tam olarak nedir? Teodisenin genel yapısına bakıldığı zaman bu sorulara verebileceği bir yanıt bulunmadığını düşünmek Felix Culpa’yı eksik okumaktır. Teodiseye bireysel acılarla yaklaşıldığında cevap niteliğinde doğrudan ifadeler yetersiz hissedilse de Plantinga’nın acının bireysel yönüne değinmediği anlamı çıkarılmaz. Her ne kadar teodisesini ortaya koyduğu çalışmasında konuya dair açıklama sunmasa da Plantinga bütüncül bir okumaya tabi tutulursa başka yazılarında bireysellik hakkında açıklamaları bulunmaktadır. Örneğin: “Tanrı kötülüğe neden izin verir? Bir başka büyük vahşeti okuyorum ve belki de sarsılıyorum. Ama sonra Mesih’in acı çekip ölmesinde sergilenen akıl almaz büyüklükteki sevgiyi, kendini boşaltıp bir hizmetkârın doğasını üstlenmeye istekli oluşunu, biz günahkâr insanların kurtuluşa erişebilmesi için acı çekip ölmeye istekli oluşunu düşünüyorum ve inancım tazeleniyor.”²⁰³ diyerek ilahi kefaretin manevi değerini göz önüne alarak kişinin acı ve kötülüğe dair kavrayışı inancına bireysel açıdan olumlu anlamda dayanak olarak göstermektedir. Plantinga’nın “Tanrı dünyayı öyle yönetir ki, ne olursa olsun bunun ‘babanın elinden geldiği’ düşünülmemelidir; gerçekte olan her şeye ya neden olur ya da izin verir; hiçbiri sadece tesadüfen oluşmuş olarak düşünülmemelidir.”²⁰⁴ ifadesi de teolojik yönü ağır basan ve bireyin inancına dair teslimiyet yönünü ifade eden bir düşünce olarak değerlendirilebilir.

Bu değerlendirmelere karşılık Plantinga’nın enkarnasyon ve kefareten doğan iyilik değerinin başka hiçbir durum ile ölçülemeyeceği ve varlıkların günah ve acısından meydana gelen toplam kötülüğün büyük ölçüde aşıldığı iddiası Choi tarafından olanaksız karşılanmaktadır.²⁰⁵ Teorik açıdan evrenin değeri sonuççuluk ilkesine göre değerlendirilebilir ancak bu değerlendirme özünde sonuçsalcılık ilkesi üzerinden değil, kötülüklerle ve acılara karşı en savunmasız bireylerin yaşadığı acıların karşılıksız kalacağı fikri üzerinden değerlendirilmelidir. Bu argüman geleneksel Hıristiyan inancına aykırı bir Tanrı anlayışını beraberinde getirir.²⁰⁶ Kutsal kitaplardaki anlatılarda, kıssalarda

²⁰² Diller, “Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?”, 399.

²⁰³ Alvin Plantinga, Warranted Christian Belief (Oxford University Press, 2000), 487-488

²⁰⁴ Burns, “Where the Conflict Really Lies”, 10.

²⁰⁵ Choi, “A Critical Approach to Plantinga’s Felix Culpa Argument”, 185.

²⁰⁶ Choi, “A Critical Approach to Plantinga’s Felix Culpa Argument”, 185.

merhamet sahibi, mutlak sevgi sahibi Tanrı anlayışına vurgu varken ve Tanrı hem evren ile hem de insan ile bağ kuran bir yapı içerisindeyken nasıl olur da savunmasız her konuda O'na sevgi ve merhamet yönünden muhtaç bireysel acıları görmezden gelebilir?²⁰⁷ Teodiseyi bu açıdan değerlendirmeye açmak teorik yönden çıkartarak Tanrı'nın en temel özelliklerini düşünmeyi gerektiren bir yapıya büründürür. Teodisenin Hıristiyan teolojisini temele alan yapısını da düşününce özelde eleştiri Hıristiyanlığa ait Tanrı anlayışına olmaktadır. Buradan hareketle Choi Felix Culpa'da sunulan Tanrı anlayışı ile Hıristiyanlığın Tanrı anlayışının farklı olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁸ Choi bu noktada şunları dikkate sunmaktadır:

“Geleneksel Hıristiyanlık perspektifinden, Tanrı'nın sadece bir yaratıcı değil, aynı zamanda her yaratılmış kişinin iyiliğinden sorumlu bir baba benzeri varlık olduğunu varsayalım. Bu varsayım olmadan, herhangi bir inananın inanç eyleminden kolayca uzaklaşabileceği oldukça açıktır. Herhangi bir durumda, Plantinga'nın sonuççuluk ilkesine sahip yaratıcısı, yaratılmış dünyanın iyiliği için herhangi bir bireyi terk etmeye istekli olacaktır ve kimse, kendi inancına bakılmaksızın yaratılmış dünyanın iyiliği için kurban edilebileceği için, kendi kurtuluşundan emin olamaz.”²⁰⁹

Bu eleştiri dikkate alındığı zaman Felix Culpa savunucusu Tanrı'nın iki farklı vazifesinin olduğunu açıklama durumunda kalmaktadır. Tanrı var ettiği evren ile ilişkilendirilirken aynı zamanda yarattığı varlıklar ile Baba figürü olarak bağ kurmaktadır. Hıristiyan inancına göre Tanrı ile kurulan bağ, ebeveyn ile kurulan ilişki gibiyse o zaman sevgi dolu ve merhamet sahibi bir Tanrı'nın tıpkı bir ebeveyn gibi sorumluluklarını yerine getirmesi beklenir. Çünkü bir çocuk kötülük ve acılar ile bireysel olarak başa çıkmak isterken ebeveyninin desteğini görmek ister. Plantinga, Tanrı'nın günah ve acıya izin vermesini haklı çıkarmak için bireyin dünyanın genel iyiliği için acı çekmesini olmaması gereken bir durum gibi değerlendirmemektedir. Tam tersi enkarnasyon ve kefareten dolayı meydana gelen iyilik seviyesinin yakinen bilincinde olan her inananın gönüllü

²⁰⁷ Adams bu noktada “Hıristiyan bir bakış açısından Tanrı'nın genel iyiliğini yani kâinatın üretimindeki iyiliği, Tanrı'nın kişi- odaklı iyiliğinden ayırmak önemlidir.” der. Choi, “A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument”, 185.

²⁰⁸ Choi, “A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument”, 186.

²⁰⁹ Choi, “A Critical Approach to Plantinga's Felix Culpa Argument”, 186.

olarak kabul edeceğini iddia etmektedir. Bu durum onun şu ifadelerinde açıkça görülebilir:

“Belki de Tanrı’nın acı çekmeme izin vermesinin nedeni, bu acıyı çekerek daha büyük bir iyiliğe ulaşabileceğim değil, genel olarak daha iyi bir dünya elde edebileceği içindir. Bununla birlikte, belki de kötülükten benim için iyilik de çıkaramayacaksa, kendi iyiliğimin dışında bir amaç için acı çekmeme izin vermeyeceği de doğrudur.”²¹⁰

Yaratılan evren ile var olan insanın iyiliğinin örtüşmek zorunda olduğunu iddia edilemeyeceğine göre Plantinga’nın buradaki açıklamasının doğru anlaşılması önemlidir. Choi, “Sonuççuluk ilkesine sahip bir Tanrı’nın bu kısıtlama tarafından ahlaki olarak bağlanmasının nedeni nedir?”²¹¹ diye sormaktadır.

Tanrı son derece iyi bir dünyayı yaratılıştaki nihai amaç şeklinde belirlerken son derece iyi kılan unsurların enkarnasyon ve kefaretle olması mümkündür. Enkarnasyon ve kefaretle zorunlu koşulu acı ve günah olması da imkân dahilindedir. Felix Culpa sisteminde Tanrı’nın güzel bir amaca sahip olduğu dile getirilebilir ancak birçok masum insan bedelsiz acıları için herhangi bir telafi olmaksızın haksız yere acı çekebilme ihtimali sonuççuluk ilkesinin içeriğinde mevcuttur. Bu içerikten dolayı Choi, Plantinga’nın geleneksel Hıristiyan bakış açısının sunduğu mutlak iyi, sevgi dolu bir Tanrı olduğunu söylemenin temellendirmesinin zor olacağını kabul etmesidir. Choi, Plantinga’nın Felix Culpa argümanının, sonuççuluk ilkesi sebebiyle her bir bireyle olan ilişkisinde Hıristiyan inancına ait Tanrı’nın Baba konumundaki sorumluluğunu uygun bir şekilde ele almadığını dolayısıyla Hıristiyan inancına ait Tanrı anlayışı ile Felix Culpa teodisesinde sunulan Tanrı’nın aynı olmadığını düşünmektedir.²¹²

Felix Culpa teodisesini Tanrı’nın kudretine ve mutlak iyiliğine göre eleştirmek aslında kötülük problemine ait olan sevgi dolu Tanrı anlayışı ile sonsuz cehennem tasvirinin uyuşup uyuşmadığı tartışmasına benzetmektedir. Plantinga düşüş içermeyen W dünyası ile düşüş içeren W* dünyasını kıyaslayarak W* dünyasının değerinin daha fazla olduğu iddiasına karşılık düşüşün bulunmadığı bir X dünyası ile insanlar için sonsuz

²¹⁰ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, ts., 24-25.

²¹¹ Choi, “A Critical Approach to Plantinga’s Felix Culpa Argument”, 187.

²¹² Choi, “A Critical Approach to Plantinga’s Felix Culpa Argument”, 188.

cehennem içeren Y dünyasıyla kıyaslamasında Y dünyasının daha iyi olduğunu ileri sürer. Felix Culpa'nın sistemi içerisinde Tanrı ile kaçınılmaz şekilde ilişkileri bozulan insanlar olacaktır. Kurtuluşa erme olanağı olmayan insanlar için düşüşün olduğu dünya elbette iyi olmayacaktır. Nihayetinde eğer düşüş olmasaydı bu insanların hem Tanrıyla ilişkileri bozulmayacak hem de sonsuz cehennem azabına maruz kalmayacaklardı. Tanrı'nın sevgisi, merhameti belirli bireylere acı bedeller ödeterek Tanrı ile bozulan ilişkilerin tanzim edilmesine mi bağlamaktadır? Bu noktada Plantinga düşüşü içeren bir dünya ile düşüşü içermeyen bir dünyayı kıyaslarken düşüşü içeren dünyanın daha iyi olduğu argümanını güçlendirmek için kuvvetli başka gerekçeler sunmalıdır. Bozulmuş bir dünyayı bulunduğu konumdan daha üst bir iyilik seviyesine taşımak için genel ve kişisel acıların varlığı birbirini dengeleyen unsurlar olduğunu düşünmek için telafi edilecek durumun ciddi ve güvenilir olması gereklidir.²¹³

3.4. KORKUNÇ KÖTÜLÜKLER

Plantinga'nın teodisesine diğer bir önemli eleştiri Marilyn McCord Adams tarafından ileri sürülmüştür. Adams'ın eleştirisi onun diğer çalışmalarından da aşına olduğumuz *korkunç kötülükler* olarak sınıflandırdığı kötülük türlerini temel almaktadır. Bu tür kötülükleri “katılımcının hayatının bütünüyle ve sonunda kendisi için büyük bir iyilik olmayacağına inanmak için açık bir şekilde sebep teşkil eden, yapılmasında veya acı çekmesinde rol alan kötülükler”²¹⁴ şeklinde tanımlayan Adams söz konusu kötülüklerin insanın hayatının anlamını yitirmesine sebep olacak kadar dehşet verici olduğunu dikkate sunmaktadır. Bu noktada Tanrı'nın insanların neden bu tür kötülükleri yapmasına ya da bunlara maruz kalmasına izin verdiğini sormak gerekmektedir. Adams, sevgi dolu bir Tanrı'nın bu tür kötülöklere neden izin verdiğini Plantinga ve diğer Hıristiyan teodiselerinin cevaplaması gereken bir soru olduğunu belirtir.

Adams'a göre korkunç kötülükler noktasında en temel sorun bunların failleri için araçsal bir değerinin olmamasıdır. Korkunç kötülükler sonrasında kişilerin maruz kalacağı yıkımın dayatılmasının, hiç kimseye iyi olmanın veya fayda sağlamanın bir yolu olmadığını çünkü ortak bir iyilik amacına ulaşmak için korkunç kötülükler yaşatmanın ahlaki olarak yanlış olduğunu savunur. Adams'a göre Tanrı'nın yaratılmış kişilere karşı

²¹³ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 2016, 400.

²¹⁴ Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 136.

iyi olma yükümlülüğü olmasa bile, Tanrı yine de korkunç kötülükleri yalnızca evreni geliştiren bir amaca ulaşmak için bir araç olarak benimsediği için bu kötülüklerde rol alan bireylere karşı sevgisiz ve merhametsiz olacaktır.²¹⁵

Bu tür kötülükler sebepleri olarak dahil olan insanların kendileri için bir faydanın olmadığı açıktır. Bunlar her ne kadar Tanrı'nın amacının gerçekleşmesi için birer araç olsalar da sonuç olarak bu insanlar kurtarılacak olan insanlardan olmayacaklar çünkü söz konusu kötülüklerin birer failleridirler. Tanrı'nın amacını gerçekleştirirken maruz kaldıkları durum dolayısıyla da hem kişilikleri hem de şahsiyetleri mahvolmuş olacaklardır. Her ne kadar Tanrı'nın amacının birer aracı olsalar da bunlar netice olarak kurtarılacaklar sınıfına da dahil olamayacak insanlardır. Çünkü korkunç kötülükler işledikleri için kurtarılmaya değer değildirlere. Bu failer sonsuz cehennem azabıyla cezalandırılacaklar. Peki bu durum Tanrı'nın en azından bu kişilere karşı sevgisiz ve merhametsiz olduğunu göstermez mi? Adams'ın ifadesiyle Tanrı'nın bu insanları yaratması dahi O'nun merhametsiz ve sevgisiz olduğunu kanıtlamaz mı?²¹⁶

Adams'ın bütün bunlardan çıkardığı sonuç en fena kötülükler ile iyilikler arasında var olduğu iddia edilen araç/amaç bağlantısının Hıristiyan bir teodise projesine yardımcı olmayacağıdır. O, daha farklı bir anlam bağlantısı olması gerektiğini belirterek korkunç kötülüklerin de dikkate alınması gerektiğini ve daha büyük iyiliklerin daha önemli olduğunu söylemenin yeterli olmayacağını savunur.²¹⁷

Adams, Plantinga'nın korkunç kötülükler -uygulayan ya da maruz kalan olsun, zarar görmüş ve harap olmuş olarak- Tanrı'nın ne tür bir pozitif anlam sunabileceği noktasında sunduğu teodisesinin başarılı olması için kefarette bulunan şeyin tam olarak ne olduğu ve bunun korkunç kötülükler konu olan kişilerin durumlarına ne tür bir deva sunduğu noktasını açığa kavuşturması gerektiğini savunur. Bu noktada sunulacak bir teodisenin aynı zamanda korkunç kötülükler konu olan kişilerin hala nasıl kazananlar olduğunun da tasarlanması gerektiğini belirtir. Plantinga'nın teodisesinin korkunç kötülükleri açıklığa kavuşturmaması ve bu konuyu dışarıda bırakması dolayısıyla açıklama görevini tamamlamamış olduğunu bu sebeple de eksik olduğunu ileri sürer.²¹⁸

²¹⁵ Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 136.

²¹⁶ Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 137.

²¹⁷ Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 137.

²¹⁸ Adams, "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique", 138.

Aslında Plantinga kişilerin Tanrı'nın planının tam olarak kavradıkları durumlarda Tanrı'nın onları araç olarak kullanmasına rıza göstereceğini belirtmekteydi.²¹⁹ Ancak Adams'ın belirttiği üzere bu durum o kadar da açık değildir.

3.5. DAHA BÜYÜK İYİLİK SAVUNUSU

Son bir eleştiri Felix Culpa teodisesinin “daha büyük iyilik savunusu” (*Greater-Good Defence*) ile benzer özellikler taşıdığı ve dolayısıyla önemli sorunlar barındırdığı yönündedir. *Felix Culpa* teodisesi insanın düşüşü, günah ve acıların Tanrı tarafından bir şekilde “büyük iyilikler elde etmek amacıyla” izin verildiğini savunmaktadır. Kaynağını İncil'den alan kurtuluş, ilahi lütuf ve insanlığın Tanrı ile birliktelik bağına vurgu yaparak daha büyük iyilik öğretisini içinde barındırır.²²⁰ Düşüşün “mutlu” ya da “şanslı” bir olay olduğu fikri, asli günahın sonuçları sayesinde bazı iyiliklere ulaşıldığını, bu iyiliklerin var olan toplam kötülüklerden daha üstün olduğunu savunur. Bununla birlikte, bu yaklaşım yaratılışın genel iyilik düzeyi açısından bir değerlendirme sunar. Dünyanın genel iyilik düzeyi dışında günahın varlığıyla elde edilen iyiliklerin, günah olmaksızın da elde edilip edilemeyeceği meselesine açık bir yanıt getirmemektedir.²²¹

Felix Culpa, daha ileri bir ilkeye dayandırıldığında, kötülüğün varlığına izin vererek son derece iyi bir dünya oluşturma fikri, “Büyük İyilik Savunusu” ile ilişkilendirilebilir.²²² Felix Culpa Tanrı'nın kötülüğe izin vermesinin, nihayetinde daha üstün bir iyilik olarak nitelendirdiği enkarnasyon ve kefaretin değerini mümkün kılmak için gerekli olduğunu savunur. Bu durum da iki önemli sorunu beraberinde getirmektedir. İlk sorun Felix Culpa'nın supralapsarian bir perspektife dayandığı düşünüldüğünde, insanların günahkâr olmasının önceden belirlenmiş bir durum olarak kabul edilmesidir. Ancak bu durumda ahlaki ve felsefi bir sorun oluşmaktadır. En yüksek iyiliği gerçekleştirmek için kötülüğü tercih eden bireylerin ahlaki konumu nasıl değerlendirilmelidir?

Tanrı'nın nihai amacı doğrultusunda günah, düşüş, acı ve ıstırapın bir gereklilik olarak ortaya çıkması, hatta kimi kötülüklerin görünüşte amaçsız bir şekilde

²¹⁹ Plantinga, “Supralapsarianism, or ‘O Felix Culpa’”, 383-384.

²²⁰ Agustín Echavarría, “O Felix Culpa! The Fall The Incarnation and Greater Good Theodicies”, *TheoLogica: An International Journal for Philosophy of Religion and Philosophical Theology* 7/2 (2023), 177.

²²¹ Echavarría, “O Felix Culpa! The Fall The Incarnation and Greater Good Theodicies”, 179.

²²² Stewart, *The Greater-Good Defence*, 163.

gerçekleşmesi, bazı varlıkların “gözden çıkarıldığı” yönündeki eleştirileri gündeme getirmektedir. Bu bağlamda Adams şu soruları tartışmaya açar: “Tanrı, Firavun’a Mısır’da kendisine uygun bir rol biçmiş, Yahuda’ya Mesih’e ihanet etme görevini yüklemiş ve İncil’deki Ferisiler ile Sadukiler’i Mesih’i öldürerek kendi planına hizmet eden bir konuma yerleştirmiştir. Tanrı, bu kişilere bu rolleri atfederken, onlara karşı nasıl sevgi dolu ve merhametli bir tutum benimsemiş olabilir?”²²³ Adams’ın bu sorgulaması, söz konusu bireylerin nihai olarak Tanrı’nın planına hizmet ettiğini göz önünde bulundurduğumuzda, onların ahlaki yargılamaya tâbi tutulmasının veya cezalandırılmalarının ne derece makul olduğunu sorgulamaktadır. Eğer bu eylemler, üstün bir iyiliğin gerçekleşmesine katkıda bulunmuşsa, kötülükleri işleyen bu bireylerin ahlaki sorumluluklarının daha hafif bir değerlendirmeye tâbi tutulması gerekmez mi? Felix Culpa teodisesine göre kötülüğün yüce bir amaca hizmet ettiği bir düzlemde, bu bireylerin ahlaki olarak kınanmasının ya da cezalandırılmasının gerekçelendirilebilirliği önemli bir tartışma konusudur. Bu perspektiften bakıldığında, ilahi planın gerçekleşmesinde aracılık eden kişilerin sorumluluğu hem ahlaki hem de teolojik açıdan yeniden ele alınmayı gerektiren bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha büyük iyilik savunusunda benzerliği dolayısıyla oluşan diğer bir sorun da insanın deneyimlediği fiziksel veya ruhsal acının, bireyin Tanrı’nın nihai amacına katkıda bulunma potansiyelini geciktirebileceği ya da ruhsal olgunlaşma sürecinin olumsuz yönde etkilenebilme ihtimalidir. Örneğin, ruhsal bir bunalımın etkisiyle cinayet işleyen bir bireyin ya da fiziksel acılarla mücadele eden bir kişinin ebedi bir yüceliğe nasıl hazırlanabileceği sorusu teolojik ve felsefi açıdan önemli bir tartışma konusudur.²²⁴ Plantinga, insanın acıya gönüllü bir şekilde yaklaşmayacağını ve bunun çoğunlukla düzensiz duygular veya bilgisizlik gibi faktörlerden kaynaklandığını ifade eder. Bununla birlikte, Tanrı’nın nihai planının gerçekleşmesi adına önemli derecede kötülöklere izin verilmesinin makullüğü, hâlâ çözüm bekleyen bir sorudur. Örneğin, Mesih’e yapılan ihanet ya da bir failin Tanrı’nın emrettiği ahlaki ilkelere aykırı davranışları, bireylerin düzensiz duygular ya da bilgisizlik nedeniyle günah işlemesi olarak değerlendirildiğinde, bu durumun ceza kavramının içerik ve anlamını zayıflatabileceği öne sürülebilir.

²²³ Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 139.

²²⁴ Adams, “Plantinga on ‘Felix Culpa’: Analysis and Critique”, 139.

Plantinga'nın, Tanrı'nın planına hizmet eden kötülüklerin, düzensiz duygular ve insan bilgisizliği nedeniyle tam olarak kavranamadığını ileri süren açıklaması,²²⁵ bu bağlamda yeterli bir gerekçe olarak kabul edilemeyebilir. Failin işlediği kötülüklerin sebeplerini derinlemesine anlayabilmesi için yalnızca düzensiz duygular ve bilgisizlik değil, aynı zamanda başka faktörlerin de dikkate alınması gerektiği açıktır. Bu durum, kötülüklerin Tanrı'nın ilahi planına olan hizmeti ile bireyin ahlaki sorumluluğu arasındaki ilişkinin yeniden ele alınmasını gerektirmektedir.

Felix Culpa teodisesinde Tanrı'nın kötülüğe iyi amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak izin verdiği düşüncesi, kötülüğün ahlaken kınanması gereken bir olgu olduğu fikrini zayıflatabilir ve hatta kötülüğün, Tanrı tarafından istenen bir durum olduğu yönünde bir algı oluşturabilir. Bu çerçevede, insanlığın düşüşü için kullanılan "O mutlu günah" (*felix culpa*) ifadesi, kötülüğün olumlanması olarak yorumlanabilecek bir durumu beraberinde getirebilir. Böylesi bir bağlamda, "olumlama" ifadesi, kötülüğün kınanacak bir şey olmaktan çıkarılıp, hatta "iyi ki gerçekleşmiş" denilebilecek bir olgu olarak değerlendirilmesine yol açar.²²⁶ Bu tür bir yaklaşım, kötülüğün teolojik anlamını ve ahlaki statüsünü yeniden düşünmeyi gerektirmekte ve kötülüğün Tanrı'nın nihai amaçlarına hizmet etme bağlamındaki rolünü daha kapsamlı bir şekilde sorgulamayı gerekli kılmaktadır. Bunun biraz ötesinde, bu perspektiften hareketle kötülüğün sonuçlarına odaklanması, kötülük eylemlerinin eleştirilmesinden ziyade, bunların ilahi bir amaca hizmet ettiği varsayımıyla olumlanması gibi radikal bir sonuca dahi kapı aralayabilir. Eğer işlenen kötülüğün Tanrı'nın planında bir araç olduğu düşünülürse, bu tür eylemlerin ahlaki bir değerlendirmeye tabi tutulması problematik hale gelmektedir. Nitekim kötülük işleyen bir bireyin eylemlerini kınamak veya cezalandırmak anlamsız bir hâle gelebilir; zira söz konusu eylemin daha büyük bir iyiliğin gerçekleşmesine hizmet edip etmediğini bilmek mümkün değildir. Olumlama ifadesinin ahlaki sorumluluğa dair bir tartışmaya yol açabileceği de düşünülebilir. Eğer kötülük, daha büyük bir iyiliğin ortaya çıkması için kaçınılmaz bir unsur olarak görülürse, insanın kötülük yapmaktan kaçınma sorumluluğu zayıflayabilir. Bu durum, bireylerin ahlaki yükümlülük bilincini ve kötülükle mücadele etme motivasyonunu da olumsuz yönde etkileyecektir.

²²⁵ Plantinga, "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'", 384.

²²⁶ Diller, "Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?", 402-403.

Ancak daha büyük iyilik savunusuna karşılık yukarıda sunulan eleştiriler Plantinga'nın Felix Culpa düşünce sistemini ve enkarnasyon ve kefarete öğretmelerini eksik okumaktır. Plantinga için olumlanan iyi olarak değerlendirilen husus "düşüşün" ve "günahların" kendisi değildir. Daha ziyade düşüş sonucunda gelen kefarete öğretisinin oluşturduğu değerdir. Ancak her ne kadar düşüş, acı ve günahlar burada olumlanmasa da bunlar aslında planın önemli bir parçası olduğundan, "Tanrı bir acı veya günahı neden engellenmelidir?" sorusunu cevapsız bırakmaktadır.

3.6. DİRİLİŞ ANLATISI

Felix Culpa'ya itirazların dışında, bu teodiseyi destekleyerek açıklık getirmeye çalışan bir eleştiriyi dikkate sunmak faydalı olacaktır. Felix Culpa teodisesinde enkarnasyon ve kefarete doğrudan sonsuz değerler olarak sunulsa da bu ikisiyle bağlantılı olmasına rağmen gizli bir bileşen öğretisi daha vardır: İsa'nın dirilişi. Plantinga'nın teodisesinde, bu iki kavramla bağlantılı olan diriliş açıkça ele alınmamıştır. Oysa Felix Culpa teodisesinde, enkarnasyon ve kefaretinin, Tanrı'nın sonsuz iyiliği açısından doruk noktası olarak diriliş rolü önemli bir yer tuttuğunu savunanlar olmuştur.²²⁷ Dirilişin bu bağlamdaki işlevi, Tanrı'nın kurtuluş planındaki tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Diriliş, kefarete teolojisinin ve hatta Plantinga'nın teodisesinin temelinde yer alan bir kavram olmasına rağmen, genellikle yüzeysel bir okumada göz ardı edilebilecek bir unsurdur. Halbuki, dirilişin, Tanrı'nın kurtuluş sürecindeki rolü hem teolojik hem de felsefi açıdan derinlemesine ele alınması gereken bir konudur. Felix Culpa'yı yüzeysel bir şekilde ele alan bir bakış açısı, dirilişin bu teolojik yapıya nasıl katkıda bulunduğunu yeterince değerlendiremeyebilir. Ancak dirilişin, enkarnasyon ve kefaretle bağlantılı olarak, Tanrı'nın iyiliğinin en yüksek yansıması olduğu ve Tanrı'nın kurtuluş planını tamamlayan önemli bir öge olarak teodise içerisinde yer alması gerektiği dikkate sunulmuştur.

Bu dünya kötülük ve acı içermekte ve bunlar kimi zaman insan için fazla ve katlanılmaz miktarda olabilmektedir. İsa'nın bedenlenmesi, kefareti ve dirilişi tarafından sağlanan sonsuz iyilik ile karşılaştırıldığında, söz konusu iyiliklerin bu yaşamın

²²⁷ Exultet, her yıl İsa'nın dirilişini anmak için okunan bir Paskalya ayinidir. Ünlü felix culpa'dan sadece birkaç satır aşağıda Christus ... resurréxit, yani "Mesih ... yükseldi" sözleri yer alır. Christus resurréxit olmadan felix Culpa da olmaz. Diriliş hem ayinin hem de teodisenin temelidir.

korkularını hafifleteceği, bunların sonsuza kadar sürmeyeceği bu noktada dikkate değer bir yaklaşımdır. Böyle bir düşünceyi savunan Haywood, İsa'nın dirilişini buna kanıt olarak değerlendirir.²²⁸ Ona göre Felix Culpa teodisesini güçlendirecek ilke olarak “İsa'nın dirilişi, İncil'de sunulduğu şekliyle Mesih'in beden alışının ve kefaretinin doruk noktası olacak şekilde yükseltilmelidir.” Görüleceği üzere burada diğer dini öğretilerin yanında Tanrı'nın kötülük ve acıya nasıl izin verdiği, özellikle İsa'nın dirilişinin de dikkate sunulması gerektiği vurgulanmaktadır.²²⁹ Bu iddiaya göre diriliş, Tanrı'nın kurtuluş planının tamamlayıcı bir ögesi olarak, kötülük ve acıyı aşma bağlamında kritik bir anlam taşır.

Haywood dirilişe ilişkin düşüncesini eskatolojik bir sonuca da bağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle insanların da yeniden dirilişinin konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünür. Ona göre “Cennet umudu dehşetleri çözümsüz bırakmaz; aksine, acı çekenleri herhangi bir zorlukla karşılaşırken dayanmaya yetkin kılar.”²³⁰ Sonuç olarak Haywood da Plantinga gibi Hıristiyan inancının öğretilerini kendisine dayanak edinir ve İsa'nın insanlaşması, kefareti ve dirilişi tarafından sağlanan sonsuz iyiliğin (2 Korintliler 4:17–18), bu yaşamın dehşetlerini hafiflettiğini ileri sürer. “Acıların sona ereceğini bilmek acıyı yok etmez, ancak acıya dayanma yeteneğini artırır. Bu dünyada kötülükler, acılar ve dehşetler çoğalıyor. Ama sonsuza kadar sürmezler. İsa'nın dirilişi bunun kanıtıdır. Christus resurrexit (İsa dirildi) olduğu için Felix Culpa vardır.”²³¹ diyerek düşüşün sebebini Hz. İsa'da yani dolaylı olarak Tanrı'da bulur.

Hıristiyan teolojisinde enkarnasyon ve kefaret ilkeleri diriliş öğretisi ile tamamlanabilir. Bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşıldığı zaman acı yalnızca zihinde deneyimlenip biten veya kavranılması gereken bir olaydan ibaret değildir. Acının çözümlenmesi yalnızca mantıksal ilkelerle değil duygusal yönüyle de açıklanmalıdır; çünkü acılar içinde insanın geleceğe dair umudu tetikleyen bir inanç ve bu inancı oluşturan bir düşünce olmalıdır. Bu inanç diriliş öğretisi ile desteklenirse bu dünyanın insan için salt mekân olmadığını, geçici olduğunu vurgular. İsa'nın kefareti ve ardından gerçekleşen dirilişi, kötülük ve acıların ötesinde sonsuz bir yaşamın varlığına işaret

²²⁸ Jacob H. Haywood, “O Felix Culpa...Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 66/2 (2023), 315.

²²⁹ Haywood, “O Felix Culpa...Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods”, 319.

²³⁰ Haywood, “O Felix Culpa...Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods”, 321.

²³¹ Haywood, “O Felix Culpa...Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods”, 322.

ederek insanın kötülüğü anlamlandırmasına katkı sağlar. Plantinga'nın ifade ettiği gibi Tanrı'ya sadakat gösteren ve komşusuna karşı sevgiyle yaşayan bireyler için kötülük ve acı olmadığı bir vaadin dirilişle gerçekleşeceği öne sürülmektedir. Ancak bu durum, Hıristiyanların Tanrı'ya olan bağlılıklarını bir şekilde ispat olarak sunmalarını değil, kefaretle somut bir şekilde gösterilen en büyük sevgisinin tam anlamıyla kavranması sayesinde Tanrı'nın yanında yer alabileceklerine dair inancı ifade eder.²³²

²³² Haywood, "O Felix Culpa...Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods", 320.

SONUÇ

Deneyimlenen acılar, olumsuz karşılaşmalar ve bunların soyutlanmasıyla elde edilen kötülük kavramı, insanı yaşamı boyunca hem pratikte hem teoride meşgul eden açmazların başında gelmiştir. Kötülüğün her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı inancıyla birlikte düşünüldüğünde giderilmesi gereken bir çelişki meydana getirdiği iddiası, insan zihninin belirsizliğe ilişkin tahammülsüzlüğü ile derinleşen, bir anlamlandırma gereksinimi doğurmuştur. Bu açmazla ilgili anlamlandırma ve açıklama çabaları tek bir çizgide ilerlememiş, çeşitliliğe sahne olmuştur. Tanrı'nın varlığını kabul etmeyenler bu durumu, Tanrı'nın yokluğunu temellendirmek üzere kurguladıkları argümanların dayanağı yaparken; teistler ise aksine Tanrı'nın varlığı ile kötülüklerin uyumlu olduğu kabulüyle çelişkiyi gidermeye çalışmışlardır.

Kötülüğün kaynağı nedir? Kötülük ve mutlak iyi Tanrı'nın varlığı nasıl bağdaşabilir? gibi sorular çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmaların ilk basamağı birinci bölümde ele alındığı üzere, kötülük problemi başlığı temelinde sunulan argümanlardır. Bu argümanlar mantıksal, delilci ve varoluşsal boyutlar temelinde üç ana kategoriye ayrılmış ve bu argümanlar genel anlamıyla her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı'nın varlığına karşı serimlenmiştir. Felsefe literatüründe kapsamlı bir tartışmaya konu olan bu argümanlara teistler tarafından çeşitli teodise, savunma ve reddiyelerle karşı çıkmıştır.

Bu çalışmada, kötülük problemine karşı 2004 yılına kadar yaptığı çalışmalarda bir savunma geliştirmenin yeterli olduğunu savunan ancak belirtilen tarihte bu düşüncesinden vaz geçerek bir teodise sunan Alvin Plantinga'nın Felix culpa teodisesi ele alındı. Kötülük problemine karşı nasıl bir yanıt sunulması gerektiği noktasında tavrını değiştiren Plantinga'nın Felix Culpa teodisesinin teolojik ve felsefi boyutları üzerinde bir değerlendirme yapıldı ve söz konusu teodisenin kötülük problemine nasıl bir yanıt sunduğu incelendi.

Felix Culpa teodisesi, Hıristiyan teolojisinin temel öğretileri olan enkarnasyon ve kefaret kavramlarına dayanarak kötülük problemini değerlendirmiş ve açıklama gücünü bu teolojik temellerden almıştır. Felix Culpa teodisesinde, Tanrı'nın gerçekten iyi bir mümkün dünya yaratması gerekliliği savunulmuştur. Plantinga'ya göre Tanrı'nın varlığı, her mümkün dünyada zorunlu olduğu için, mümkün dünyalar Tanrı'nın varlığını

içermesinden kaynaklı sonsuz iyilik içerecektir. Bununla birlikte, Tanrı'nın varlığını içeren mümkün dünyalar arasında, nitelik bakımından daha iyi veya daha kötü olanlar mevcuttur. Felix Culpa teodisesi, son derece iyi mümkün dünyaların, enkarnasyon ve kefarete unsurlarını içereceğini ve bu iki öğretinin de kaçınılmaz olarak günah ve kötülüğü de barındırdığını iddia etmiştir. Böylece, enkarnasyon ve kefaretin tezahür edeceği bir dünyanın varlığı, yalnızca kötülük ile Tanrı'nın varlığının uyumunu ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda kötülüğün varlığına dair bir açıklama sunmaktadır.

Bu teodise, kötülüğün varlığını yalnızca savunulması gereken bir olgu olarak değil, Tanrı'nın planını gerçekleştirmek için evrene dâhil ettiği bir unsur olarak değerlendirme imkânı sunmuştur. Böylece kötülük probleminin karşı teolojik anlam taşıyan bir teodise ile karşı çıkmıştır.

Kötülük problemini Felix Culpa temelinde çözme isteği, yalnızca zihinsel bir çaba değildir. Aynı zamanda Hıristiyan teolojisinin kutsal kabul ettiği değerlerle kötülüğü entegre ederek varoluşsal bir anlayış geliştirme çabasıdır. Plantinga'nın Felix Culpa teodisesi, bu yönden özel bir amaç taşımaktadır. Plantinga, kötülüğün dindar bireylerin zihninde bir şüphe kaynağı oluşturabileceği gerçeğinden hareketle, Hıristiyan teolojisi bağlamında kötülüğü ve acıları anlamlandırmaya yönelik bir teodise sunmayı hedeflemiştir. Onun Hıristiyan teolojisine bağlı bir teist olduğu göz önüne alındığında, kötülük probleminin karşı teolojik bir yaklaşıma dayanması anlaşılır bir durumdur. Plantinga, kötülük probleminin çok yönlü yapısının farkında olarak, kötülüklerin neden dünyamızda bulunduğuna yönelik genel geçer bir açıklama sunma iddiasında değildir. Bu açıdan Plantinga'nın felsefi sorunları teolojik kavramlarla sentezleme yöntemi, kötülük probleminin anlaşılmasına olumlu katkılar sunduğu söylenebilir. Ancak belirli bir din tasavvuruna sahip bireyler, kötülük probleminin karşı teolojik çözümleri kendi inanç sistemlerinin sunduğu öğretilerden hareketle oluşturdukları için bu tür teolojik çözümler, yalnızca o inanç sistemine mensup kişiler için anlamlı ve geçerli olacaktır. Bu bağlamda, Plantinga'nın teoloji merkezli teodisesi, teoloji içermeyen diğer teodiselerden ayrılarak çözümün kapsayıcılığını daraltmakta, fakat aynı zamanda Hıristiyan teolojisi içinde derin bir varoluşsal tatmin sunmaya yardımcı olabilmektedir.

Plantinga'nın teodisesi, aynı zamanda önemli eleştirilere de konu olmuştur. Plantinga Felix Culpa'da kötülüğün insanlar için sadece olumsuz bir unsur olarak değil, aynı zamanda ilahi planın bir parçası olarak, daha büyük bir iyiliğe ulaşmada aracı olabileceği iddiasında bulunmuştur. Bu iddiaya; acı ve ızdırapların ilahi planın aracı olduğu, enkarnasyon ve kefarete öğretileri ile teodisesini kurguladığı ancak bu iki öğretinin birbirini zorunlu olarak gerektirmediği; Felix Culpa teodisesinin korkunç kötülükleri açıklamada başarısız olduğu gibi eleştirilerle karşı çıkmıştır. Bütün bu eleştirilere karşılık Plantinga'nın Felix Culpa teodisesiyle; kötülüğün Hıristiyan bir teist için mutlak bir yıkım unsuru olmadığı, aksine anlam getiren bir unsur olabileceğini ifade etmeye çalışmıştır. Netice olarak en azından bir kısım Hıristiyan açısından, Felix Culpa teodisesi kötülüğün Tanrı ile nasıl yeniden yorumlanabileceğini anlamaya yönelik kapsamlı bir düşünce alanı oluşturduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Felix Culpa teodisesinin kötülük problemine kapsayıcı bir çözüm sunmasa da en azından Plantinga ile aynı inancı taşıyan biri için dünyamızda neden acı ve ızdırapların bulunduğu sorusuna makul bir açıklama sunduğu söylenebilir. Bu durum kötülüklerin inanan bir Hıristiyan için sorun teşkil etmediğini ortaya koymak açısından önemlidir. Buna rağmen teolojik ön kabullere dayandığı için bu teodise, bir ateisti ve diğer dini inanç mensuplarını ikna etme noktasında da başarısız olacaktır. Bu açıklamaları ifade ettikten sonra diyebiliriz ki; Plantinga'nın teodisesi eğer makul ise her inanç mensubu kendi dini inancı temelinde kötülüğü açıklamak üzere benzer teodiseler geliştirebilir. Yine Plantinga'nın Hıristiyan inancına dayanan teodisesi, makul ve geçerli ise bütün diğer inançlar temel alınarak sunulacak teodiseler de makul olarak değerlendirilebilir. Bu noktada ise "Neden diğer dini inançlar değil de Hıristiyanlığın öğretileri?" sorusu gündeme gelecektir ki bu durumda Plantinga'nın teodisesinin sadece onunla aynı inançta olan birisi için geçerli olacağı düşüncesini beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. "Din Hakkında Genel Bilgiler". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 35-59. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı., 2015.
- Adams, Marilyn. "Problems of Evil: More Advice to Christian Philosophers". *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers* 5/2 (01 Nisan 1988), 121-143. <https://doi.org/10.5840/faithphil19885219>
- Adams, Marilyn McCord. "Plantinga on 'Felix Culpa': Analysis and Critique". *Faith and Philosophy* 25/2 (04 Ocak 2008), 123-140. <https://doi.org/10.5840/faithphil200825212>
- Adams, Marilyn McCord. "Horrendous Evils and the Goodness of God". *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes* 63, (1989), 297-323.
- Akdemir, Ferhat. *Alvin Plantinga ve Analitik Din Felsefesi*. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Akdemir, Ferhat. *Din Felsefesinde Çağdaş Tartışmalar*. Ankara, 1. Basım, 2014.
- Akdemir, Ferhat. *Korkunç Kötülükler ve Tanrı*. Ankara: Elis Yayınları, 2014.
- Akti, Selahattin. *İbn Arabi'de Varlık ve Kötülük Problemi*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.
- Arslan, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres Yayınları, 18. Basım, 2021.
- Aslan, Adnan. "Kötülük Problemi: Spekülatif-Teorik Yaklaşım Karşı Dinî-Pratik Yaklaşım". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 19 (2008), 115-122.
- Arslan, Hulusi. *Mu'tezile'de İyilik ve Kötülük (Hüsün ve Kubuh) Problemi*. İstanbul: Endülüs, 2023.
- Aslantatar, Nesim - Yıldız, İbrahim. "Teodik Bireyciliğe Karşı İvaz Teorisi". *İslami Araştırmalar Dergisi* 2/33 (2022), 423-433.
- Aslantatar, Nesim. "Paul Draper, Agnostisizm ve Kötülük Problemi". *Dini Araştırmalar* 25/62 (2022), 173-196. <https://doi.org/10.15745/da.1082298>
- Axtell, Guy. "Felix Culpa: Luck in Ethics and Epistemology". *Moral and Epistemic Virtues*. ed. Michael Brady - Duncan Pritchard. 235-257. Blackwell Publishing, 2003.
- Aydın, Mahmut. "Hıristiyanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. Basım, 2019.

- Aydın, Mahmut. *Hristiyanlık Tarih, İnanç ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2021.
- Aydın, Salih. *İmam Matürîdî’de Kötülük Problemi ve İmtihan*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2024.
- Batak, Kemal. *Tanrı’yı Bilmek Alvin Plantinga’nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2023.
- Bilgi, Levent. *Şer ve Kötülük Probleminde Tevhid Merkezli Yaklaşımlar*. İstanbul: Hiçbişey Yayınları, 2024.
- Burns, Elizabeth D. “Where the Conflict Really Lies: Plantinga, the Challenge of Evil, and Religious Naturalism”. *Philosophia Reformata* 79/1 (2014), 66-82.
- Cebeci, Lütfullah. *Kur’an-ı Kerim Açısından Kötülük Problemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2021.
- Choi, Gyuha. “A Critical Approach to Plantinga’s Felix Culpa Argument”. *The Society of Theology and Thought* 83 (31 Temmuz 2019), 160-198. <https://doi.org/10.21731/ctat.2019.83.160>
- Cornman, James W. vd. *Philosophical Problems and Arguments: An Introduction*. Indianapolis: Hackett Publishing, 1992.
- Çınar, Bayram. *Teodise Kötülük Problemine Teolojik Bir Yorum*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2023. Basım, 2023.
- Davis, Richard B. - Franks, W. Paul. “Plantinga’s Defence and His Theodicy Are Incompatible”. *Does God Matter? Essays on the Axiological Consequences of Theism*. ed. Klaas Kraay. 203-223. New York: Routledge, 2017.
- Demirci, Kürşat. “Hristiyanlık”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Kasım 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hiristiyanklik>
- Diller, Kevin. “Are Sin and Evil Necessary for a Really Good World?” *The Problem of Evil: Selected Readings*. ed. Michael L. Peterson. 390-409. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2016.
- Doğan, Bilal. *Pavlus ve Pagagius Bağlamında Hristiyanlıkta Asli günah Doktrini* İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2018.
- Echavarría, Agustín. “O Felix Culpa! The Fall The Incarnation and Greater Good Theodicies”. *TheoLogica: An International Journal for Philosophy of Religion and*

Philosophical Theology 7/2 (2023), 176-200.
<https://doi.org/10.14428/thl.v7i2.67263>

- Erdem, Engin. “Kötülük Problemi”. *Din Felsefesi*. 301-335. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hıristiyanlık”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 133-194. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Gören, Arif. *Erken Dönem Hıristiyanlıkta Mesih'in Dönüşü Beklentisi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024.
- Gören, Arif, *God's Grace and Free Will According to Saint Augustine*, Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024.
- Gündüz, Şinasi vd. “Hıristiyanlığın Temel İnanç Esasları, İbadetleri, Ahlak Anlayışları”. *Dinler Tarihi*. 164-227. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, ts.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 2. Basım, 2007.
- Gülaçar, İzzet. *İbn Sînâ'nın Tabiat Felsefesinde Hareket*. Ankara: Elis Yayınları, 2022.
- Hasker, William, “On Regretting the Evils Of This World”, *The Problem of Evil: Selected Readings*, ed. Michael L. Peterson, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016.
- Haywood, Jacob H. “O Felix Culpa ... Christus Resurrexit: Resurrection and Plantinga's Infinite Goods”. *Journal of the Evangelical Theological Society* 66/2 (2023), 315-322.
- Hudson, Hud. “The Argument From Evil Felix Culpa”. *Two Dozen (or so) Arguments for God: The Plantinga Project*. ed. Jerry L. Walls - Trent Dougherty. 277-289. New York: Oxford University Press, 2018.
- Hume, David. *Din Üstüne*. Ankara, 6. Basım, 2019.
- Klaus, Richard. “Alvin Plantinga's Felix Culpa Theodicy And The Atonement: Defense And Fortification” 1-13 (14 Aralık 2021).
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Theodicee Ya da Tanrının Haklı Kılınması*. Çev. Levent Özşar. İstanbul: Biblos Kitapevi, 2009.
- Lovejoy, Arthur O. *Essays in the History of Ideas*. Michigan: Johns Hopkins University Press, 1948.
- Lovejoy, Arthur O. “Milton and the Paradox of the Fortunate Fall,” *ELH: A Journal of*

- English Literary History* 4/3 (1937),
- Meister, Chad - Copan, Paul. *Din Felsefesi Klasik ve Güncel Meseleler*. çev. Aydın Çavdar. Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Mackie, J. L. "Evil and Omnipotence". *Mind* 64/254 (1955), 200-212.
- Madden, Edward H. - Hare, Peter H. *Evil and the Concept of God*. Illinois and Florida: Charles C. Thomas, 1968.
- Manafov, Rafiz. *John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise*. Ankara: Elis Yayınları, 2019.
- Peterson, Michael vd. *Akıl ve İnanç / Din Felsefesine Giriş*. çev. Rahim Acar. Küre Yayınları, 2019.
- Peterson, Michael L. *The Problem of Evil: Selected Readings*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016.
- Plantinga, Alvin. *God and Other Minds: A Study of the Rational Justification of Belief in God*. Ithaca and London: Cornell Univ. Press, First Edition., 1990.
- Plantinga, Alvin. *God, Freedom and Evil*. New York: Harper & Row, 1974.
- Plantinga, Alvin. *Warranted Christian Belief*. New York: Oxford University Press, 2000.
- Plantinga, Alvin. "Supralapsarianism, or 'O Felix Culpa'". *The Problem of Evil: Selected Readings*. ed. Michael L. Peterson. 363-389. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2016.
- Plantinga, Alvin. "Self-Profile". *Alvin Plantinga*. ed. James E. Tomberlin - Peter van Inwagen, (Dordrecht: D. Reidel, 1985).
- Plantinga, Alvin. *Tanrı, Özgürlük ve Kötülük*. çev. Musa Yanık. Ankara: Fol Kitap, 2022.
- Plantinga, Alvin. *Tanrı ve Diğer Zihinler*. çev. Musa Yanık. Ankara: Fol Yayınları, 2024.
- Olgun, Hakan. *Sekülerliği Teolojik Kurgusu Protestanlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Otto, Sean A. "Felix Culpa: The Doctrine Of Original Sin As Doctrine Of Hope In Aquinas's Summa Contra Gentiles". *The Hethrop Journal* 50/5 (2009), 781-792.
- Özdemir, Metin. *İslam Düşüncesinde Kötülük Problemi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Quirez, Chistopher John. "A Theological Response to the Problem of Evil", 1-18.
- Reichenbach, Bruce. "Evil and a Reformed View of God". *International Journal for Philosophy of Religion* 14/1/2 (01 Ocak 1988), 67-85.
- Rowe, William L. "Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil".

- International Journal for Philosophy of Religion* 59/2 (2006), 79-92.
- Rowe, William L. "Ruminations About Evil". *Philosophical Perspectives* 5 (1991), 69-88. <https://doi.org/10.2307/2214091>
- Rowe, William L. "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism". *American Philosophical Quarterly* 16/4 (1979), 335-341.
- Runzo, Joseph - Martin, Nancy M. *Dünya Dinlerinde Hayatın Anlamı*. çev. Gamze Varım. Say Yayınları, 2002.
- Russell, Jeffrey Burton. *Kötülüğün Tarihi 1: Şeytan*. çev. Elif Çelik. Panama Yayınları, 2017.
- Spencer, Ian. "A Mea Culpa for The Felix Culpa? A Greater Goods Response to the Problems of Evil and Hell". *1st Annual Conference on Philosophy & Theology*, 11-26, 2008.
- Stewart, Melville Y. *The Greater-Good Defence: An Essay on the Rationality of Faith*. London: Palgrave Macmillan, 1992.
- Stump, Eleonore, "Aquinas on the Sufferings of Job". The Evidential Argument from Evil. ed. Daniel Howard-Snyder. 49-68. Bloomington: Indiana University Press, 1996.
- Şimşek, İsmail. "William L. Rowe ve 'Kötülüğün Anlamsızlığı'". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (2018), 1023-1040.
- Türkben, Yaşar. *İbn Sina ve Thomas Aquinas'ta Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2013.
- Topaloğlu, Aydın. "Kötülük Problemi". *Din Felsefesi*. ed. Latif Tokat. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Ulaş, Sarp Erk. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- Walls, Jerry - Trent Dougherty (ed.). *Two Dozen (or so) Arguments for God: The Plantinga Project*. New York: Oxford University Press, 2018.
- Weisinger, Herbert. *Tragedy and the Paradox of the Fortunate Fall*. London: Routledge, 1953.
- Van Inwagen, Peter. "The Problem of Evil, The Problem of Air, and the Problem of Silence". *Philosophical Perspectives* 5 (1991), 135-165. <https://doi.org/10.2307/2214093>
- Yaran, Cafer Sadık. *Kötülük ve Teodise*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 3. Basım, 2021.

- Yalçıntaş, İsmail. *İbn Sînâ'nın Tanrı Anlayışı*. Ankara: Elis Yayınları, 2023.
- Yalçıntaş, İsmail "Türkiye'deki Gençlerin Deizme ve Ateizme İlgi ve Merak Duyma Sebepleri", *Din Felsefesi Perspektifinden Bazı Güncel Dini Meseleler ve Çözüm Önerileri*, ed. Coşkun Baba - Mehmet Büküm. 60-74. Ankara: İlahiyat Yay. 2024.
- Yasa, Metin. "Kötülük Sorunu". *Din Felsefesi El Kitabı*. ed. Recep Kılıç - Mehmet Sait Reçber. 193-211. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Yasa, Metin. *Tanrı ve Kötülük*. Elis Yayınları, 2022.
- Yavuz, Zikri. "Tanrı Tasavvurları". *Din Felsefesi*. ed. Recep Kılıç. 29-58. Ankara: Ankuzem Yayınları, 2013.
- Yıldız, İbrahim. *Delilci Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2023. Yıldız, İbrahim. *Delilci Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları, 2023.
- Yıldız, İbrahim. "Deprem Bir Kötülük Müdür?" *Dini İlimler Bağlamında Deprem*. ed. Teceli Karasu - Mahsum Aytepe. 327-342. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Yıldız, İbrahim. "Mutlak-Öznellik ve İslam". *Amasya İlahiyat Dergisi* 24 (30 Aralık 2024), 565-587. <https://doi.org/10.18498/amailad.1540451>
- Yıldız, İbrahim. "Mümkün En İyi Dünya ve Kötülük". *İslami Araştırmalar Dergisi* 32/3 (2021), 634-641.
- Yıldız, İbrahim. "Tanrı, Olasılık ve Kötülük". *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (17 Haziran 2021), 97-107. <https://doi.org/10.47145/dinbil.936149>
- Yıldız, İbrahim. "Theory of Iwad as an Explanation for Gratuitous and Pointless Evils". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (15 Aralık 2023), 513-527. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1338249>
- "kötü ne demek TDK Sözlük Anlamı". Erişim 24 Şubat 2025. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kötü>